

วารสารธรรมเพื่อชีวิต Journal of Dhamma for Life

(Peer-reviewed & Open Access Journal)

ปีที่ 28 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2565)
VOLUME 28 NO. 1 (JANUARY-MARCH 2022)

มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา
วัดบูรณศิริมตยาราม

ธรรมะเปลี่ยนชีวิต

ทำความดี
ละเว้นความชั่ว
ทำจิตใจให้บริสุทธิ์

สารจากบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้ เป็นปีที่ 28 ฉบับที่ 1 ของการดำเนินงานวารสารธรรมเพื่อชีวิต ซึ่งวารสารได้ดำเนินการรับใช้สังคมด้วยการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา และส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการวิจัย และวิชาการ เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ และนิสิตนักศึกษาตลอดจนบุคคลภายนอกที่สนใจ ได้มีโอกาสนำผลงานวิชาการและงานวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อีกทั้งแขนงวิชาที่เกี่ยวข้องได้แก่ พระพุทธศาสนา ปรัชญา ศิลปะ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การจัดการบริหารธุรกิจ พัฒนาสังคมและการศึกษา และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ เพื่อเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานด้านวิชาการ ประสบการณ์และเป็นแหล่งอ้างอิงในการเผยแพร่บทความของนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาและบุคคลทั่วไปที่สนใจ

ขอขอบคุณสมาชิกทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของวารสารธรรมเพื่อชีวิต เป็นอย่างดีทั้งผู้แต่งที่ส่งบทความงานวิจัยและงานวิชาการเข้ามาเพื่อเผยแพร่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาสละเวลาในการประเมินบทความงานวิจัยและงานวิชาการ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพของงานให้ดียิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้มีส่วนเป็นอย่างมากในการพัฒนาผลงานวิชาการและช่วยให้ผลงานได้รับการเผยแพร่อย่างมีคุณภาพทางวิชาการ ต่อไป

พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.

บรรณาธิการบริหาร

วัตถุประสงค์ของวารสาร (Aims of the Journal)

วารสารธรรมเพื่อชีวิตเป็นวารสารวิชาการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อเผยแพร่สาระธรรมของมูลนิธิพุทธศาสนศึกษา 2) เพื่อพัฒนาวารสารให้มีคุณภาพทางด้านวิชาการและเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) 3) เพื่อเป็นวารสารที่ได้มาตรฐานสำหรับตีพิมพ์ผลงานของสมาชิกมูลนิธิและบุคคลทั่วไป

ขอบเขตเนื้อหาการตีพิมพ์ (Scope of the Journal)

ขอบเขตเนื้อหาที่วารสารเปิดรับ ได้แก่ 1) ด้านพระพุทธศาสนา 2) ด้านปรัชญา ภาษา ศิลปวัฒนธรรม 3) ด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ 4) ด้านเศรษฐศาสตร์ บริหารธุรกิจ 5) ด้านศึกษาศาสตร์ ครุศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

รูปแบบการการตีพิมพ์ (Process of Publication)

กองบรรณาธิการให้ความสำคัญต่อกระบวนการจัดทำวารสาร ตั้งแต่การคัดเลือกบทความ การประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยอย่างน้อยบทความละ 3 ท่าน ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานทางวิชาการ โดยเป็นการประเมินในรูปแบบการปกปิดชื่อผู้ประเมินและผู้เขียน (Double-blind Peer Review) และบทความต้นฉบับต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น

ภาษาที่รับตีพิมพ์ (Languages)

ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

การกำหนดตีพิมพ์ (Publication Frequency)

กำหนดเผยแพร่ปีละ 4 ฉบับ (ราย 3 เดือน)

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม

ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน

ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน

ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ

พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. มุลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบวรณศิริมัตยาราม

กองบรรณาธิการ

พระมหาจักรพล อาจารย์สุโก, ดร.	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาสุทธิชัย มนต์ชัย, ดร.	มุลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบวรณศิริมัตยาราม
พระมหาวิรัชชัย วีระชัย	มุลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบวรณศิริมัตยาราม
ผศ. ดร.สมบุรณ์ วัฒนะ	วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ. ดร.สุณี เวชประสิทธิ์	คณะพยาบาลศาสตร์และการุณย์ มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช
ผศ. ดร.ฉัตรวิญญู องค์กรสิงห์	วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
ผศ.จรงค์ ศุภกิจเจริญ	มุลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบวรณศิริมัตยาราม
อ. ดร.เพ็ญศรี บางบอน	คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยชินวัตร
อ. ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อ. ดร.สุรัชย์ พุดชู	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
อ.สุประภา ศรีทอง	มุลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบวรณศิริมัตยาราม

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระมหาจักรพล อาจารย์สุโก, ดร. คณะศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ฝ่ายกฎหมาย

นายเกริกชัย สัมเขียวหวาน มุลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบวรณศิริมัตยาราม

ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม

พระมหาจักรพล อาจารย์สุโก, ดร.	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาวิรัชชัย วีระชัย	มุลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบวรณศิริมัตยาราม
อ. ดร.สุรัชย์ พุดชู	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สารบัญ (Content)

สารจากบรรณาธิการ	a
สารบัญ	d

บทความวิชาการ

1.	■ กรรมตามทฤษฎีของพุทธปรัชญา พระครูปลัดภูมิพา ปญญารโห, พระครูวินัยธร เจริญ ทนตจิตโต, และ สุณี เวชประสิทธิ์ ■ Kamma Perspective in the Buddhist Philosophy Phrakrupalad Phoompha Panyatharo, Phrakruwinaitorn Charoen Thantachitto, and Sunee Wetprasit	1-23
2.	■ การกระทำที่ส่งผลตามหลักพุทธปรัชญา สามเณรชาญสิงห์ ดิงชาติ ■ Actions Effective in the Buddhist Philosophy Samanera Chansing Tingchat	24-36
3.	■ วิเคราะห์พระสูตรในการสอนผู้ที่มีใช้พุทธศาสนิกชนในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท สามเณรภูวนาท คำหมู่ ■ An Analysis of Suttas for Teaching Non-Buddhists in Theravada Buddhist Scriptures Samanera Phuvanat Khammoo	37-53
4.	■ ศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู พระมหาสุริยา ฐิริปัญโญ สอนสำราญ ■ Brahmanism and Hinduism Phramaha Suriya Puripanyo Suansamran	54-61
5.	■ พัฒนาการของพระพุทธศาสนา พระธณกฤต จิตตปญโญ กุลดา ■ Evolution of Buddhism ■ Phra Thanakrit Jittapaño Kulada	62-71

กรรมตามทฤษฎีของพุทธปรัชญา

Kamma Perspective in the Buddhist Philosophy

พระครูปลัดภูมิพา ปญฺญารโ¹, พระครูวินัยธร เจริญ ทนฺตจิตฺโต²
และ สุณี เวชประสิทธิ์^{3*}

Received: 04/01/2022

Revised: 30/01/2022

วัดสธารนาธรรมาราม ระยอง¹, นักวิชาการอิสระ²,
มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช³

Accepted: 05/03/2022

Phrakrupalad Phoompha Panyatharo¹,
Phrakruwinaitorn Charoen Thantachitto², and
Sunee Wetprasit^{3*}

Saranathdhammaram Monastery Rayong¹, Mahamakut
Buddhist University², Navamindradhiraj University³

Corresponding Author Email: sunee@nmu.ac.th*

Cite: Panyatharo, P. P., Thantachitto, P. C., Wetprasit, S. (2022). Kamma Perspective in the Buddhist Philosophy. *Journal of Dhamma for Life*, 28(4), 1-23.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอกรรมตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาจากการศึกษาพบว่าการกระทำเมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมทำกรรมโดย ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทั้ง ทางดี และ ทางชั่ว และเมื่อกระทำกรรมใดก็ตาม ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น ซึ่งเป็นไปตามกฎปฏิจจสมุปบาท คือเป็นกฎแห่งเหตุและผล คือกฎแห่งการกระทำ ซึ่งกระทำกรรมเช่นใด ก็ย่อมได้รับผลของกรรม (การกระทำ) เป็นกฎแห่งความยุติธรรม คือได้รับผลกรรมตรงตามเหตุที่กระทำเสมอ ซึ่งธรรมชาติของจิตส่วนมากมัก นึก คิด เอนเอียงไปตามอำนาจของกิเลส ทำให้นึกถึงแต่สิ่งที่เป็นอกุศลมากกว่าสิ่งที่เป็นกุศล ดังนั้นเราจึงควรเพียรพยายามหมั่นฝึกจิตใจ ให้คิด ให้นึกถึงแต่สิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลเพื่อป้องกันมิให้จิตเศร้าหมองในทุกขณะจิต

คำสำคัญ: กรรม; ทฤษฎี; พุทธปรัชญา

Abstract

This academic article aims to study and present karma according to Buddhist philosophy. From the study, it was found that when there is intention, a person will

perform karma by physical, verbal, and mental actions. Whether it's a good or a bad way when someone has any karma will receive the result of that action which is in accordance with the law. That is, it is the law of cause and effect, that is, the law of action. Whatever karma (deed) you do, you will receive the result of your karma (action). It's the law of justice. That is, always receiving the karma according to the cause of the action, which the nature of the mind tends to be inclined according to the power of defilements. Which reminds us of what is unwholesome more than what is charity. Therefore, we should diligently train our minds to think and think of only what is meritorious in order to prevent the mind from being miserable at every moment.

Keywords: Action; Perspective; Buddhist Philosophy

1. บทนำ

ศาสนาทุกศาสนา ย่อมมีคัมภีร์หรือตำราทางศาสนาเป็นหลักในการสั่งสอน พระพุทธศาสนามีคัมภีร์ ที่เป็นตำราทางพระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎก หรือที่เรียกในภาษาบาลี ว่า ตปิฎกหรือเตปิฎก ซึ่งกล่าวโดยศัพท์ คำว่า พระไตรปิฎก แปลว่า 3 คัมภีร์ เมื่อแยกเป็นคำๆ ว่า พระ+ไตร+ปิฎก นั้นอธิบายได้ว่า พระ เป็นคำแสดงความเคารพยกย่อง คำว่า ไตร แปลว่าสาม ปิฎก แปลได้ 2 อย่าง คือแปล ว่าคัมภีร์ หรือ ตำรา อย่างหนึ่ง แปลว่า กระจาดหรือตะกร้าอย่างหนึ่ง ที่แปลว่า กระจาดหรือตะกร้า หมายความว่าเป็นที่รวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ไว้เป็นหมวดหมู่ 2 พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นต้นแห่งคำสอนในพระพุทธศาสนา ส่วนคัมภีร์อรรถกถาซึ่งพระอรรถกถาจารย์แต่งอธิบายข้อความในพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานชั้นรอง ในกรณีที่ข้อความในหลักฐานทั้งสองขัดแย้งกัน ต้องถือเอาหลักฐานทางพระไตรปิฎกเป็นหลัก (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2554)

ปรัชญา เป็นคำสำหรับถ่ายทอดความหมายของคำว่า philosophy หรือเป็นคำที่หมายถึงวิชาที่เรียกว่า philosophy ซึ่งคำว่าปรัชญา ตรงกับคำว่า ปัญญา ซึ่งในพจนานุกรมไทยให้ความหมายว่า “ความรู้รอบรู้ ความรู้ทั่วความฉลาดเกิดแต่การเรียนรู้และคิด” พิน ดอกบัว. (2550) ส่วนคำว่า ปรัชญา ซึ่งในพจนานุกรมไทยให้ความหมายว่า “วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง” (สุนทร ณ รังสี, 2543) ดังนั้นในความหมายกว้างๆ ปรัชญาคือวิชาที่ศึกษาโลกและชีวิตแบบรวมๆมิได้ศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ศึกษาเรื่องต่างๆโดยสัมพันธ์กัน ปรัชญาพยายามประมวลประสบการณ์และความรู้ทุกแง่มุม จัดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ประสบการณ์ทางจริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และศาสนาให้เป็นระบบ

พุทธปรัชญา นั้นพัฒนามาจากการที่ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาพยายามโต้แย้งลัทธิหรือปรัชญานอกพระพุทธศาสนา ที่เริ่มเกิดขึ้นในอินเดียเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 6-10 และได้เกิดขึ้นในประเทศจีนเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 11-15 ซึ่งพระพุทธศาสนาเป็นระบบปรัชญาแบบ อเทวนิยม และเป็นระบบจริยศาสตร์ และมีลักษณะเป็นปรัชญาปฏิฐาน หรือปฏิฐานนิยมที่ลึกซึ้งแจ่มแจ้ง ในความจริง เพราะคำสอนในพระพุทธศาสนาตั้งอยู่บนฐาน คือความรู้เห็นตามเป็นจริง หลักความจริงดังกล่าวนี้เมื่อได้รับการอธิบายให้กว้างขวางออกไปเราเรียกว่า “พุทธปรัชญา” ดังนั้น พุทธปรัชญาจึงได้แก่หลักคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยศาสตร์) บางประการของพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา

2. หลักคำสอนพื้นฐานในพุทธปรัชญา

ในการศึกษาพุทธปรัชญา สิ่งแรกที่เราควรจะได้ทำความเข้าใจก่อนคือความหมายของคำว่า “ธรรม” ซึ่งในพระไตรปิฎกและคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ในที่ต่างๆ นั้นพอจะสรุปสาระสำคัญได้ความหมายเป็น 4 ประการ คือ

2.1 หมายถึงสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ

“ธรรม” ตามความหมายนี้มีความหมายกว้างที่สุด ครอบคลุมทุกสิ่งที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ตามทรรศนะของพุทธปรัชญา สิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่สิ่งที่ปราศจากการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย ไม่ขึ้นกับเหตุปัจจัยใดๆ สิ่งเหล่านี้ในพุทธปรัชญาเรียกว่า อสังขตธรรม ซึ่งมีอยู่สิ่งเดียวคือ “นิพพาน” ส่วนสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติหรือมีอยู่ตามธรรมชาตินั้นได้แก่ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในสากล จักรวาล ซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปตามการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย พุทธปรัชญาเรียกสิ่งที่มีสภาพนี้ว่า สังขตธรรม เช่น ต้นไม้ มนุษย์ สัตว์ ไต้อะ สิ่งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นก็มีเหตุให้เกิด เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุให้ตั้งอยู่ เมื่อดับก็มีเหตุให้ต้องดับ หลักฐานเกี่ยวกับความหมายของ “ธรรม” ตามนัยทั้งสองนี้ได้แก่พระพุทธพจน์ที่ว่า สพเพ ธมมา อนตตา ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา คำว่า ธรรม ในพระพุทธพจน์นี้หมายรวมทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม

2.2 หมายถึงกฎธรรมชาติหรือกฎแห่งเหตุและผล

ความหมายของ “ธรรม” ในแง่นี้จะหมายถึงกฎที่ควบคุมความเป็นไปตามธรรมชาติ อันได้แก่กฎแห่งเหตุและผล กฎนี้ในพุทธปรัชญาเรียกว่า “ธรรมนิยาม” แปลว่า กฎหรือกำหนดแห่งธรรมชาติ พุทธปรัชญาถือว่าทุกสิ่งมีอยู่ในธรรมชาติ ย่อมเกิดขึ้นเป็นไปตามอำนาจของกฎแห่งเหตุและปัจจัยหรือกฎแห่งเหตุและผล ซึ่งพุทธปรัชญาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กฎอิทัปปัจจยตา ตามทรรศนะของปรัชญาทุกสิ่งในธรรมชาติไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตย่อมอยู่ภายใต้แห่งกฎนี้

พุทธปรัชญาเรียกกฎที่มีอยู่ตามธรรมชาตินี้ว่า “นิยาม” หรือ “กำหนดอันแน่นอน” หรือ “ความเป็นไปอันแน่นอน” ของสิ่งทั้งปวง มี 5 อย่างคือ

1) อุตุนิยาม ได้แก่กฎหรือกำหนดของธรรมชาติที่เนื่องด้วย อุณหภูมิ ภูมิอากาศ หรือฤดูกาลที่เป็นไปทั้งในสภาพแวดล้อมทางกายภาพของมนุษย์และภายในตัวมนุษย์เอง ลักษณะที่แสดงถึงกฎที่เรียกว่าอุตุนิยามก็เช่น การเปลี่ยนแปลงฤดูกาลที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปสลับไปทั้งปี บุคคลบางคนจะปวดศีรษะเมื่อกระทบกับอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นต้น

2) พินนิยาม ได้แก่ กฎแห่งพืชพันธุ์ หรือพันธุ์กรรม เป็นกฎธรรมชาติที่กำหนดลักษณะและความเป็นไปอันแน่นอนของสิ่งมีชีวิตทั้งพืช และสัตว์ที่วิทยาศาสตร์เรียกว่า พันธุ์กรรม เช่น มะม่วงออกลูกเป็นมะม่วง คนออกลูกเป็นคน ลิงออกลูกเป็นลิง ล้วนแต่เป็นไปตามกฎธรรมชาติที่เรียกว่าพินนิยามทั้งสิ้น

3) จิตนิยาม ได้แก่ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความเป็นไปและการทำงานของจิต พุทธปรัชญาถือว่าจิตเป็นสิ่งที่อยู่จริงในธรรมชาติอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับสสาร หรือวัตถุที่พุทธปรัชญาเรียกว่า “รูป” จิตมีธรรมชาติเกิดดับเป็นขณะต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย จิตเป็นใหญ่ในการรับรู้อารมณ์ที่ผ่านเข้าออกทางอายตนะภายใน 6 คือทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ การรับรู้อารมณ์ของจิตทำให้เกิด สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ เกิดขึ้นในตัวผู้รับรู้ที่ดี ปรากฏการณ์เกี่ยวกับจิตทั้งหมดนี้พุทธปรัชญาถือว่าเกิดขึ้นเป็นไปตามธรรมชาติที่เรียกว่า จิตนิยาม

4) กรรมนิยาม ได้แก่กฎแห่งกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งเหตุและผล จึงเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งแต่เป็นกฎทางศีลธรรมที่ครอบคลุมเฉพาะสิ่งที่มีชีวิตมีจิต กฎแห่งกรรม มีหลักทั่วไปอยู่ว่า ทำเหตุเช่นไรย่อมได้ผลเช่นนั้น (สุเทพ ปิ่นนิล, 2555) มีพุทธพจน์กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

ยาทิสํ วปเต พิชิ	บุคคลหว่านพืชเช่นใด
ตาทิสํ ลภเต ผลิ	ย่อมได้รับผลเช่นนั้น
กลยณการิ กลยาณิ	ผู้กระทำความดีย่อมได้รับผลดี
ปาปการิ จ ปาปกั	ผู้กระทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

เนื่องจากกฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติ ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดเมื่อทำกรรมดีให้เหมาะสมแก่เหตุปัจจัยย่อมได้ผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว กฎแห่งความสอดคล้องระหว่างกรรมกับวิบากกรรม พุทธปรัชญา เรียกว่า “กรรมนิยาม” ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง

2.3 ธรรมนิยาม

การกำหนดของธรรมชาติหรือกฎแห่งธรรมชาติ เป็นกฎแห่งเหตุและผล หรือกฎแห่งเหตุปัจจัย พุทธปรัชญาถือว่าทุกสิ่งในสากลจักรวาลที่อยู่ในประเภทสังขตะย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ เปลี่ยนแปร และเสื่อมสลายแตกดับไปตามกฎที่เรียกว่า ธรรมนิยาม นั่นคือเมื่อมีเหตุให้เกิด เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุทำให้ตั้งอยู่ เมื่อแปรเปลี่ยนก็มีเหตุทำให้แปรเปลี่ยน เมื่อเสื่อมสลายแตกดับก็มีเหตุทำให้เสื่อมสลายแตกดับ

ซึ่งกฎแห่งธรรมนิยามนี้เป็นกฎใหญ่ที่ครอบคลุม กฎย่อย 5 กฎ ที่กล่าวมาข้างต้น มนุษย์เป็นเพียงผู้ค้นพบและรับรู้ว่ามีอยู่ของมันเท่านั้น

“ธรรม” หมายถึง ความดี ความถูกต้องหรือความชอบธรรม ซึ่งมีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “อธรรม” ที่แปลว่า ความชั่ว ความไม่ถูกต้อง หรือความไม่ชอบธรรม

“ธรรม” หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งส่วนใหญ่มีอยู่ในพระสุตตันตปิฎกกับพระอภิธรรมปิฎก และมีบางส่วนรวมอยู่ในพระไตรปิฎก เป็นคำสอนที่เรียกกันว่าพระธรรม ซึ่งต่างจากพระวินัย ที่เป็นพุทธบัญญัติในพระวินัยปิฎกเพื่อเป็นระเบียบปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ที่รวมกันอยู่เป็นสังคมและมีวิถีชีวิตที่ต่างจาก ฆราวาสทั่วไป ไม่ได้เป็นเรื่องที่มีตามธรรมชาติ คำว่า “ธรรม” ตามความหมายในประการที่ 4 นี้หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงตรัสรู้ แล้วนำมาสั่งสอนแก่ เวไนยสัตว์ มีความหมายรวมทั้งส่วนที่เป็นสัจธรรม คือความจริง และจริยธรรมคือหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความจริงอันสูงสุดอันทำให้ทุกข์ทั้งปวงดับไปโดยสิ้นเชิง

จากหลักคำสอนพื้นฐานในพุทธปรัชญาในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะในส่วน ของ กรรมในทัศนะพุทธปรัชญา ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพราะกฎแห่งกรรม เกี่ยวเนื่องกับการกระทำของมนุษย์ กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งเหตุและผล ที่เป็นกฎธรรมชาติ และเป็นกฎทางศีลธรรมที่ครอบคลุมเฉพาะสิ่งที่มีชีวิตมีจิต กรรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปัจจุสมุปบาท ที่แสดงถึงกระบวนการทำกรรมและการให้ผลของกรรมทั้งหมด ตั้งต้นตั้งแต่เป็นกิเลสที่ทำให้เกิดกรรม จนถึงวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ ดังนั้นการศึกษาเรื่อง กรรมในพุทธปรัชญานี้จึงมีความสำคัญอย่างมาก ต่อการดำเนินชีวิต เพราะจะช่วยทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติตน ได้อย่างถูกต้องและดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งยังช่วยทำให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องในการกระทำและผลของการกระทำของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้ไม่ประมาทในการกระทำ เพราะทุกการกระทำของเราย่อมมีผลตามมาเสมอ ทั้งสิ่งดีและไม่ดี ซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษาเรื่องกรรมในพุทธปรัชญา มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เรื่องกฎแห่งกรรม ก็เพื่อให้เข้าใจและสามารถดำเนินชีวิตโดยไม่ผิดพลาดทั้งทางโลกและทางธรรมและยังเป็นการช่วยดำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมคำสอนอันดีงาม ของพระพุทธองค์ อันก่อให้เกิดความสุขในชีวิตอย่างแท้จริง

3. กรรมในทัศนะพุทธปรัชญา

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม จากการศึกษาในเรื่องของกรรมในพระพุทธศาสนา นั้นความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมนั้นพบใน พุทธวจนะ ที่กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์นั้นเป็นไปตาม กฎแห่งกรรมที่เป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นธรรมชาติของสรรพสัตว์เมื่อเกิดแล้วก็ต้องตายหนีไม่พ้น ซึ่งกวนเวียนสู่การเกิดการตายกันมาแล้วอย่างมากมาย ไม่ใช่เกิดตายเพียงครั้งเดียวแต่นับไม่ถ้วน เพราะแม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ผู้ทรงฤทธิ์เดช เหาะ

เห็น เติบโตอากาศ สามารถจัดกิเลสอาสวะได้ ก็ยังต้องเวียนตายเวียนเกิดอยู่นาน กว่าจะพ้นจากชีวิตในสังสารวัฏ แม้ภพชาติสุดท้ายของท่านเหล่านี้ก็จะต้องเผชิญกับ กฎแห่งกรรม

“อเนกชาติสัสมาริ สุนธาวิสสั อนิพพิสั

คหการกั คเวสนโต ทุกขา ชาติ ปุนปุนั

คหการกั ทิฏฐิสสิ ปุน เคหิ น กาสสิ

สพพา เต ฆาสูกา ภคคา คหภูมึ วิสงขตัม

วิสงขารคตัม จิตตัม ตณฺหานัม ขยมชฺชมคคา.

(พระไตรปิฎกกรมศาสนา, 2525: ขุ.ธ.อ (บาลี) 2/153-154)

เราแสวงหาช่างผู้ทำเรือน เมื่อไม่ประสบได้ท่องเที่ยวไปสู่สังสาระ (การเกิด)

ไม่ใช่เพียงชาติเดียว ความเกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์ แะนายช่างผู้ทำเรือน

เราพบท่านแล้ว ท่านจะทำเรือนอีกไม่ได้ ชีโครงทุกซี่ของท่านเราหักเสียแล้ว

ยอดเรือนเราก็รื้อเสียแล้ว จิตของเราถึงธรรมปราศจากเครื่องปรุงแต่งแล้ว

เพราะเราบรรลุธรรมเป็นที่สิ้นต้นเหตุแล้ว” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537)

โดยกรรมของตนที่กระทำไว้จะนำเจ้าของกรรมนั้นไปเกิด ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงและไม่อาจเลือกได้ วงจรนี้เรียกว่า สังสารวัฏ บางทีก็เรียกว่า วัฏสงสาร หรือวัฏวนแห่งชีวิต คือ วงจรชีวิตหลังความตายของสรรพสัตว์ที่เวียนว่ายตายเกิดไปสู่ปรโลก ซึ่งวงจรนี้เองที่เราจะต้องทราบความเป็นมาของมันอย่างถ่องแท้ตามแบบอย่างที่เราพุทธองค์ทรงปฏิบัติ สังสารวัฏเป็นวงจรเฉพาะของผู้ที่ยังมีกิเลส มีความพอใจยินดีอยากได้อะไร มีความยึดติดกับรูปลักษณะสัมผัสกับสิ่งของที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระของชีวิต ไม่สามารถแยกแยะว่าอะไรคือถูกผิด(ผิดคือไม่รู้ว่ามีผิดแต่ทำเพราะพลาดพลัง) ดีชั่ว(ชั่วคือรู้ว่าไม่ดีแต่ก็ทำ) ควรไม่ควร มีวินัยฉะยเสียเพราะถูกกิเลส 3 ตระกูลครอบงำ ก่อให้เกิดความตรึกตรองคิดอยู่ในเรื่องกามราคะ ความพยาบาทปองร้าย เบียดเบียน เป็นเหตุให้จิตฝายอกุศล บังคับบัญชาให้สรรพสัตว์สร้างกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ โดยมีต้นเหตุคือความทะยานอยากควบคุมให้สร้างกรรมเพิ่มก่อให้เกิดภพชาตินี้ชาติหน้าเวียนเกิดเวียนตายต่อไปไม่รู้จบ ทำให้เสพคุ้นยึดถือยึดติดเป็นอาสวะหรือตะกอนที่นอนเนื่องอยู่ในกมลสันดาน เปรียบเหมือนการสร้างเรือนต่อเติมตรงนั้นนั้นตรงนี้ หน้อยจนเรือนนั้นเต็มไปด้วยโครงสร้างที่ซับซ้อนมากมาย ฉันทใด ผู้ที่ประกอบกรรมดีชั่วไว้มากเท่าไร ผลกรรมก็มากตามไปด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่ากรรมของแต่ละบุคคลที่สั่งสมกันมาถ้าจะนับเป็นจำนวนก็มากมายมหาศาล เพราะเวียนเกิดเวียนตายกันมานับภพนับชาติไม่ถ้วน หากนับตั้งแต่เกิดจนตาย สมมติว่าเราทำกรรมทั้งดีและชั่วไว้พันครั้ง วิชากรรมก็มีพันครั้งเมื่อกรรมให้ผลครั้งหนึ่งสามารถแผ่ผลเพิ่มขึ้นได้มากมาย การจะหลบหนีออกจากวัฏวนแห่งชีวิตขณะเสวยวิชากรรมนั้นไม่อาจเป็นไปได้ เพราะยังมีอำนาจกรรมของตนเป็นตัวควบคุม อีกทั้งไม่สามารถให้ใครรับผลกระทบแทนได้ กรรมและ

ผลกรรมเป็นของเฉพาะตน เป็นสิ่งเที่ยงแท้แน่นอนที่ผู้ใดกระทำให้ผู้นั้นคือผู้รับผลการกระทำนั้นอย่างแน่นอนเพราะกรรมติดตามตัวเราไปทุกที่ทุกสถานเหมือนเงาติดตามตัว

สรุปได้ว่า トラบโดที่เรายังมีกิเลส ก็ยังคงต้องเวียนว่ายตายเกิด ด้วยอำนาจของกฎแห่งกรรม อันเป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งพระบรมศาสดาพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงค้นพบ กฎธรรมชาตินี้ และ พระพุทธองค์ทรงเปิดเผยและเผยแผ่โปรดเวไนยสัตว์ เพื่อความไม่ประมาท ในการกระทำ ทั้งทาง กาย วาจา และใจ เพราะการกระทำนั้นแม้จะมีเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม จะมีผลตามมาเสมอ ซึ่งจะให้ผล เป็นทุกข์หรือสุข ตามเจตนาของผู้กระทำความกรรมนั้นอย่างแน่นอน

4. ความหมายของ กรรม ในทัศนะพุทธปรัชญา

กรรม เป็น ภาษาสันสกฤต ตรงกับบาลี ว่า กम्म แปลว่า การกระทำ จึงยังเป็น คำกลางๆ ไม่ เป็นบุญเป็นบาป เป็นอภัยากฤต (กลาง ๆ ระหว่างกุศลกับอกุศล) แต่ ในทางธรรมต้องจำกัด ความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วย ความจงใจหรือจงใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนาไม่เรียกว่าเป็นกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งเจตนาในการ กระทำนั้นเองจัดเป็นกรรม ฉะนั้น การกระทำที่เรียกว่ากรรมนั้น พุทธปรัชญาถือถือเอาเจตนาในการ กระทำ เป็นเครื่องกำหนด การกระทำที่โดยเกิดขึ้นด้วยความจงใจ ที่ปรากฏออกมาทางใดทางหนึ่งใน 3 ทาง คือ ทางกาย ทาง วาจา ทางใจ ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ, เจตยิต्วา กम्मํ กโรติ กาเยน วาจาเย มนสา”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา (ตถาคต) กล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม เมื่อมี
เจตนาแล้วบุคคลย่อมกระทำความกรรม โดย ทางกาย ทางวาจา และทางใจ”
(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537)

ข้อความในพระสูตรนี้ ช่วยให้เราเข้าใจถึงความหมายของกรรมที่แสดงออกมาทางกายวาจา และใจทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งจะส่งผลทุกครั้งที่ทำ ดังนั้น เจตนาในที่นี้ก็คือ ความ จงใจที่จะกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งและเมื่อมนุษย์ตัดสินใจเลือกกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งลงไปความผิด จึง เริ่มวัดกันที่เจตนาของผู้ทำ สรุปก็คือถ้ามนุษย์ตัดสินใจกระทำเรื่องนั้นด้วยเจตนาที่เป็นกุศล การ กระทำนั้นก็เป็นกุศลกรรม แต่ถ้ามนุษย์ตัดสินใจกระทำเรื่องนั้นด้วยเจตนาที่เป็นอกุศล การกระทำ นั้น ก็เป็นอกุศลกรรม

ซึ่งพุทธดำรัสดังกล่าว ได้ช่วยให้เราเข้าใจถึงกระบวนการของกรรมที่เป็นกุศลและอกุศลที่เกิด จาก การขับเคลื่อนของจิต ถ้าสรุปตามองค์ประกอบจะพบว่า ใจเป็นศูนย์กลาง ในการบัญชาให้มนุษย์ กระทำเรื่องต่างๆ ที่แสดงออกมาทางกายและวาจาที่ประมวลผลมาจากจิตเป็นสำคัญซึ่งสรุปได้ถึง ราก ของกรรมตามความคิดหรือทิวฎีที่กล่าวไว้ว่า อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต มี 2 ประการ คือ สัมมาทิฎฐิ

ความเห็นที่ถูกต้อง เป็นฐานสำคัญของกุศลกรรม และเป็นปัจจัย สนับสนุนให้คนบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว มีฉันทิภูมิจิต ความเห็นที่ผิด ไม่ถูกต้องตามความจริงเป็น ฐานสำคัญของอกุศลกรรม

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจหรือจงใจทำ ดีก็ตามชั่วก็ตาม เช่น ขุดหลุมพราง ดักคน หรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม ขุดบ่อน้ำไว้กินไว้ใช้ สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรม (แต่ถ้ารู้ที่อยู่ บ่อน้ำที่ตนขุดไว้ อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกได้ง่าย แล้วปล่อยปละละเลย มีคนตกไปตายก็ไม่พ้นกรรม) การกระทำดีเรียกว่า “กรรมดี” การกระทำชั่วเรียกว่า “กรรมชั่ว” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเจตนาเช่นเดียวกัน

กรรม แปลตามศัพท์ว่า “การงาน หรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่าหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ” ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม อย่างไรก็ตาม ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นความหมายอย่างกลาง ๆ คลอบคลุมไว้มาก ๆ พอเป็นสังเขป เท่านั้น ถ้าจะให้ชัดเจนมองเห็นเนื้อหาและขอบเขตแจ่มแจ้ง จะต้องพิจารณาแยกแยะความหมายออกเป็นแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งก็ต้องมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกมากกว่านี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆปริณายก ทรงกล่าวไว้ในหนังสือชุดแสงส่องใจ อันดับ 10 เรื่อง “ชีวิตนี้สำคัญนัก” ดังนี้

“ทุกชีวิตก่อนแต่จะได้มาเป็นคนเป็นสัตว์อยู่ในปัจจุบันชาติ ต่างเป็นอะไรต่ออะไรมาแล้วมากมาย แยกออกไม่ได้ว่ามีกรรมดีกรรมชั่วอะไรบ้าง ทำกรรมใดก่อน ทำกรรมใดหลัง ทั้งกรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้ในอดีตชาติทั้งหลาย ย่อมมากมายเกินกว่าที่ได้กระทำมาในชาตินี้ ในชีวิตนี้ อย่างประมาณมิได้ และกรรมดีกรรมชั่วทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมให้ผลตรงตามเหตุทุกประการ แม้ว่าผลจะไม่อาจเกิดขึ้นพร้อมกันทุกสิ่งทุกอย่าง และไม่อาจเรียงลำดับตามเหตุที่ได้กระทำแล้วก็ตาม แต่ผลทั้งหลายย่อมเกิดแน่ เมื่อทำเหตุย่อมได้รับผล และผลย่อมตรงตามเหตุเสมอ ผู้ใดทำผู้นั้นย่อมได้รับผลเที่ยงแท้แน่นอน”

วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี ได้กล่าวไว้ในหนังสือ คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐานไว้ว่า “กรรมวัฏฏ์ คือ ความหมุนเวียนของกรรม กรรม คือการกระทำด้วยกาย, วาจา, ใจ, โดยสภาวะแล้วได้แก่เจตนาเจตสิก ที่ประกอบในอกุศลจิต 12 และโลกียกุศลจิต 17 เจตนาเหล่านี้ให้สำเร็จการกระทำ, การพูด, การคิดนึก ที่เป็นบาปและบุญ ถ้าเจตนาเหล่านั้นประกอบกับความโลภ, ความโกรธ, ความหลงได้แก่เจตนาที่ประกอบในอกุศลจิต 12 ก็เป็นอกุศลกรรม เป็นการทำความชั่ว ถ้าเจตนาเหล่านั้น ประกอบกับความไม่โลภ, ไม่โกรธ, มีความเมตตา, กรุณาและปัญญา ได้แก่เจตนาที่ประกอบในโลภียกุศลจิต ๑๗ ก็เป็นกุศลกรรม เป็นการทำความดี, การทำความดี, ความชั่ว,

ด้วยกายบ้าง, วาจาบ้างและใจบ้าง ที่เกิดแก่บุคคลทั้งหลาย บ่อย ๆ ซ้ำซาก วันแล้ววันเล่า ปีแล้วปีเล่า เช่นนี้ คือความวนเวียนของกรรม เชื่อว่า กรรมวิภวัญญู”

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ความหมายของกรรมในทัศนะพุทธปรัชญา คือการกระทำที่เกิดขึ้นโดยเจตนา ซึ่งหมายถึงความจงใจในการกระทำที่ก่อให้เกิดผลเต็มที่หรือสมบูรณ์ดังนั้น ความมากน้อยของผลของการกระทำจึงเป็นไปตามความมากน้อยของเจตนาหรือความรู้สึกของเราในการกระทำนั้นๆ ทั้งทางกาย ที่เรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วาจากรรมและ ทางใจ เรียกว่า มโนกรรม และลงมือกระทำตามเจตนาที่เป็นการกระทำดี ที่เรียกว่ากุศลกรรม และการกระทำที่ไม่ดี (การกระทำชั่ว) ที่เรียกว่า อกุศลกรรม ซึ่งมโนกรรมเป็นกรรมที่ต้องระมัดระวังและควบคุมมิให้เกิด เพราะมโนกรรมจะเป็นตัวกำหนดให้แสดงออกทั้งทางกาย และทางวาจา ซึ่งทุกการกระทำจะทำให้มีผลคือวิบาก ตามมาทั้งในชาตินี้และชาติหน้าและชาติต่อไป บุคคลที่กระทำกรรมแล้ว ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นเสมอ

5. สาเหตุของการเกิดกรรม

พระพุทธองค์ตรัสถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดกรรม โดยแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ

1) สาเหตุการเกิดกรรมฝ่ายชั่ว

(1) โลภะ ความอยากได้ของผู้อื่น

(2) โทสะ ความประทุษร้ายใจ โดยแสดงออกในลักษณะรุนแรง เช่น ความพยาบาท ความโกรธ ความขุ่นเคือง ไม่ถูกใจ ไม่พอใจ คับแค้นใจ เจ็บใจ

(3) โมหะ ความหลงผิด เช่น ความเห็นผิดเป็นชอบ การผูกโกรธผู้อื่น

2) สาเหตุการเกิดกรรมฝ่ายดี

(1) อโลภะ คือ ความไม่อยากได้ของผู้อื่น

(2) อโทสะ คือ ความไม่ประทุษร้ายใจ โดยไม่แสดงออกในลักษณะรุนแรง เช่น ความพยาบาท ความโกรธ ความขุ่นเคือง ไม่ถูกใจ ไม่พอใจ คับแค้นใจ เจ็บใจ

(3) อโมหะ คือ ไม่หลงผิด เช่น ปรับความเห็นให้ตรงตามความเป็นจริง การไม่ผูกโกรธผู้อื่น

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้รู้จักสาเหตุการเกิดกรรม เพราะถ้าเราเข้าใจสาเหตุ ว่าการกระทำเช่นใดของเราไม่ว่าจะเป็นการกระทำทางกาย ทางวาจา หรือ ทางใจก็ดี อะไรคือสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เรากระทำดีทั้งความดีและความชั่ว ก็จะทำให้เราระมัดระวัง สำรวมกาย วาจา ใจ มากขึ้นเพื่อป้องกันมิให้เกิดการทำความชั่ว และเพียรกระทำแต่ความดีได้ถูกต้อง เหมาะสม เช่นเพียรกระทำมิให้เกิดความโลภด้วยความไม่โลภ คือ หมั่นในการทำทาน แก้อิทธิบาท 3 ด้วยความไม่โลภ คือ ให้เจริญเมตตา และรักษาศีล แก้อิทธิบาท 3 ด้วยความไม่โกรธ คือ มีความเห็นที่ถูกต้อง เมื่อเห็น

ถูกแล้วก็พยายาม ลดละ ความโลภ ความโกรธ และความหลง มิให้เกิด ก็จะทำให้เราค้นพบความสุขที่แท้จริง ด้วยการกระทำแต่ในสิ่งที่ดีงาม คือการสร้างกรรมในปัจจุบัน ให้ถูกต้องและดีงามตรงตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์

ประเภทของกรรมและการให้ผลของกรรมในทัศนะพุทธปรัชญา

จากการศึกษาเรื่องกรรมตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สามารถแบ่งประเภทของกรรมได้ดังนี้
ประเภทของกรรม 3 ประเภท คือ

1) จำแนกตามประเภทของกรรมหรืออำนาจของกรรม แบ่งได้ ๒ อย่าง ดังนี้

(1) อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล แปลว่า กรรมไม่ดี คือการกระทำไม่ดี หรือกรรมชั่ว คือการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ

(2) กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล แปลว่า กรรมดี คือการกระทำที่ดี เป็นการกระทำที่เกิดจากกุศลมูล ได้แก่ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ

2) จำแนกตามทวารที่กระทำความกรรม หรือทางแสดงออกของกรรม จัดเป็น ๓ ทวาร ดังนี้

(1) กายกรรม กรรมที่แสดงออกทางกาย

(2) วจีกรรม กรรมที่แสดงออกทางวาจา

(3) มโนกรรม กรรมที่แสดงออกทางใจ

การจำแนกกรรมดังกล่าวนี้ จะมีกรรมรวมทั้ง 6 อย่าง ได้แก่ กายกรรม ที่เป็น อกุศล กายกรรม ที่เป็น กุศล วจีกรรม ที่เป็น อกุศล วจีกรรม ที่เป็น กุศล มโนกรรมที่เป็น อกุศล มโนกรรมที่เป็น กุศล ในบรรดากรรมทั้ง 3 ประการ คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม พระพุทธองค์ตรัสว่า มโนกรรม จัดว่าเป็นกรรมที่มีความสำคัญที่สุด มีผลมากที่สุด ดังพุทธพจน์ กล่าวไว้ว่า

“มโนปุพพังคมา ธมมา มโนเสฏฐา มโนมยา

มนสา เจ ปทฺฐาเนน ภาสตี วา กโรตี วา

ตโต นํ ทุกขมเนวติ จกฺกัว วหโต ปทํ (พระไตรปิฎกกรมศาสนา, 2525)

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่

สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้ว พุทฺธอยู่ก็ดี

ทำอยู่ก็ดี ทุกข์ย่อมตามเขาไป เพราะเหตุนั้น

ดุจล่อหมนไปตามรอยเท้าโค ผู้นำแอกไปอยู่ ฉะนั้น” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537)

3) จำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผลสามารถแบ่งเป็นคู่ ๆ 4 คู่ดังนี้

(1) กรรมดำมีวิบากดำ หมายถึง การกระทำทางกาย วาจา และทางใจ เช่นการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินในกาม การพูดเท็จและการดื่มสุรา เมล็ด เป็นต้น มีวิบากดำ หมายถึง ส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิ

(2) กรรมขาว มีวิบากขาว หมายถึงการกระทำทางกาย วาจา และทางใจ เช่นการไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จและการไม่ดื่มสุรา เมล็ด เป็นต้น มีวิบากขาว หมายถึง ส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิ

(3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง เช่น การฆ่าสัตว์บ้าง เว้นจากการฆ่าสัตว์บ้าง มีการลักทรัพย์บ้าง เว้นจากการลักทรัพย์บ้าง เป็นต้น กรรมที่ดี และไม่ดีนี้ จะมีวิบากหรือ ผล ทั้งดี และไม่ดี ปะปนกันไป

(4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ไม่ก่อให้เกิดบุญและบาป เป็นกรรมที่จะนำไปสู่หนทางออกจากกรรมทั้ง 3 ข้อแรกนั้น หรือกรรมนั้นเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น ปราศจากเจตนา เช่น การกระทำของพระอรหันต์ วิบากที่ได้นั้นคือ ไม่ขาวไม่ดำ ซึ่งก็หมายถึง ภาวะที่ดับกิเลสไม่เหลือ หรือหมดจดจากกิเลสนั่นเอง

นอกจากนี้ ในชั้นอรรถกถา ยังมีการแบ่งประเภทของกรรมไว้อีกมากมาย เช่นการแบ่งประเภทของกรรมเป็นอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นที่นิยมถือตามกันมาและเป็นที่รู้จักในยุคหลัง ๆ คือ การแบ่งเป็นกรรม 12 หรือกรรมสี่ 3 หมวดตามคัมภีร์วิสุทธิมรรค และการแบ่งตามคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ

กรรมตามคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ จำแนกเป็น 4 จตุกะ ดังนี้

คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะนี้ พระอนุรุธาจารย์ ซึ่งเป็นชาวกรุงอนุราชปุระ เป็นผู้แต่งขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 950 เชื่อกันว่าเป็นสมัยเดียวกับท่านพระพุทโธชาจารย์ ผู้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค ในคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ มีลักษณะการแบ่งประเภทของกรรมเป็นแบบ กรรม 16 หรือกรรมสี่ ซึ่งมีทั้งหมด 4 หมวด คือ

- (1) กิจจตุกะ ว่าด้วยหน้าที่ของกรรม 4 อย่าง
- (2) ปากทานปริยายจตุกะ ว่าด้วยลำดับการให้ผลของกรรม 4 อย่าง
- (3) ปากกาลจตุกะ ว่าด้วยเวลาแห่งการให้ผล 4 อย่าง
- (4) ปากฐานจตุกะ ว่าด้วยเหตุที่เกิดผล 4 อย่าง

ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดของประเภทกรรม ตามคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะได้ดังนี้

1) กิจจตุกะ เป็นจตุกะที่แสดงหน้าที่การงานของกรรม หรือกรรมมีหน้าที่ต้องกระทำ 4 อย่าง

ชนกรรม	กรรมที่ทำให้วิบากนามขันธ์ และกัมมชรูปเกิดขึ้น
อุปถัมภกรรม	กรรมที่ทำหน้าที่ช่วยอุดหนุนกรรมอื่น ๆ
อุปปีฬกรรม	กรรมที่ทำหน้าที่เบียดเบียนกรรมอื่น ๆ
อุปฆาตกรรม	มีหน้าที่ตัดรอนกรรมอื่น ๆ

(1) ขนกกรรม คือ กรรมที่มีหน้าที่ทำให้วิบากจิต และกัมมชรูปเกิดขึ้นทั้งในปฏิสนธิกาล และปัตติกาล สรุพหน้าที่ของขนกกรรม ที่เป็นกุศลขนกกรรมและอกุศลขนกกรรมมีดังนี้

- ทำให้วิบากจิตและกัมมชรูปเกิดขึ้น ได้แก่ สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในปฏิสนธิกาล ขนกกรรมทำให้เกิดเป็นสัตว์นรก เปต มนุษย์ หรือเทวดา เป็นต้น ขนกกรรมที่นำไปเกิดได้นี้ ส่วนมากเป็นกรรมที่ครอบงำแห่งกรรมบถ ถ้าเป็นอกุศลกรรมบถ ก็นำเกิดในอบายภูมิ ถ้าเป็นกุศลกรรมบถ ก็นำเกิดในสุคติภูมิ
- ทำให้วิบากจิตและกัมมชรูป เกิดขึ้นในปัตติกาล ได้แก่ทำให้เกิดตา หู จมูก อวัยวะน้อยใหญ่ ตลอดจนการได้ยิน เป็นต้น กรรมที่นำไปเกิดในปัตติกาลนี้ จะเป็นกรรมที่ครอบงำแห่งกรรมบถหรือไม่ก็ตาม ย่อมให้ผลได้ทั้งนั้นเช่น วิมาน อันเป็นที่อยู่ของเทวดา ของพรหม หรือเครื่องทรมานพวกสัตว์นรกก็ จัดเป็นกัมมปัจจัยอุตฺตชรูป ที่เกิดจากขนกกรรมด้วยเหมือนกัน

(2) อุปถัมภกรรม คือ กรรมที่มีหน้าที่ช่วยอุดหนุนการให้ผลของกรรมอื่น ในทางดีและทางชั่ว กล่าวคือ ในทางดีก็ส่งผลให้กุศลกรรมส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้น ในทางชั่วก็ส่งเสริมให้อกุศลกรรมส่งผลเลวร้ายต่ำทรามมากลง สามารถสรุปได้เป็น ๓ ข้อ ดังนี้

- ช่วยอุดหนุน ส่งเสริมขนกกรรม ที่ยังไม่มีโอกาสให้ผล ให้มีโอกาสนำผล
- ช่วยอุดหนุน ส่งเสริมขนกกรรมที่กำลังให้ผลอยู่นั้น ให้มีกำลังส่งผลนั้น ยิ่งขึ้นไป
- ช่วยอุดหนุนรูปนามที่เป็นวิบากของขนกกรรม ให้เจริญและตั้งอยู่ได้นาน

(3) อุปปีฬกรรม เป็นกรรมที่มีหน้าที่เบียดเบียนกรรมอื่นที่มีสภาพตรงข้ามกับตน และเบียดเบียนรูปนามที่เกิดจากขนกกรรมอื่น การเบียดเบียนนี้ เมื่อสรุปแล้วจะมีอยู่ 3 ประการ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) คือ

เบียดเบียนขัดขวางขนกกรรม เพื่อไม่ให้มีโอกาสนำผล

เบียดเบียนขนกกรรมที่มีโอกาสส่งผลอยู่แล้ว ให้มีกำลังลดน้อยถอยลงได้ผลไม่เต็มที่

เบียดเบียนผลที่ได้รับอยู่ คือรูปนามที่เกิดจากขนกกรรมนั้นให้เสื่อมถอย ไม่ให้เจริญต่อไป หรือไม่ให้ตั้งอยู่ได้นาน มีการเบียดเบียนได้ 2 อย่าง คือ กุศลอุปปีฬกรรมเบียดเบียนรูปนามที่เกิดจากอกุศลขนกกรรม ตัวอย่างเช่นตัวอย่างเช่น สัตว์เดรัจฉานที่เกิดมาร่างกายไม่สมบูรณ์ มีโรคเบียดเบียน มีความเป็นอยู่ลำบากมาก แต่ในอดีตได้เคยทำบุญรักษาศีลมาและในปัจจุบันก็มีได้เบียดเบียนสัตว์อื่น ครั้นต่อมา มีผู้นำไปเลี้ยงดู ความเป็นอยู่ก็ดีขึ้น โรคภัยที่เบียดเบียนอยู่ก็หายไป มีความสุขสบายขึ้น ที่เป็นอย่างนี้ เพราะอำนาจแห่งกุศลอุปปีฬกรรมที่ตนได้กระทำอยู่เสมอ เข้าเบียดเบียนรูปนาม ที่เกิดจากอกุศลขนกกรรม ที่เคยให้ความเป็นอยู่อย่างลำบากกาย ลำบากใจนั้นให้

สิ้นไป ปรากฏเป็นความสุขกายสบายใจขึ้นแทน และ อกุศลอุปปีฬกรรมเบียดเบียนรูปนามที่เกิดจาก กุศลชนกกรรม ตัวอย่างเช่น มนุษย์ผู้เกิดมา มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน แต่ผู้นั้นทำบาปทำทุจริต มีการเสพสุรา การฆ่าสัตว์ ฉ้อโกง อยู่เสมอ ต่อมาภายหลัง มีโรคภัยเบียดเบียน หรือมีสติฟั่นเฟือน หรือเกิดความวิบัติ เสียหายในลาภ ยศ บริวาร การงานอาชีพผิดเคื่อง มีแต่เรื่อง ทำให้เกิดเดือดร้อนใจต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นเพราะอำนาจอกุศลอุปปีฬกรรม ที่ตนได้เคยกระทำไว้ เข้าเบียดเบียนรูปนามที่เกิดจากชนกกรรม ซึ่งมีสภาพตรงกันข้ามกับตนเอง

(4) อุปฆาตกรรม เป็นกรรมที่มีหน้าที่ตัดรอนกรรมอื่น ๆ และวิบากของกรรมอื่นนั้นให้สิ้นลงไป เป็นการตัดให้ขาดสะบั้นไปเลย ซึ่งต่างจากอุปปีฬกรรม ที่ทำหน้าที่เพียงเบียดเบียนกรรมเท่านั้น ส่วนอุปฆาตกรรมนี้ เป็นกรรมชนิดที่ตัดกรรมอื่น ๆ อย่างเด็ดขาด เมื่อตัดกรรมใดแล้ว กรรมนั้นไม่สามารถส่งผลให้เกิดขึ้นได้เลยตลอดไป และถ้าตัดวิบากของกรรมนั้นแล้ว ย่อมหมายถึงร่างกายหรืออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของผู้นั้น ย่อมเสียไปจนตลอดชีวิต หรือไม่ก็ตัดชีวิตของผู้นั้นให้สิ้นไปเลย การตัดรอนของอุปฆาตกรรม เมื่อสรุปแล้วมี 4 ประการ (สุชีวะ ปุณฺณานุภาพ, 2554) ได้แก่

- กุศลอุปฆาตกรรม ตัดรอนกุศลชนกกรรม เช่น ผู้ที่ทำทานกุศล และ มหัคคตกุศลไว้แล้ว ต่อมาเจริญวิปัสสนากัมมฐานจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ทานและกุศลไม่สามารถทำให้เกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาได้ เพราะอำนาจแห่งอรหันตมรรคนั่นเอง เป็นกุศลอุปฆาตกรรม ตัดกุศลชนกกรรมอื่น ๆ เสียมิให้มีโอกาสได้ส่งผลอีกต่อไป กุศลอุปฆาตกรรม ตัดรูปนามที่เกิดจากกุศลชนกกรรม เช่น ผู้ที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ที่ยังเป็นฆราวาสอยู่ ถ้ามิได้บรรพชาอุปสมบทเสียภายใน ๗ วัน ผู้นั้นจะต้องเสียชีวิต หรือปรินิพพานภายใน 7 วันทั้งนี้เพราะอำนาจของ อรหัตตมรรค อรหัตตผลมีคุณอันประเสริฐไม่คู่ควรกับเพศฆราวาส ซึ่งเป็นพื้นเพศ (เพศชั้นต่ำ) แสดงให้เห็นว่าอรหัตตมรรคกุศลกรรม เป็นอุปฆาตกรรมที่ตัดรูปนามของความเป็นมนุษย์ อันเกิดจากกุศลชนกกรรมมิให้มีโอกาสส่งผลได้อีกต่อไป
- กุศลอุปฆาตกรรม ตัดรอนอกุศลชนกกรรม เช่น พระองค์สิมมาล ก่อนจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ได้เคยฆ่าใครไว้มากต่อมาก ย่อมเป็นอกุศลชนกกรรม นำให้เกิดในนिरยภูมิแน่นอน ครั้นได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้เจริญวิปัสสนากัมมฐาน จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ด้วยอำนาจ อรหัตตมรรคกุศลกรรม เป็นกุศลอุปฆาตกรรม ตัดอกุศลชนกกรรม ที่ได้ทำในภพนี้และภพก่อน มิให้มีโอกาสได้ส่งผลตลอดไป กุศลอุปฆาตกรรม ตัดรูปนามที่เกิดจากอกุศลชนกกรรม เช่น การที่เกิดเป็นสัตว์นรก และได้พบกับพญายมราช ทานได้พูดเตือนสติ ทำให้ตนเองระลึกถึงกุศลต่าง ๆ ที่ตนได้เคยกระทำไว้ ทำให้หลุดจากสัตว์นรก ไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือเทวดา เหล่านี้เป็น

เพราะกุศลจิตที่เกิดขึ้นในขณะระลึกถึงกุศลเก่า ๆ นั้นเองเป็นกุศลอุปฆาตกรรม ตัด
รูปนามของสัตว์นรก อันเกิดจากอกุศลชนกกรรม

- อกุศลอุปฆาตกรรม ตัดรอนอกุศลชนกกรรมและรูปนามที่เป็นอกุศลวิบาก เช่น
เกิดเป็นสุนัขซึ่งเป็นอกุศลวิบากแล้วยังมาถูกรถทับตายอีก การถูกรถทับตายก็เป็น
อกุศลกรรมที่ตามมาทัน โดยทำหน้าที่เป็นอุปฆาตกรรม ทำให้รูปนามขาดสะบั้น
ไปเลย คือไม่สามารถรับวิบากกรรมได้อีกต่อไป
- อกุศลอุปฆาตกรรม ตัดรอนอกุศลชนกกรรม เช่น พระเวททัตได้เคยเจริญสมถกร
รม-ฐานจนสำเร็จฌาน อภิญญา ต่อมาได้ทำโลหิตตูปบาท และสังฆเภท อันเป็น
อนันตริยกรรม ครั้นเมื่อตายลง พระเวททัตต้องไปเกิดในเวจิมหานรกสวายุทขลิ
กาลนาน เพราะอกุศลอุปฆาตกรรม ตัดมหัคคตอกุศลชนกกรรม มิให้มีโอกาสไปเกิดใน
พรหมโลก เป็นต้น

2) ปากทานปริยายจตุกะ เป็นจตุกะที่แสดงการให้ผลของกรรม เมื่อแยกศัพท์แล้วได้ ๔ คำ
คือ ปาก (ปฏิสนธิ) + ทาน (การให้) + ปริยาย (ลำดับหรือวาระ) มีความหมายว่า กรรมที่ให้ผล
ปฏิสนธิตามลำดับแห่งการให้ผลของกรรม กล่าวเฉพาะการให้ผลในชาติที่ ๒ คือชาติที่ต่อจากชาติ
ปัจจุบันนี้เพียงชาติเดียวเท่านั้น

ปากทาน คือลำดับการให้ผลของกรรมนั้นมี 4 อย่าง ได้แก่ คุรุกรรม กรรมหนัก
อาสันนกรรม กรรมที่กระทำเมื่อใกล้ตาย อาจิณณกรรม กรรมที่กระทำเสมอเป็นเนืองนิตย์ กฏัตตา
กรรม กรรมเล็กน้อย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544) จากลำดับการให้ผลของกรรมตามปาก
ทานปริยายจตุกะ สามารถอธิบายรายละเอียดๆดังนี้คือ

(1) คุรุกรรม คือกรรมที่หนัก มีความหมายว่าเป็นกรรมที่แรง เป็นกรรมที่มีกำลังมาก
ต้องส่งผลให้ได้รับผลก่อนกรรมอื่น ๆ ทั้งนี้ กล่าวคือถ้าเป็นฝ่ายกุศล ก็มีผลานิสงส์ (ผลดี) ให้คุณหนัก
มาก ถ้าเป็นฝ่ายอกุศลก็มีอาทินพะ (ผลชั่ว) ให้โทษหนักมากถึงกับกรรมอื่น ๆ ไม่สามารถที่จะตัด
ขัดขวาง หรือยับยั้งได้ คุรุกรรมเป็นต้องให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ และให้ผลในชาติที่ 2 แน่นนอน ซึ่งคุ
รุกรรมนั้น ก็มีทั้งอกุศลกรรม และกุศลกรรม ซึ่งสามารถแยกย่อยคุรุกรรมมีทั้งอกุศลคุรุกรรม และกุศล
คุรุกรรม เมื่อแยกประเภทของคุรุกรรมได้ 3 ประเภท ได้แก่ ทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต 4 ที่เกิดขึ้นด้วย
อำนาจ นิยมิจฉาทิฏฐิกรรม (การเห็นผิดไปจากความเป็นจริงที่ให้ผลแน่นอนในลำดับแห่งจิต) ซึ่ง
แยกย่อยเป็น 3 อย่าง คือ นัตถิกทิฏฐิ เห็นว่าทำอะไรก็ตามผลที่ได้รับย่อมไม่มี (ไม่เชื่อผล) อเหตุกทิฏฐิ
เห็นว่าสัตว์ทั้งหลายที่กำลังเป็นไปอยู่นั้น มิได้อาศัยเนื่องมาจากเหตุอันใด (ไม่เชื่อเหตุ) อกิริยทิฏฐิ เห็น
ว่า การกระทำต่าง ๆ ของสัตว์ทั้งหลายนั้นไม่สำเร็จเป็นบุญเป็นบาปแต่อย่างใด

นิยมิจฉาทิฏฐิกรรมนี้ จัดว่าเป็นโทษที่ร้ายแรงที่สุด ยิ่งกว่าโทษของสังฆเภทกรรม
ในปัญจอนันตริยกรรม ว่าโดยองค์ธรรมแล้ว ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก ที่ประกอบใน ทิฏฐิสัมปยุตตจิต 4 ดวง

ที่มี 5 อย่าง ที่ให้ผลโดยไม่มีระหว่างคันในลำดับแห่งจุติ โทสมูลจิต 2 ที่เป็น (วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี, 2538) ปัญหานันตริยกรรม หมายถึง การกระทำ 5 อย่างนั้นคือ ขำบิดา ขำมารดา ขำพระอรหันต์ กระทำพุทธรูปหรือพระโลหิต ยุแหยงสงฆ์ให้แตกจากกัน ในบรรดานันตริยกรรม 5 ประการนี้ สังฆเภทเป็นกรรมที่หนักที่สุด โลหิตตูปบาทเป็นกรรมที่หนักรองลงมา กรรมที่หนักรองลงมาจากโลหิตตูปบาท ได้แก่ อรหันตฆา ส่วนมาตุฆาตและปิตุฆาตทั้ง 2 นี้ ต้องขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของบิดาหรือมารดา ถ้าบิดามีคุณธรรมสูงกว่ามารดา ปิตุฆาตกรรมก็หนักกว่ามาตุฆาตกรรม แต่ถ้ามารดามีคุณธรรมสูงกว่าหรือเสมอกับบิดา มาตุฆาตกรรมย่อมหนักกว่าปิตุฆาตกรรม ทั้งนี้เพราะมารดาเป็นผู้รับภาระอันกระทำได้อย่างจึงเป็นผู้มีอุปการะคุณต่อบุตรอย่างยิ่ง องค์ธรรมของปัญหานันตริยกรรมนี้ ได้แก่ เจตนาเจตสิกในโทสมูลจิต 2 ดวง ที่เกี่ยวกับปัญหานันตริยกรรม

มหัคคตกุศลกรรม เป็นกุศลครุกรรมที่ทำให้เกิดในสุคติพรหมโลก คือฌานที่สูงมีคุณธรรมมากกว่าฌานต่ำ ฌานสูงจึงให้ผล เมื่อฌานสูงให้ผลแล้ว ฌานที่ต่ำกว่าก็หมดโอกาสที่จะให้ผลกลายเป็นอโหสิกรรมไป ไม่มีหน้าที่แม้แต่จะอุดหนุนส่งเสริมฌาน ที่สูงกว่าให้ผลนั้น ข้อแตกต่างในการให้ผลของอกุศลครุกรรม และกุศลครุกรรม อกุศลครุกรรมนั้น เมื่ออกุศลครุกรรมใดให้ผล เป็นอกุศลชนกกรรม ไปแล้ว อกุศลครุกรรมอื่นที่เหลือ ก็มีฐานะเป็นอุปถัมภกกรรมได้ ส่วนกุศลครุกรรม เมื่ออกุศลครุกรรมใดให้ผล เป็นกุศลชนกกรรมแล้ว กุศลครุกรรมอื่นที่เหลือ ตกเป็นอโหสิกรรมไป ไม่มีฐานะที่จะเป็นอุปถัมภกกรรมได้

(2) อาสันนกรรม คือกรรมที่ได้กระทำในเวลาใกล้จะตาย กระชั้นชิดกับเวลาตาย หมายความว่า ในเวลาใกล้ตายได้กระทำสิ่งที่ดี สิ่งชั่ว หรือแม้แต่ระลึกถึงสิ่งดี สิ่งชั่ว เรียกว่าเป็นอาสันนกรรม มีอำนาจส่งผลให้ได้รับผลได้ทั้งนั้น กุศลอาสันนกรรม มีอำนาจส่งผลให้ได้รับผลที่เป็นสุคติ อกุศลอาสันนกรรมก็มีอำนาจส่งผลให้ได้รับผลที่เป็นทุกข์ อาสันนกรรมนี้จะส่งผลให้ได้รับผลก่อนตายก็ต่อเมื่อไม่มีครุกรรม หมายความว่า บุคคลใดไม่เคยได้กระทำครุกรรม มีแต่อาสันนกรรมนี้ อาสันนกรรมก็ให้ผลก่อนอาจิณกรรม และ กฎัตตากรรมรวมความว่า การกระทำ หรือการระลึกถึงสิ่งที่ดีหรือไม่ดีก็ตามในเวลาใกล้จะตาย เชื่อว่าเป็นอาสันนกรรม มีอำนาจทำให้เกิดผลได้ด้วยทั้งสิ้น

(3) อาจิณกรรม อาจิณกรรมคือกรรมที่กระทำเสมอเป็นเนืองนิจเป็นการสั่งสมไว้บ่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำทางกาย ทางวาจา หรือแม้แต่ครุ่นคิดทางใจ ทั้งทางที่เป็นกุศล และอกุศล ตลอดจนการกระทำเหล่านั้นจะเป็นอาชีพหรือไม่ก็ตาม ถ้าได้ทำอยู่เนือง ๆ แล้ว ก็นับว่าเป็นอาจิณกรรมทั้งนั้น อาจิณกรรมนี้ ตามปกติก็ให้ผลในปวัตติกาล เว้นแต่เมื่อบุคคลผู้ใกล้จะตายไม่เคยได้กระทำครุกรรม และไม่มีอาสันนกรรมแล้วอาจิณกรรมนี้จึงส่งผลให้ได้รับผลในชาติที่ 2 ไปเกิดเป็นเทวดา มนุษย์ หรืออบายสัตว์ ตามควรแก่กรรมของตน อาจิณกรรมมี 2 อย่าง คือ

กุศลอาจิณณกรรม เช่น ผู้ที่ทำบุญกุศลเสมออยู่เป็นนิตย์ มีการใส่บาตรทุกเช้า สวดมนต์ไหว้พระทุกวัน รักษาศีล 5 หรือศีล 8 เป็นประจำ มีการศึกษาธรรม ตลอดจนเจริญสมณะวิปัสสนาอยู่เสมอ การกระทำเหล่านี้ชื่อว่า กุศลอาจิณณกรรม

อกุศลอาจิณณกรรม เช่นผู้ที่ทำทุจริตกรรมต่าง ๆ ด้วยกาย วาจา และใจอยู่เสมอ มีการฆ่าสัตว์ลักทรัพย์ พุตปด กล่าวคำหยาบ อาฆาตพยาบาทอยู่เสมอ จะทำเป็นอาชีพหรือไม่ก็ตาม เหล่านี้เรียกว่า อกุศลอาจิณณกรรม อีกประการหนึ่ง ผู้ที่เคยทำทุจริตกรรมมาแล้วเพียงครั้งเดียว แต่ผู้นั้นหวนระลึกนึกถึงอยู่เสมอ แล้วก็เกิดการกลุ้ม ฟุ้งซ่าน รำคาญใจขึ้นมา โดยอาศัยการระลึกนึกถึงทุจริตกรรมของตนนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นอกุศลอาจิณณกรรมได้เหมือนกันในทำนองเดียวกัน ผู้ที่เคยทำบุญกุศล แม้เพียงครั้งเดียวเพราะฐานะยากจน แต่ระลึกนึกถึงอยู่เสมอ ระลึกครั้งใดก็เกิดความปิติโสมนัสในกุศลของตนอยู่เสมอ ความปรารถนาปลื้มใจโดยอาศัยการระลึกถึงกุศลของตนนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นกุศลอาจิณณกรรม เช่นเดียวกัน ดังนั้นกรรมที่ทำเสมอ ๆ คืออาจิณณกรรมนี้ ก็ได้แก่อกุศลกรรม 12 และมหากุศลกรรม 8 เท่านั้น

(4) กตัตตกรรม คือกรรมเล็กน้อย มีความหมายถึงกรรม 2 ประการคือ

ประการที่ 1 หมายถึงกรรมที่ทำในภพนี้ แต่ว่าการกระทำอกุศลกรรมนั้นไม่ครบองค์แห่งกรรมบถ หรือกุศลกรรมนั้นไม่ครบองค์แห่งเจตนา จึงไม่เข้าถึงซึ่งความเป็นบุญกรรม อาสันกรรม หรืออาจิณณกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

ประการที่ 2 หมายถึงกรรมที่ได้กระทำมาแล้วในภวก่อน ๆ ซึ่งได้แก่ อปราปரிய เวทนี กรรม อันคอยติดตามจะส่งผลเกิดอยู่

เมื่อกรรมทั้ง 3 ที่กล่าวมาข้างต้น คือ บุญกรรม อาสันกรรม อาจิณณกรรม ไม่มีที่จะให้ผลแล้ว กตัตตกรรมนี้แหละจึงจะเป็นผู้ให้ผลปฏิสนธิเป็นเทวดา มนุษย์ หรืออบายสัตว์ ตามกรรมของตน

สัตว์ทั้งหลายที่จะไม่มีกตัตตกรรมนั้นหาไม่ได้เลย อย่างไรเสียจะต้องมีเป็นแน่ กตัตตกรรม ได้แก่ อกุศลกรรม 12 มหากุศลกรรม ปากกาลจตุกะ หมายถึง กำหนดเวลาของการให้ผลแห่งกรรม เมื่อแยกบทแล้วได้ ปาก หมายถึง ปฏิสนธิผล กาล หมายถึง เวลา และ จตุกะ หมายถึง มี 4 อย่าง

เมื่อรวมบททั้ง 3 แล้ว หมายความว่า กรรมคือการกระทำทางกาย วาจา ใจ ทั้งที่เป็นฝ่ายดีหรือไม่ดีก็ตาม ย่อมตอบสนองผลแก่ผู้กระทำไม่เร็วก็ช้าในเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งจะเป็นผลในชาตินี้ ชาติหน้า หรือชาติต่อ ๆ ไปตามโอกาสอันควร

ปากกาลจตุกะนี้แสดงกำหนดเวลาแห่งการให้ผลของกรรมไว้ว่ามี 4 อย่าง คือ ทิฏฐธรรมเวทนี ยกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน อุปัชชเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในภพที่ 2 อปราปரிய เวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติที่ 3 เป็นต้นไป โอโหสิกรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2544) คือ กรรมที่ไม่ให้ผล ดังนี้

1) ทัฏฐธรรมเวทนียกรรม

เป็นกรรมที่สนองผลในชาติปัจจุบัน คำว่า ทัฏฐธรรม หมายความว่า ผลที่ได้ประจักษ์แก่ตน เวทนี แปลว่าการเสวยผลต่ออารมณ์นั้น (พหุคณารมณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2556) รวมความว่า ได้เสวยผลที่ประจักษ์แก่ตนในภพนี้ ชาตินี้ การได้เสวยผลของกรรมประจักษ์แก่ตนในภพนี้ชาตินี้ ก็คือกรรมที่ได้กระทำในภพนี้ ชาตินี้ นั้นแหละให้ผลในปวัตติกาลในชาตินี้นั่นเอง ไม่ติดตามข้ามภพข้ามชาติไปให้ผลในชาติที่ 2 หรือชาติต่อ ๆ ไปได้อีกเมื่อได้กระทำลงไปแล้ว และได้ผลภายใน ๗ วัน เรียกว่า ปฏิปักษ์ทัฏฐธรรมเวทนียกรรม แต่ถ้าได้ผลหลัง ๗ วันไปแล้วเรียกว่า อปฏิปักษ์ทัฏฐธรรมเวทนียกรรม

ตัวอย่างเช่น พระเวทพัตที่กระทำโลหิตุปบาท กระทำสังฆเภทกรรมก็ดี นั้นหมายความว่าทำลายพระอุบลวัณณาเถรีผู้เป็นพระอรหันต์ก็ดี โกกาลิกพราหมณ์ที่บริภาษพระอัครสาวกทั้ง ๒ ก็ดี ต่างก็ถูกรณีสืบ เหล่านี้ล้วนแต่เป็น ปฏิปักษ์ทัฏฐธรรมเวทนียกรรมทั้งสิ้น

2) อปฏิปักษ์ทัฏฐธรรมเวทนียกรรมนั้น ทางกุศลก็ได้รับผลคือเกียรตินคุณแพร่หลาย มีบุญญาภินิหาร และได้รับความยกย่องสรรเสริญ ในทางอกุศลก็ตรงกันข้าม อนึ่ง ในบทอรรถกถาแสดงว่า ที่จะได้รับผลสนองเป็น ปฏิปักษ์ทัฏฐธรรมเวทนียกรรมนั้น ต้องถึงพร้อมด้วยสัมปทาทั้ง 4 คือ

(1) เจตนาสัมปทา มีเจตนาอันแรงกล้าในการทำกุศล

(2) ปัจจัยสัมปทา ปัจจัยที่ทำกุศลนี้ได้มาด้วยความบริสุทธิ์

(3) วัตถุสัมปทา บุคคลที่รับทานนั้นเป็นพระอนาคามีหรือพระอรหันต์

(4) คุณติเรกสัมปทา พระอนาคามี หรือพระอรหันต์ผู้รับทานถึงพร้อมด้วยคุณอันวิเศษ คือพึงออกจากนิโรธสมาบัติ

(5) อุปัชชเวทนียกรรม

เป็นกรรมที่สนองผลในชาติที่ 2 คำว่า อุปัชชหมายความว่าในชาติที่ 2 เวทนียกรรม แปลว่าการเสวยต่อผลนั้น รวมความหมายความว่า ได้เสวยต่อผลนั้นในชาติที่ 2 (นับจากปัจจุบันชาตินี้เป็นชาติที่เมื่อชาตินี้ได้กระทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรมหรือเป็นอกุศลกรรมลงไปแล้ว เจตนารมณ์ในขณะดวงที่ 1 ก็ไม่มีโอกาสที่จะส่งผลในปวัตติกาลชาตินี้ด้วย จึงเป็นอำนาจหน้าที่ของเจตนารมณ์ในขณะดวงที่ 7 ที่จะส่งผลให้ได้รับในชาติที่ 2 ทั้งในปฏิสนธิกาล และในปวัตติกาลด้วย ในปฏิสนธิกาลก็ให้ไปเกิดเป็นสุขคติบุคคล หรือทุคติบุคคลในปวัตติกาล (ในชาติที่ 2 นั้น) ก็ให้เสวยสุขหรือทุกข์ ตามควรแก่กรรมที่ได้กระทำนั้น

3) อปราปรียเวทนียกรรม

เป็นกรรมที่สนองผลในชาติที่ 3 เป็นต้นไป คำว่า อปราปรีย หมายความว่าภพอื่น ๆ ชาติอื่น ๆ เวทนีย แปลว่าการเสวยต่อผลนั้นรวมความว่าได้เสวยต่อผลนั้นในภพอื่น ๆ ชาติอื่น ๆ คือไม่ใช่ชาตินี้แหละ

ชาติที่ ๒ เมื่อชาตินี้ได้กระทำกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมลงไปแล้ว อำนาจของเจตนากรรมในขณะดวงที่ 1 ไม่มีโอกาสให้ผลในชาตินี้ ทั้งเจตนากรรมในขณะดวงที่ 7 ก็ไม่มีโอกาสให้ผลในชาติที่ 2 ด้วยแล้วเจตนากรรมในขณะดวงที่ 2 ถึงดวงที่ 6 ย่อมมีอำนาจติดตามจ้องคอยหาโอกาสให้ผลในชาติที่ 3 และชาติต่อ ๆ ไป จนกว่าผู้นั้นจะเข้าสู่พระนิพพาน (วคิน อินทสระ, 2549)

4) อโหสิกรรม

คือ กรรมที่ไม่สนองผล ไม่ให้ผล เลิกให้ผล หมายความว่า เป็นกรรมที่ไม่สามารถจะอำนวยผลได้ เพราะ กรรมนั้นได้ให้ผลแล้ว กรรมนั้นไม่ก่อให้เกิดผล กรรมนั้นไม่มีผู้รับผล เพราะเหตุนี้ กรรมนั้นจึงได้ชื่อว่า อโหสิกรรม มี 3 เงื่อนไขดังนี้

กรรมที่ได้ให้ผลแล้ว เช่น ได้ตกนรกไปแล้ว หรือได้ไปเกิดในภูมิสวรรค์นั้น ๆ แล้ว กรรมนั้นก็ เป็นอโหสิกรรมไป ข้อนี้หมายถึงอดีต อนึ่ง กรรมอันเล็กน้อย ย่อมเข้ากับกรรมใหญ่ได้ กรรมใหญ่ก็รับไปเสีย กรรมเล็กน้อยนั้นก็เลิกให้ผล ไม่ต้องให้ผล เช่น ได้ตติยฌานกุศลกรรม ตติยฌานวิบาก ก็เป็นผู้รับผล ปฐมฌานกุศลกรรม ทุตติยฌานกุศลกรรม อันเป็นกรรมเล็กน้อยกว่า ก็เป็นอันไม่ต้องให้ผล จึงเป็นอโหสิกรรมไป กล่าวคือ ปฐมฌานวิบาก ทุตติยฌาน วิบากก็ไม่ต้องเกิดขึ้น

กรรมที่ไม่ก่อให้เกิดผล เช่น กิริยาจิต แม้จะกระทำสักเท่าใดก็ตาม ก็เป็นกิริยาไปหมด ไม่เกิดวิบาก ไม่ก่อให้เกิดผลเลย จึงเป็นอโหสิกรรมไป ข้อนี้หมายถึงปัจจุบัน

ผลกรรมในชาติอนาคตไม่มีแล้ว เช่น องค์กรมาลาคนเป็นต้น ผลของกรรมที่ฆ่ามนุษย์นั้นไม่ส่งผลได้ เพราะต่อมา ได้เป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่มีภพ ไม่มีชาติ คือไม่ต้องเกิดอีกแล้ว กรรมนั้นก็ไม่มีผู้รับสนอง จึงเป็นอโหสิกรรมไป ข้อนี้หมายถึงอนาคต

ในกรรมจตุกะที่แสดงแล้ว คือ กิจจตุกะ มีชนกกรรม เป็นต้น ปากทานปริยายจตุกะมีครุกรรม เป็นต้น และปากกาลจตุกะ มีทิฏฐธรรมเวทนียกรรม เป็นต้น ทั้ง 3 จตุกะนี้ เป็นการแสดงโดยสุตตันตนิย ส่วนจตุกะที่ 4 คือ ปากฐานจตุกะ จะเป็นการแสดงโดยอภิธัมมนิย ดังได้ขยายความต่อไปนี้

ปากฐานจตุกะ เป็นจตุกะที่แสดงที่ตั้งแห่งผลของกรรม คือ วิบากจิตและกัมมชรูป อันเป็นผลของกุศลกรรม และอกุศลกรรม (พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556) เมื่อแยกบทแล้วได้ 3 บท คือ ปาก หมายถึง ปฏิสนธิผล ฐาน หมายถึงที่ตั้ง หรือเหตุให้เกิด จตุกะ หมายถึง มี 4 อย่าง เมื่อรวมแล้ว ปากฐานจตุกะ หมายถึง กรรม อันเป็นเหตุให้เกิดผลมี 4 อย่าง อกุศลกรรม ได้แก่ เจตนาที่อยู่

ในอกุศลจิต 12 กามาวจรกุศลกรรม ได้แก่ เจตนาที่อยู่ในมหากุศลจิต 8 รูปาวจรกุศลกรรม ได้แก่ เจตนาที่อยู่ในรูปาวจรกุศลจิต 5 อรูปาวจรกุศลกรรม ได้แก่ เจตนาที่มีอยู่ในอรูปาวจรกุศลจิต 4

1) อกุศลกรรม

การเกิดขึ้นของอกุศลกรรมนั้น เมื่อก้าวโดยจิตตูปปาทะ (การเกิดขึ้นของจิต) แล้วก็มี 12 คือ อกุศลจิต 12 ดวง อันได้แก่ โลภมูลจิต 8 โทสมูลจิต 2 และ โมหมูลจิต 2 เมื่อก้าวโดย กรรมทวาร ทางที่ให้เกิดกรรมแล้วก็มี 3 คือ กระทำทาง กายทวาร อันได้แก่ กายวิญญูตติ ก็เรียกว่า กายกรรม หรือ กายทุจริต กระทำทางวจีทวารอันได้แก่ วจีวิญญูตติก็เรียกว่า วจีกรรม หรือ วจีทุจริต และ กระทำทาง มโนทวาร ก็เรียกว่า มโนกรรม หรือ มโนทุจริต เมื่อก้าวโดย กรรมบถ ทางของการ กระทำแล้วก็มี 10 เรียกว่า อกุศลกรรมบถ 10 หรือ ทุจริต 10 อันได้แก่ ปาณาติบาตการฆ่าสัตว์ อทินนาทานการลักทรัพย์ กาเมสุมิฉฉาการล่วงประเวณี ทุจริต 3 ประการนี้ย่อมเกิดทางกายทวาร เป็นกายกรรม 3 หรือกายทุจริต 3 มุสาวาท พูดปด ปิสุณาวาจาพูดส่อเสียด ผรุสวาทพูดคำหยาบ สัมผัสปลลาปพูดจาเพื่อเจ้าไร้สาระทุจริต 4 ประการนี้ย่อมเกิดทางวจีทวาร เป็นวจีกรรม 4 หรือวจีทุจริต 4 อภิขณาเพ่งเล็งอยากได้ของเขา พยาบาทคิดปองร้ายเขามีฉฉาทิฏฐิมีความเห็นผิด

ทุจริต 3 ประการนี้ เกิดทางมโนทวาร เป็นมโนกรรม 3 หรือ มโนทุจริต 3

อกุศลกรรมบถ 10 หรือทุจริต 10 อันได้แก่ กายกรรม 3 หรือกายทุจริต 3 วจีกรรม 4 หรือวจีทุจริต 4 และมโนกรรม 3 หรือมโนทุจริต 3 นี้ สำหรับ กายทุจริต 3 วจีทุจริต 4 รวมเรียกว่า ทุจริต 7 นั้น ถ้าหากว่า กายบิโยค และ วจีบิโยค (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2556) แล้ว ก็นับว่ายังไม่ล่วงกรรมบถ ส่วนมโนทุจริต 3 นั้น เพียงแต่นึกแต่ คิดเท่านั้น ก็เป็นอันล่วงกรรมบถแล้ว กรรมใดที่ถึงกับล่วงกรรมบถ กรรมนั้นสามารถส่งผลให้เป็นปฏิสนธิได้ แต่ว่า ถ้าไม่ถึงกับล่วงกรรมบถ ก็เพียงแต่ให้ผลในปวัตติกาลเท่านั้น

1) กามาวจรกุศลกรรม

การเกิดขึ้นของกามาวจรกุศลกรรมนั้น เมื่อก้าวโดย จิตตูปปาทะ การเกิด ขึ้นของจิตแล้ว ก็มี 8 คือ มหากุศลจิต 8 ดวง เมื่อก้าวโดย กรรมทวาร ทางที่ให้เกิดกรรมแล้ว ก็มี 3 คือกระทำทาง กายทวาร ได้แก่ กายกรรม หรือ กายสุจริต มี 3 ประการ ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลัก ทรัพย์ และเว้นจากการล่วงประเวณี การกระทำทางวจีทวาร ได้แก่ วจีวิญญูตติ ก็เรียกว่า วจีกรรม หรือ วจีสุจริต มี 4 ประการ ได้แก่ เว้นจากการพูดปด เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดจา หยาบคาย และเว้นจากการพูดเพื่อเจ้าไร้สาระ การกระทำทาง มโนทวาร ก็เรียกว่า มโนกรรม หรือ มโนสุจริต มี 3 ประการ ได้แก่ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ไม่พยาบาท ปองร้ายเขา และให้มีความเห็น ถูกต้อง

3) รูปาวจรกุศลกรรม

การเกิดขึ้นของรูปาวจรกุศลกรรมนั้น เมื่อกล่าวโดยจิตตูปปาทะ การเกิดขึ้น ของจิตแล้วก็มี 5 คือ รูปาวจรกุศลจิต 5 ดวง เมื่อกล่าวโดย กรรมทวาร ทางที่ทำให้เกิดกรรมแล้ว รูปาวจรกุศลกรรมนี้เกิดทางมโนทวาร เป็นมโนกรรมแต่อย่างเดียว จะเกิดทางกายกรรมหรือวจีกรรมไม่ได้ เพราะการเจริญสมถภาวนาไม่ได้ใช้กายวิญญูตติ หรือจวิญญูตติแต่อย่างใดเลย

4) อรูปาวจรกุศลกรรม

อรูปาวจรกุศลกรรม เป็นกุศลกรรมที่เกิดจากการเจริญสมถภาวนาต่อจากปัญจมนานเป็น อปัณณาสมาธิ เช่นเดียวกับรูปาวจรกุศลกรรมเหมือนกัน ต่างกัน โดยอารมณ์ของอรูปาวจรกุศลกรรม นั้น เป็นอรูปธรรม มีทั้งบัญญัติอรูปธรรม และปรมาณูอรูปธรรม ล้วนเป็นอรูปธรรมทั้งสิ้น ที่ตั้งแห่งวิบากจิต (ปากฐาน)

ปากฐาน อันแปลว่า ที่ตั้งแห่งวิบากจิต ก็คือ ฐานที่ตั้งแห่งการให้ผลของ กรรม หมายความว่า เมื่อได้กระทำความใด ๆ แล้ว กรรมเหล่านั้นจะส่งผลเมื่อใด ให้เป็นอะไร ที่ไหนบ้าง ที่ว่าจะส่งผลเมื่อใด พระ(พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2556) หมายความว่า จะส่งผลในปฏิสนธิกาล หรือในปวัตติกาล ถ้าส่งผลในปฏิสนธิกาล ก็จะทำให้ผลในชาตินี้ ซึ่งได้ปฏิสนธิมาแล้ว หรือจะให้ผลในชาติหน้า ชาติต่อ ๆ ไป ภายหลังได้ปฏิสนธิแล้วก็ได้ การส่งผลในปฏิสนธิกาล นับว่าสำคัญมาก เพราะเป็นการ สืบต่อภพต่อชาติไปอีกชาติหนึ่งทั้งชาตินั้นทีเดียว ส่วนการส่ง ผลในปวัตติกาลนั้นเป็นชั่วคราว ชั่วขณะ ไม่ใช่ส่งผลอย่างนั้นไปตลอดทั้งชาติ ที่ว่าให้เป็นอะไร หมายความว่า ให้ปฏิสนธิเป็นสัตว์ในอบาย หรือเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา อินทร พรหม ในปวัตติกาลก็ได้ให้เห็นสิ่งที่ดี หรือไม่ดี ให้ได้ยินสิ่งที่ดี หรือไม่ดี เช่นตัวอย่าง ผลของอกุศลกรรมบถ 10 ในปวัตติกาลของปาณาติบาต มี 9 ประการด้วยกันดังนี้ คือ ทำให้เกิดพุพพลภาพ รูปไม่งาม กำลังกายอ่อนแอ กำลังกายเฉื่อยชา กำลังปัญญาไม่ว่องไว เป็นคน ขลาด ข่าตนเอง หรือถูกฆ่า โรคภัยเบียดเบียน ความพินาศของบริวาร อายุสั้น เป็นต้น

6. กรรมตามนัยแห่งจุฬกัมมวิภังคสูตร แห่งมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

หลักคำสอนเรื่องกรรมที่นับว่าสำคัญที่ปรากฏอยู่ในจุฬกัมมวิภังคสูตร แห่งมัชฌิมนิกาย ได้กล่าวถึงกรรมและการให้ผลของกรรมไว้ดังนี้

1) การฆ่าสัตว์ทำให้เกิดเป็นคนมีอายุสั้น การไม่ฆ่าสัตว์ทำให้มีอายุยืน

2) การเบียดเบียนสัตว์ทำให้เป็นคนมีโรครุม การไม่เบียดเบียนสัตว์ทำให้เป็นคนมีโรค น้อย

3) ความมักโกรธหรือโกรธง่าย ทำให้เป็นคนมีผิวพรรณทรามหน้าตาไม่สวย ความไม่มัก โกรธ ทำให้เป็นคนมีผิวพรรณดี หน้าตาสวย

4) ความมักริษยาผู้อื่น ทำให้เป็นคนมีอำนาจวาสนาน้อย ความไม่มักริษยาผู้อื่นทำให้เป็นคนมีอำนาจวาสนามาก

5) ความตระหนี่ไม่บริจาคทานทำให้เป็นคนยากจนขัดสน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หรือการให้ทานทำให้เป็นคนร่ำรวยมีทรัพย์มาก

6) ความไม่อ่อนน้อมถ่อมตนทำให้เกิดในตระกูลต่ำ ความอ่อนน้อมถ่อมตนทำให้เกิดในตระกูลสูง

7) การไม่ใส่ใจฝึกหาความรู้ทำให้เกิดมาเป็นคนโง่เขลาหรือไม่เฉลียวฉลาด การใส่ใจฝึกหาความรู้ทำให้เกิดมาเป็นคนมีสติปัญญาดีหรือเฉลียวฉลาด

กรรมตามนัยแห่งมหากัมภีร์กัมมัฏฐาน

การให้ผลซับซ้อนแห่งกรรมในมหากัมภีร์กัมมัฏฐาน มีดังนี้

- 1) บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำความชั่วไว้มาก ตายแล้วไปเกิดในทุคติ
- 2) บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำความชั่วไว้มาก ตายแล้วไปเกิดในสุคติ
- 3) บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำความดีไว้มาก ตายแล้วไปเกิดในสุคติ
- 4) บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำความดีไว้มาก ตายแล้วไปเกิดในทุคติ

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ที่บุคคลในโลกนี้ ทำความชั่วไว้มาก ตายแล้วไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์นั้น เป็นเพราะในขณะที่เขากำลังจะดับจิตได้นึกถึง กุศลกรรมที่เขาเคยทำไว้มาก หรือมีจิตเป็นสัมมาทิฐิ ดับจิตลงในขณะที่จิตเป็นกุศล ตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ มิใช่ เขาไปเกิดในสวรรค์เพราะกุศลกรรมที่เขาทำไว้มาก ดังพุทธสุภาษิต “จิตเต อสงฺกิลฺลฺเห สุคติ ปาฏิกงฺขา” (พระไตรปิฎกธรรมสาสนา, 2525) เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว ย่อมหวังได้ว่าจักเข้าถึงสุคติ จิตที่ไม่เศร้าหมองคือจิตที่เป็นกุศลส่วนบุคคล บางคนในโลกนี้ทำความดีไว้มาก ตายแล้วไปเกิดในทุคติหรือนรกนั้น เป็นเพราะในขณะที่เขากำลังจะดับจิตได้นึกถึงอกุศลกรรมที่เขาได้เคยทำไว้บ้าง หรือมีจิตเป็นมิจฉาทิฐิ ดับจิตลงในขณะที่จิตเป็นอกุศล ตายแล้วจึงได้ไปเกิดในทุคติหรือนรก มิใช่ เขาต้องเข้าถึงนรกเพราะกุศลกรรมที่ได้ทำไว้มากแต่อย่างใด ดังพุทธสุภาษิต “จิตเต สงฺกิลฺลฺเห ทุคติ ปาฏิกงฺขา” (พระไตรปิฎกธรรมสาสนา, 2525) เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วย่อมเข้าถึงทุคติก็คือจิตที่เป็นอกุศล

7. สรุป

จากที่กล่าวมาจะพบว่ากรรมในพุทธปรัชญาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง ต้องใช้ปัญญาคิดพิจารณาอย่างถ่องแท้ ซึ่งมีเพียงปัญญาคุณของพระพุทธองค์เท่านั้นที่หยั่งรู้ ด้วยพระญาณอันบริสุทธิ์พระพุทธองค์จึงทรงเปิดเผยเรื่องกรรม สั่งสอนแก่หมู่สัตว์ผู้ยังติดข้องพอใจในดิ้นรน 5 ซึ่งทำให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏด้วยอำนาจของกิเลสกรรม คือโลภะ โทสะ และโมหะ เป็นตัวกำหนดเจตนา ในการกระทำ ซึ่งไม่ว่าจะแบ่งประเภทอย่างไรก็ตาม ก็มีเจตนาหรือเจตจำนง หรือความจงใจ

เป็นตัวกำหนดการกระทำเสมอ โดยเจตนาเป็นตัวการหรือเป็นแกนนำในการริเริ่ม ประสงค์ การกระทำเมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมทำกรรมโดย ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทั้ง ทางดี และ ทางชั่ว และเมื่อกระทำกรรมใดก็ตาม ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น ซึ่งเป็นไปตามกฎปฏิจจสมุปบาท คือเป็นกฎแห่งเหตุและผล คือกฎแห่งการกระทำ ซึ่งกระทำกรรมเช่นใด ก็ย่อมได้รับผลของกรรม (การกระทำ) เป็นกฎแห่งความยุติธรรม คือได้รับผลกรรมตรงตามเหตุที่กระทำเสมอ ซึ่งธรรมชาติของจิตส่วนมากมัก นึก คิด เอนเอียงไปตามอำนาจของกิเลส ทำให้นึกถึงแต่สิ่งที่เป็นอกุศลมากกว่าสิ่งที่เป็นกุศล ดังนั้นเราจึงควรเพียรพยายามหมั่นฝึกจิตใจ ให้คิด ให้นึกถึงแต่สิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลเพื่อป้องกันมิให้จิตเศร้าหมองในทุกขณะจิต เพราะถ้าจิตคิดถึงแต่สิ่งที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเหตุที่จะทำให้จิตใจเศร้าหมอง โดยเฉพาะในเวลาก่อนตาย ทุกคิดก็จะเป็นที่ไปอย่างแน่นอน.

8. เอกสารอ้างอิง

- พระไตรปิฎกกรมศาสนา. (2525). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับหลวง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. (2537). พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: มหาหมกุฏราชวิทยาลัย.
- พิน ดอกบัว. (2550). พุทธปรัชญาแห่งชีวิต. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์สยาม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2544). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2556). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม,
- วรรณสิทธิ ไวยะเสวี. (2538). คู่มือการศึกษา พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ประเพณีที่ 5 วิมุตตสังคหวิภาค .มูลนิธิแนบมหารานนท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.
- วสิน อินทสระ. (2549). พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2554). พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: มหาหมกุฏราชวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รัชชี. (2543). พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเทพ ปินนิล. (2555). ศึกษาพุทธปรัชญาเรื่องกรรมในเปตวัตถุ. สารนิพนธ์หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาหมกุฏราชวิทยาลัย
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุง). พิมพ์ครั้งที่ 47. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.

สรรรพกิจ โกศล. (2538). คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมทางอากาศ ปริเฉทที่ 5 ชมรมผู้เฝ้าในธรรม.
จัดพิมพ์เป็นธรรมทาน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด.

การกระทำที่ส่งผลตามหลักพุทธปรัชญา

Actions Effective in the Buddhist Philosophy

สามเณรชาญสิงห์ ติงชาติ*

Received: 11/01/2022

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Revised: 25/02/2022

Samanera Chansing Tingchat*

Accepted: 15/03/2022

Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author Email: chansing.ting@gmail.com*

Cite: Tingchat. S. C. (2022). Actions Effective in the Buddhist Philosophy. *Journal of Dhamma for Life*, 28(1), 24-36.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการกระทำหรือกรรม การให้ผลของการกระทำกรรมในแต่ละประเภท คือ การกระทำกรรมของมนุษย์ สามารถจำแนกการกระทำกรรมออกได้ 3 สามทางด้วยกัน ทางกายเรียกว่า กายกรรม ทางวาจาเรียกว่า วาจกรรม และทางใจเรียกว่า มโนกรรม กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาความจงใจในการกระทำกรรม สามารถจำแนกผลของการกระทำได้อีก 3 อย่าง คือ การกระทำที่ดีเรียกว่า กุศลกรรม การกระทำที่ไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม และการกระทำที่เป็นกลางๆ เรียกว่า อัปยาคตกรรม การส่งผลของกรรมต่อผู้กระทำนั้นพบว่า บุคคลกระทำกรรมเช่นไร ย่อมได้รับผลของกรรมเช่นนั้น และการให้ผลของกรรมตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่าการให้ผลของกรรมมีความสลับซับซ้อนและมีความลึกซึ้งในเรื่องของกฎแห่งกรรม คือการให้ผลของการกระทำกรรม มีลักษณะการให้ผลดังต่อไปนี้ คือ การให้ผลของกรรมตามกาล, การให้ผลของกรรมตามหน้าที่, และการให้ผลตามลำดับของกรรม เมื่อบุคคลกระทำกรรมลงไปแล้วย่อมจะต้องเป็นเจ้าของผู้รับผลของการกระทำ

คำสำคัญ: การกระทำ; ส่งผล; พุทธปรัชญา

Abstract

This article is intended to study actions or karma, the giving effect of each type of karmic action is human karmic action. Karma can be divided into three ways. The body is called kamma, verbal action is called verbal action, and the mind is called mental kamma. The results of actions can be further classified into 3 types: good deeds are called wholesome actions, bad deeds are called unwholesome actions, and

neutral actions are called bad actions. That “what kind of deeds does a person do?” So that would get the result of such karma and the effect of karma according to the viewpoint of Theravada Buddhist philosophy Found that the effect of karma is complex and profound in the matter of the law of karma. That is to produce the results of karmic actions. It has the following characteristics: the timely effect of the karma, the karma effect according to the duty, and the sequential effect of the karma. When a person has done a karmic act, he must be the owner of the recipient of the action.

Keywords: Action; Effective; Buddhist Philosophy

1. บทนำ

การกระทำหรือพุทธปรัชญาเรียกว่า กรรม เป็นหลักคำสอนสำคัญอีกเรื่องหนึ่งในพุทธปรัชญาเถรวาท ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์ในชั้นปฐมภูมิ ทุตติยภูมิ ที่มีเนื้อหาสอนเรื่องของการกรรม ที่ปรากฏว่ามีหลักคำสอนเรื่องของการกรรมตามทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท และการส่งผลของการกรรมไว้มากมายหลายประเภทด้วยกัน เรื่องกรรมหรือการกระทำนี้เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการใช้ชีวิตของมนุษย์และสัตว์เป็นอย่างมาก รวมทั้งเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับคติความเป็นไปและภพภูมิต่างๆของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอีกด้วย ที่สัตว์ทั้งหลายที่ยังต้องเวียนว่ายตายในภพภูมิต่างก็ด้วยผลของการกรรมที่ได้กระทำไว้ในอดีต ส่งผลให้ได้รับผลของการกรรมในปัจจุบัน และในปัจจุบันนี้เราได้รับความสุขหรือความทุกข์มิใช่ว่าขึ้นอยู่กับการกระทำในปัจจุบันเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลของการกรรมในชาติที่ผ่านมาหรืออดีตชาติก่อนๆ ที่วิบากแห่งกรรมให้ผลแก่ผู้กระทำ (พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพธิ์, และ แม่ชีจำเรียง กำเนิดโพน. 2563) ดังนั้นเรื่องกระทำที่ส่งผล หรือกฎแห่งกรรมจึงมีความเกี่ยวโยงกับความเชื่อในเรื่องของภพภูมิต่างๆ และการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารอีกด้วยหลักคำสอนเรื่องกรรมหรือการกระทำในพุทธปรัชญาเถรวาท ถือได้ว่าเป็นเรื่องความจริงของชีวิตอีกอย่างหนึ่ง เป็นกฎธรรมชาติหรือกฎของเหตุและผล หรือกฎความเป็นไปของกรรมหรือผลของกรรม เพราะทุกสิ่งเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุและปัจจัย ไม่มีอะไรที่จะเกิดขึ้นลอยๆ โดยปราศจากสาเหตุ กฎแห่งกรรมหรือการกระทำก็เช่นเดียวกันเป็นกฎธรรมชาติ ที่เรียกว่า กรรมนิยาม เป็นกฎของการกระทำและผลที่เกิดจากการกระทำ (สุทร ณ รั้งสี. 2552; 11-17) ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้แสดงพุทธพจน์เรื่องกฎแห่งกรรมไว้ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำความดีย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538: ส. ส. (ไทย) 15/903/316) การกระทำจึงเป็นกระบวนการของความเป็นไปของชีวิต เป็นเรื่องของความเป็นไปตามกฎแห่งกรรม หรือการกระทำที่ส่งผลต่อมนุษย์และสัตว์ที่กระทำความกรรมนั้นเอง เมื่อมนุษย์เลือกกระทำสิ่งที่ดีย่อมได้รับผล คือ วิบากของกรรมดี เมื่อทำไม่ดีย่อมได้รับวิบากที่ไม่ดีเช่นกัน

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการกระทำของมนุษย์ ว่ามนุษย์นั้นสามารถแสดงออกทางการกระทำได้ 3 ทางด้วยกัน คือ ทางกายเรียกว่ากายกรรม, ทางวาจาเรียกว่าวจีกรรม, และทางใจเรียกว่ามโนกรรม เมื่อกระทำการลงไปแล้ว เราจะเรียกว่าการกระทำนั้นว่าเป็น กรรม ได้อย่างไร มีอะไรเป็นปัจจัยให้การกระทำนั้นสำเร็จเป็นกรรมได้ กรรมดีหรือกรรมชั่ว มีอะไรเป็นมูลเหตุในการกระทำ และการให้ผลของกรรมต่อผู้กระทำความกรรม และกรรมมีลักษณะการให้ผลที่ต่างกัน ได้แก่ การให้ผลของกรรมตามกาล การให้ผลของกรรมตามหน้าที่ และการให้ผลตามตามลำดับความหนักเบาของกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องของการกระทำที่มีผล หรือความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของมนุษย์ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ คือ ในสังคมปัจจุบันเราสามารถแบ่งบุคคลได้เป็น 2 ประเภทด้วยกัน ทั้งคนที่เชื่อเรื่องของกฎแห่งกรรมและไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม (พระมหานันท อนุตฺตโร (อโนวิช) และพระสุชาติ อาภสฺสโร, 2564) ซึ่งการกระทำในแต่ละประเภท มีทั้งกรรมที่กระทำลงไปแล้วจะส่งผลโดยทันทีปัจจุบันชาตินี้ก็ได้ หรือจะส่งผลในชาติหน้า หรือชาติต่อไปก็ได้ ขึ้นอยู่กับประเภทของกรรมที่กระทำลงไป ดังนั้นการให้ผลของกรรมจึงมีผลต่อการความเชื่อของสังคมยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก การให้ผลของกรรมในแต่ละประเภทนั้นจะให้ผลเร็วบ้าง ช้าบ้าง ขึ้นอยู่กับกำลังของกรรมประเภทของกรรมนั้นๆ ที่มีกำลังมากกว่าในการที่จะให้ผลแก่ผู้กระทำให้ได้รับวิบากของกรรมนั้นก่อน จะเห็นคนจำนวนมากเกิดมาชาตินี้เป็นผู้ที่ตั้งหน้าตั้งตาประกอบแต่ความดีที่เป็นกุศลกรรม แต่กลับได้รับการตอบรับจากการกระทำที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่กระทำ เช่น คนทำความดีมากมายแต่กลับได้รับผลตอบรับที่ไม่ดี หรือเป็นคนที่มีความประพฤติที่ดี รู้จักการให้ทานรักษาศีล ฯลฯ แต่กลับเป็นมีฐานะต่ำต้อยขัดสน ในขณะที่เดียวกันมีกลุ่มคนอีกจำนวนมากที่กระทำไม่ดี คือประพฤติชั่วประกอบแต่อกุศลกรรม แต่กลับได้รับการผลตอบรับที่ดี เป็นร่ำรวยมีอำนาจหน้าที่สามารถบังคับบัญชาผู้คนเป็นจำนวนมากได้ เป็นที่ยอมรับเป็นที่นับหน้าถือตาจากกลุ่มคนในสังคม ซึ่งการรับวิบากของกรรมอย่างนี้เข้ากับท่านองที่ว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป หรือว่าทำดีกลับไม่ได้ดี ทำชั่วกลับไม่ได้ชั่ว (พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพธิ์, แม่จ่าเรียง กำเนิดโพน, 2563) ซึ่งการจะปรับตัวของผู้คนที่ประสบกับปัญหาเช่นนี้ ควรที่ทำความเข้าใจในประเด็นของกฎแห่งกรรมให้กระจ่างชัด และทำความเข้าใจในเรื่องของการกระทำ และการให้ผลของการกระทำให้ตลอดสายและลึกซึ้งอย่างถูกต้องตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังเช่นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ได้ทรงแสดงถึงอดีตชาติของพระองค์เองได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง สิบชาติฯ ร้อยชาติฯ แสนชาติบ้างฯ ตลอดสังวัฏฏ์กาลป์วิวัฏฏ์กาลป์ฯ ว่าพระองค์ได้เคยทุกข์หรือสุขเช่นไร จุติภพนั้นไปภพโน้นฯฯ และเห็นหมู่สัตว์ที่กระทำความกรรมเช่นไร หลังจากตายไปแล้วไปเกิดในภพไหน อย่างไรฯฯ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538: วิ.ม. (ไทย) 1/3/5-6) เมื่อเราได้ทราบเรื่องการให้ผลของกรรมที่เกี่ยวข้องกับภพชาติต่างๆเช่นนี้แล้ว จะทำให้เราไม่สับสนในเรื่องกฎแห่งกรรม เช่นว่าทำดีไม่ได้ดีทำชั่วไม่ได้ชั่ว เพื่อที่เราจะศึกษาทำความเข้าใจหลักคำสอนเรื่องการให้ผลของกรรมได้ตามนัยของ มหากัมมวิภังคสูตร ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจถึงการให้ผลของกรรม

ตั้งแต่อดีตชาติก่อนๆ ที่ผ่านๆ มา ที่มีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างมาก ซึ่งจะทำให้เรายอมรับความเป็นไปของกฎแห่งกรรมได้ และสามารถที่ปรับตัวในการใช้ชีวิตกับวิบากของกรรม ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงบุคคลที่กระทำความชั่วแล้วได้รับผลของการกระทำไว้ 4 จำพวกอันได้แก่ 1) มักเป็นผู้ที่ประกอบกรรมทำบาปอกุศลกรรม แต่เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ก็มี 2) มักเป็นผู้ที่ประกอบกรรมทำบาปอกุศล แต่เมื่อไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็มี 3) เป็นผู้ประกอบแต่กุศลกรรม เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็มี 4) เป็นผู้ประกอบแต่กุศลกรรม เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ก็มี การที่วิบากของกรรมส่งผลแก่ผู้กระทำ ในลักษณะเช่นนี้ พระพุทธองค์จึงได้ตรัสถึงผลของกรรมที่ผู้กระทำความชั่วไปแล้ว จะได้ส่วยวิบากของกรรม ตั้งแต่กาลก่อนๆ จนถึงปัจจุบัน และจะส่งผลไปจนถึงอนาคต

1) บุคคลผู้ประกอบอกุศลกรรมแล้วไปเกิดในทุคติฯ เพราะว่าบุคคลนั้น ประกอบแต่อกุศลกรรมมา

ตั้งแต่กาลก่อนๆ มาจนถึงปัจจุบันชาติ ประกอบมีความเห็นผิด (มิจฉาทิฐิ) เมื่อเวลาจะตาย อกุศลกรรมที่กระทำแล้วนั้นย่อมส่งผลให้มาเกิดในทุคติภูมิ ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ทั้งในปัจจุบันชาติ และจะส่งผลไปถึงอนาคตอีกต่อไป

2) บุคคลผู้ประกอบอกุศลกรรมแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะว่าบุคคลนั้น ประกอบกรรมดี มาแต่กาลก่อนๆ ผลของกรรมดีที่เคยกระทำไว้นั้นยังมีกำลังที่จะให้ผลอยู่ ประกอบกับเมื่อจะตายนั้นความเห็นถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) หรืออีกประการ คือ แรงของกรรมดีที่กระทำไว้นั้นมีกำลังในการเบียดเบียนกรรมชั่ว ที่เคยได้กระทำไว้ให้เสื่อมไป แล้วให้ผลของกรรมดีนั้นส่งผลให้ได้รับความสุขความเจริญก่อน

3) บุคคลผู้ประกอบกุศลกรรมแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะว่าบุคคลนั้น ประกอบกรรมแต่ กุศลกรรมตั้งแต่กาลก่อนๆ จวบจนปัจจุบันชาติ ประกอบกับเมื่อจะตายมีความเห็นที่ถูกต้อง กุศลกรรมที่เคยได้กระทำมา ย่อมส่งผลให้เกิดในสุคติภูมิ ให้ได้รับความสุขความเจริญทั้งในปัจจุบันชาติ และชาติหน้าต่อไป

4) บุคคลที่ประกอบกุศลกรรมแล้วไปเกิดในทุคติฯ เพราะว่าบุคคลนั้นเคยกระทำอกุศลกรรมไว้ใน กาลก่อนๆ ประกอบกับเมื่อจะตายมีความเห็นผิด หรืออีกประการ คือ แรงของอกุศลกรรมนั้นยังมีกำลังที่จะเบียดเบียนกรรมดีนั้นที่เคยได้กระทำไว้ให้เสื่อมไป แล้วให้ผลของอกุศลกรรม ส่งผลให้ได้รับความทุกข์หรือไปเกิดในทุคติภูมิ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538: ม.อุ (ไทย) 14/603-615/336-339)

2. กรรม (Kamma or Action)

“กรรม กัมม” การกระทำคือกรรม การกระทำนั้นแหละเป็นตัวกรรม ไม่ได้จำกัดว่าเป็นการกระทำดีหรือชั่วกรรมจึงเป็นคำกลางๆ (พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพธิ์, แม่จำเรียง กำเนิดโชน. 2563) ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม ตามพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญา การกระทำที่เป็นกรรมต้องประกอบด้วยเจตนาตั้งด้วยอย่างพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “เจตนาหิ ภิกขเวกัมมํ วทามิ เจตยิตวา กัมมํ โกรติ กาเยน วาจาเย มนสา” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538: อง.ฉก. (บาลี) 22/63/577) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำความกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ” คือมีความจงใจในการกระทำไม่ว่าดีก็ตาม หรือชั่วก็ตาม เช่น การขุดหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย จัดว่าเป็นกรรม แต่การขุดบ่อไว้กินไว้ใช้สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่จัดว่าเป็นกรรม เพราะไม่มีเจตนาที่จะฆ่า แต่รู้ยั่วบ่อน้ำที่ตนขุดนั้นอาจเป็นอันตรายแก่คนที่สัญจรผ่าน แล้วปล่อยปะละเลย ก็ไม่พ้นไปจากกรรม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559: 5) ตามพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาการกระทำทุกอย่างไม่ได้จัดว่าเป็นกรรมเสมอไป การกระทำโดยไม่เจตนาเรียกได้อีกคำว่า กริยา คือการกระทำโดยไม่ได้มีความจงใจในการกระทำในการกระทำ เช่น การกระทำของพระอรหันต์ก็จัดว่าเป็นกริยา แม้การคิดของพระอรหันต์ก็ยังจัดว่าเป็นกริยาของจิต ซึ่งไม่เป็นบุญหรือบาปที่ก่อให้เกิดวิบากอีกต่อไป (จันทน์ คันธิก, 2552: 69) แต่การกระทำที่มีเจตนาแล้วจัดว่าเป็นกรรมนั้น จะต้องเป็นการกระทำของสิ่งมีชีวิตที่มีเจตจำนงเสรีในการกระทำ เช่น สิ่งมีชีวิตที่มีจิตวิญญาณ จึงจัดว่ากรรมเป็นการกระทำที่เป็นมีคุณค่าในทางศีลธรรม (สุนทร ณ รั้งสี, 2552: 166) เพราะสิ่งมีชีวิตวิญญูญาณทุกชนิด มีอิสระเสรีในการที่จะเลือกกระทำในสิ่งต่างๆ ไม่ว่าดีหรือชั่ว

3. ทางแห่งการกระทำ

การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจในการกระทำ ที่พุทธปรัชญาจัดว่าเป็นกรรมจำแนกตามทวาร คือ ทางที่กระทำกรรมมี 3 ด้วยกันคือ

- 1) การกระทำทางกาย (physical action) เรียกว่า กายกรรม
- 2) การกระทำทางวาจา (oral action) เรียกว่า วาจากรรม
- 3) การกระทำทางใจ (mind action) เรียกว่า มโนกรรม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559: 4)

การกระทำทางกาย ทางวาจาจะจัดว่าเป็นกรรมได้ต้องมีใจเข้ามาเป็นผู้กำกับ ในการกระทำอยู่เสมอ นั่นคือต้องมีความคิดดำริก่อนจึงแสดงออกมาทางคำพูดและการเคลื่อนไหวทางกายทางวาจาได้ แต่การกระทำทางที่เรียกว่ามโนกรรม เพียงลำพังแค่นั้นก็จัดว่าเป็นกรรมได้ เพราะว่าจิตนั้นเพียงแต่คิดที่จะกระทำนั้นก็เป็นกุศลและอกุศลแล้ว เพราะว่าจิตนั้นเป็นตัวรับรู้เจตนาของการกระทำของตนเอง (สมัคร บุราวาส, 2562: 290) ดังนั้นแล้วส่วนที่เป็นใจจึงมีความสำคัญที่สุด เป็นผู้

บัญชาการในการแสดงออกไม่ว่าจะในรูปแบบของกายหรือวาจา ดังจะเห็นได้จากตัวของการกระทำที่สำเร็จเป็นกรรมเพราะอำนาจของส่วนที่เป็นใจ อย่างที่ว่า “มโนปุพพังคมา ธมมา มโนเสฏฐา มโนมยา มนสา เจ ปทฺฐาเนน ภาสตี วา กโรติ วา ตโต นํ ทุกขมเนวติ จกัถว วหโต ปทํ” ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคล มีใจร้ายแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เพราะเหตุนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไม่อยู่นั่น” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538: พ.ธ. บาลี 25/11/15)

สิ่งที่ควรทำความเข้าใจ คือ ส่วนที่เป็นการกระทำทางใจหรือมโนกรรมนี้ ถ้าเป็นในฝ่ายที่ไม่ดีก็นับว่าให้ผลในขั้นที่ร้ายแรงที่สุด คือ (มิจฉาทิฏฐิ) ความเห็นผิดจากคลองธรรม เช่นการเห็นว่าบาปไม่มี บุญไม่มี ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อความหลุดพ้นไม่มี ฯลฯ เมื่อมิจฉาทิฏฐิคือความเห็นผิดเกิดขึ้นในจิตใจแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้กระทำความสิ่งที่ไม่ดีทางกาย และทางวาจาตามมาด้วยเช่นกัน และในทางกลับกันมโนกรรมในฝ่ายที่ดีก็ย่อมให้ผลดีที่สุดเช่นกัน คือ (สัมมาทิฏฐิ) แปลว่า ความเห็นชอบหรือความเห็นตามคลองธรรม ในระดับสามัญง่ายปกติ คือ การเห็นว่าบาปมีบุญมี กรรมดีกรรมชั่วมี ผลของกรรมดีกรรมชั่วมี ฯลฯ และความเห็นในระดับสูงได้แก่ความเห็นแจ้งในอริยสัจ 4 เพื่อความพ้นจากทุกข์ ฯลฯ เมื่อความเห็นที่เป็นสัมมาทิฏฐิเกิดขึ้นในจิตใจ ย่อมเป็นเหตุให้กระทำความดีทางกาย และทางวาจา เช่นกัน (สุนทร ฌ รังสี, 2552: 168-169) เรา จะเห็นได้ว่า การกระทำทุกอย่างที่พุทธปรัชญาจัดว่าเป็นกรรม จะต้องเริ่มจากกระบวนการทางความคิดเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงสั่งการออกมาให้แสดงออกมาเป็นการกระทำเชิงประจักษ์เช่นทาง คำพูดทางการเคลื่อนไหวทางกาย

4. ผลของการกระทำ

ผลของการกระทำกรรม เมื่อกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจหรือการกระทำที่สำเร็จเป็นกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม คือการกระทำที่แสดงออกทั้ง 3 ทางแล้ว สามารถจัดเข้าตามผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำได้ และมูลเหตุที่ตัดสินกระทำนั้นๆ ว่าการกระทำใดที่จัดว่าเป็นกุศล การกระทำที่ใดจัดว่าเป็นอกุศล และการกระทำใดที่เป็นกลางไม่เป็นกุศลและอกุศล

4.1 กุศลกรรม (Kusala-kamma) กรรมที่เป็นกุศล, กรรมดี, การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากจากกุศลมูลได้แก่ อโลภะ โทสะ หรืออโมหะ ฯลฯ

4.2 อกุศลกรรม (Akusala-kamma) กรรมที่เป็นอกุศล, กรรมชั่ว, การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลได้แก่ โลภะ โทสะ หรือโมหะ ฯลฯ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556: 61)

4.3 อภัยกตกรรม คำว่า อภัยกตกรรม แปลว่า กรรมที่เป็นกลางๆ ไม่จัดอยู่ในฝ่ายเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม หรือเรียกอีกอย่างเป็นการที่มีใช้การกระทำที่ดีหรือชั่ว เช่น หยิบแก้วน้ำที่วางไว้บนโต๊ะทำงานออกเพื่อให้ทำงานได้สะดวก ไม่จัดว่าเป็นดีหรือชั่ว (สุนทร ฌ รังสี, 2552: 171) การให้ผลของกรรมตามความสัมพันธ์ของกรรม

5. การให้ผลของการกระทำ

การให้ผลของการกระทำ ดังที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้วบุคคลหวนพิชฌนโดยย่อมได้รับผลเช่นนั้น ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ฯลฯ พุทธพจน์ที่พระพุทธองค์แสดงไว้ในกุกกุโรวาทสูตรก็เช่นกัน กล่าวคือเมื่อบุคคลกระทำความดี (อกุศลกรรม) ย่อมได้รับวิบากดี กระทำกรรมชั่ว (กุศลกรรม) ย่อมได้รับวิบากคือชั่ว กระทำกรรมทั้งดีทั้งช้าย่อมได้รับวิบากทั้งดีทั้งชั่ว กระทำกรรมไม่ดำไม่ช้าย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

5.1 กรรมดำ มีวิบากดำ เมื่อบุคคลกระทำความกรรมทางกาย ทางวาจาหรือทางใจ ที่ประกอบด้วย ความทุกข์ มีการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น การกระทำนั้นย่อมส่งผลให้ไปเกิดในโลกอันมีแต่ความทุกข์ ถูกความทุกข์ลุ่มจม ย่อมได้รับแต่ความทุกข์โดยส่วนเดียวเปรียบได้กับสัตว์นรก ฯลฯ

5.2 กรรมขาว มีวิบากขาว เมื่อกระทำความกรรมทางกาย ทางวาจาหรือทางใจ ที่ไม่ประกอบด้วย ความทุกข์ไม่มีการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น การกระทำนั้นย่อมส่งผลให้ไปเกิดในโลกอันไม่มี ความทุกข์ ไม่ถูกความทุกข์ลุ่มจม ได้รับแต่ความสุขโดยส่วนเดียวเปรียบได้กับเทพชั้นสุกสิณ ฯลฯ

5.3 กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว เมื่อบุคคลกระทำความกรรมทางกาย ทางวาจาหรือทางใจ ที่ประกอบทั้งความทุกข์และความสุข มีทั้งการเบียดเบียนและไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น การกระทำนั้นย่อมส่งผลทั้งให้ไปเกิดในโลกที่มีทั้งความสุขและความทุกข์ระคนกันอยู่ ถูกทั้งความทุกข์บ้าง และความทุกข์บ้างลุ่มจม ได้รับทั้งความสุขและความทุกข์ ดุจพวงมณูญย์ เทพบางเหล่า และสัตว์วินิบาตบางเหล่า

5.4 กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว เมื่อบุคคลอบรมกรรมไม่ดำไม่ช้าย่อมเป็นเพื่อความสิ้นกรรม คือเจตนาเพื่อละทิ้งกรรมดีและกรรมไม่ดี ((มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538: ม.ม. (ไทย) 13/88/64) โดยการปฏิบัติตามหลักของอริยมรรคมีองค์ 8 โพชฌงค์ 7 (พระมหานันท อนุตฺตโร และ พระสุชาติ อาภสฺสโร, 2564: 117-128) จะเห็นได้ว่าการกระทำที่สำเร็จเป็นกรรมแล้ววิบากของกรรมไม่ว่ากุศลกรรมหรืออกุศลกรรมย่อมส่งผลแก่ผู้กระทำ คำสอนเรื่องของกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทจะไม่ถือว่าเมื่อกระทำความดีแม้เล็กน้อยไปแล้ว จะต้องหมั่นกระทำความดีเพื่อหักล้างกรรมที่ไม่ดีได้ไม่ เมื่อกระทำทั้งกรรมที่ดีและกรรมที่ไม่ดีย่อมจะได้รับผลที่ดีและไม่ดีคละเคล้ากันไป เพียงแต่ว่าผลของกุศลกรรมหรือผลของอกุศลกรรม กรรมประเภทใดจะมีกำลังในการให้ผลก่อนหรือให้ผลทีหลังเท่านั้น

ตามคำสอนนัยจุฬามณีวิงศ์สูตร ตามความแห่งพระสูตรนี้กล่าวว่า “สุภมาณพ โททยะบุตร” ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “อะไรหนอแล เป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้พวกมนุษย์ที่เกิดเป็นมนุษย์อยู่ ปรากฏความเลวและความประณีตที่ต่างกัน คือมนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏว่ามีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคน้อย มีโรคมาก มีผิวพรรณทรามมีผิวพรรณงาม มีศักดาน้อย มีศักดามาก มีโภคน้อย มีโภคมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา” พระองค์ตรัสตอบว่า “ดูภมาณพ” สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้ ฯ” เพราะมนุษย์กระทำความที่ไม่เหมือนกัน ผลหรือวิบากที่ได้รับจากการกระทำจำแนกสัตว์ที่เกิดมาให้มีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณ ยศถาบรรดาศักดิ์ มีโรคน้อยมีโรคน้อยที่แตกต่างกัน พอจะสรุปความจากพระสูตรนี้ได้ว่า

- 1) การฆ่าสัตว์เป็นเหตุที่ทำให้เกิดมาเป็นคนอายุสั้น การไม่ฆ่าสัตว์เป็นเหตุให้เกิดมาเป็นคนที่มีอายุยืน
- 2) การเบียดเบียนสัตว์ให้ได้รับความทุกข์ทรมาน เป็นเหตุให้มีโรคน้อย การไม่เบียดเบียนสัตว์ เป็นเหตุให้มีโรคน้อย
- 3) การมักโกรธฉุนเฉียวง่าย เป็นเหตุให้เกิดมามีผิวพรรณทราม การไม่มักโกรธไม่ฉุนเฉียวง่าย เป็นเหตุให้มีผิวพรรณงาม
- 4) การริษยาในลาภชื่อเสียงของผู้อื่น เป็นเหตุให้เกิดมาเป็นคนมีศักดีดำน้อย การไม่ริษยาฯ เป็นเหตุให้มีศักดีดำนานามาก
- 5) การไม่บริจาคทาน เป็นเหตุให้ได้รับให้มีโภคน้อย การบริจาคทาน เป็นเหตุให้มีโภคมาก
- 6) การไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เย่อหยิ่งไม่เคารพคนที่ควรเคารพ เป็นเหตุให้เกิดในสกุลที่ต่ำ การอ่อนน้อมถ่อมตนฯ เป็นเหตุให้เกิดในสกุลที่สูง
- 7) การไม่สนใจฝึกฝนหาความรู้ ไม่เข้าไปสอบถามผู้รู้ เป็นเหตุให้เกิดมามีปัญญาน้อย การฝึกฝนในความรู้ เข้าไปสอบถามปัญหากับผู้รู้ เป็นเหตุให้เกิดมามีปัญญามาก ฯลฯ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538: ม. อุ (ไทย). 14/580-595)

6. ประเภทของกรรมและการส่งผล

การให้ผลของกรรมนอกจากจะมีกล่าวไว้ในพระสูตรต่างแล้ว ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ตอนที่ว่าด้วยกัณหาวิสุทธิมรรค ท่านพระพุทธโฆษาจารย์ได้กล่าวถึงกรรม 12 ประการ พร้อมทั้งแบ่งลักษณะการให้ผลของกรรมออกเป็นรูปแบบต่างๆไว้ 3 หมวดด้วยกัน (สุนทร ณ รั้งสี, 2556: 213)

หมวดที่ 1 ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล

1) ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในปัจจุบันคือในภพนี้ ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม เป็นกรรมที่กระทำในชาตินี้ แล้วจะส่งผลในชาติปัจจุบันนี้ กรรมชนิดนี้ให้ผลต่อผู้ที่กระทำแล้วก็ยังเป็นอันสิ้นสุดลงในชาติ ถ้าหากไม่มีโอกาสที่จะส่งผลแล้วถือว่าเป็นอโหสิกรรมไป คือ จะไม่ให้ผลแก่ผู้กระทำกรรมอีกชาติต่อไป

2) อุปปัชชเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า กรรมชนิดนี้จะเริ่มให้ผลแก่ผู้กระทำอย่างจริงจังก็ต่อเมื่อ ภพหน้า คือ หลังจากที่จุติจากชาติปัจจุบันนี้แล้ว กรรมชนิดชนิดนี้จะมีโอกาสให้ผลหรือไม่มีโอกาสให้ผลก็ตาม เมื่อชาติหน้าสิ้นสุดลง จะถือว่าเป็นอโหสิกรรม จะไม่ให้ผลแก่ผู้ที่กระทำกรรมอีกต่อไป

3) อปรายเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในภพต่อไป กรรมชนิดนี้จะให้ผลแก่ผู้กระทำ เมื่อต่อจากชาติหน้าไปเป็นชาติที่ 3 ถัดจากชาติปัจจุบัน ท่านกล่าวว่อปรายเวทนิยกรรมนี้ トラบใดที่ยังให้ผลไม่เสร็จสิ้น จะติดตามผู้กระทำนั้นไปเรื่อย จะไม่เป็นอโหสิกรรม จนกว่าปากของกรรมนั้นจะหมดไป กรรมชนิดนี้เมื่อได้ช่องทางให้ผลเมื่อไหร่ก็จะเข้าไปให้ผลเมื่อนั้นทันที

4) อโหสิกรรม กรรมเลิกให้ผล ไม่มีผลอีกต่อไป คือ กรรมที่ไม่ให้ผลแก่ผู้กระทำกรรมอีกต่อไป อโหสิกรรมมีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ เป็นกรรมที่ให้ผลเสร็จสิ้นแล้วอย่างหนึ่ง และเป็นกรรมที่ไม่มีโอกาสหรือหมดโอกาสที่จะให้ผล

หมวดที่ 2 ว่าโดยกิจ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่

1) ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด, กรรมเป็นตัวนำไปเกิด นำบุคคลไปเกิดตามลักษณะของกรรมหรือตามประเภทของการกระทำนั้น เช่น ถ้าชนกกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลก็จะนำสัตว์ไปเกิดในทุคติภูมิ ถ้าชนกกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลก็จะนำสัตว์ไปเกิดในสุคติภูมิ เมื่อชนกกรรมทำหน้าที่นำไปเกิดแล้ว ก็เป็นอันว่าหมดหน้าที่ของกรรมชนิดนี้

2) อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน, กรรมที่เข้าช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติมต่อจากชนกกรรม กรรมชนิดนี้ทำหน้าที่สานต่อจากชนกกรรม คือ ถ้าชนกกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล อุปัตถัมภกกรรมก็ต้องเป็นฝ่ายอกุศลเช่นเดียวกัน และชนกกรรมเป็นฝ่ายกุศลอุปัตถัมภกกรรมก็ต้องเป็นฝ่ายกุศล เช่นชนกกรรมนำสัตว์ให้ไปเกิดในภพภูมิของเปรต อุปัตถัมภกกรรมก็ต้องรับหน้าที่ต่อคือทำให้สัตว์ไปเกิดเป็นเปรตนั้นได้รับความทุกข์ทรมานตามสภาพของความเป็นเปรตวิสัย ฯลฯ ในทางกลับกัน ถ้าหากชนกกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลอุปัตถัมภกกรรมก็ต้องเป็นกุศล เช่น ชนกกรรมนำสัตว์ให้ไปเกิดเป็นเทวดาชั้นใดชั้นหนึ่งในชั้นกามาวจร อุปัตถัมภกกรรมก็รับหน้าที่ต่อทำให้สัตว์ที่ไปเกิดนั้นได้เสวยความสุขตามวิสัยของเทวดา ฯลฯ

3) อุปปีฬกกรรม กรรมบิบบั่น, กรรมที่มาให้ผล บิบบั่นผลแห่งชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรม ให้แปรเปลี่ยนทุเลาลงไป บั่นทอนวิบากมิให้เป็นไปได้นาน กรรมชนิดนี้จะเป็นประเภทที่ตรงกันข้ามกับชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรม คือถ้าชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมเป็นฝ่ายอกุศล อุปปีฬก

กรรมก็ต้องเป็นฝ่ายกุศล และถ้าชนกรรมและอุปัตถัมภกรรมเป็นฝ่ายกุศล อุปปีฬกรรมก็ต้องเป็นฝ่ายอกุศลที่คอยบีบคั้น เช่น ชนกรรมนำไปเกิดเป็นลูกเศรษฐี อุปัตถัมภกรรมสืบท่อให้เป็นคนมีความสมบูรณ์พูนสุขตามวิสัยของเศรษฐี แต่อุปปีฬกรรมนั้นกลับเข้ามาบั่นทอนให้ผู้เป็นบุตรของเศรษฐีนั้นเป็นคนที่มีโรคกลุ่มรุมมากหรือเป็นคนที่ย่อยเปลี้ยเสียขา ฯลฯ ในทางกลับกันฝ่ายชนกรรมและอุปัตถัมภกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลก็จะต้องถูกอุปปีฬกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลนั้นเหยียบข่มขี่

4) อุปฆาตกรรม กรรมตรอน, กรรมที่แรง เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับชนกรรมและอุปัตถัมภกรรม เข้าตรอนการให้ผลของกรรมทั้งสองอย่างนั้น ให้ขาดเสียทีเดียว กรรมประชนินี้เป็นประเภทเดียวกันกับอุปปีฬกรรม ซึ่งกรรมชนิดนี้จะเข้าไปตรอนชนกรรมและอุปัตถัมภกรรมฝ่ายตรงกันข้ามโดยทันที เช่น ชนกรรมฝ่ายกุศลนำไปเกิดเป็นลูกเศรษฐีคนนั้นมีแห่งตระกูล อุปัตถัมภกรรมสนับสนุนให้ได้รับความสมบูรณ์พูนสุข แต่อยู่ๆ เกิดความเพลิดเพลिनอยากจะสนุกสนานจึงไปออกดื่มสังสรรค์กันนอกบ้านเกิดเมื่อความประมาทเกิดขึ้นจึงเกิดการทะเลาะวิวาทใช้เอ็ม 16 ยิงกันจนเกิดเสียชีวิต ฯลฯ ส่วนในทางกลับกันอุปฆาตกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลก็จะตรอนชนกรรมและอุปัตถัมภกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลนั้นเช่นเดียวกัน เช่น เมื่อที่กระทำความผิดไว้มาก เมื่อตายแล้วไปเกิดในทุคติภูมิ แต่อยู่ๆ ญาติๆ ของตนคิดว่าเงินของผู้ตายนั้นยังอยู่ แล้วได้นำไปซื้อสังฆทานถวายพระเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ถ้าแรงของบุญที่ญาติๆ ได้อุทิศไปให้มากล้นมาก เมื่อได้รับแล้วผลของบุญนั้นก็ส่งผลให้พ้นจากทุคติภูมิไปได้

หมวดที่ 3 ปากทานปริยาย จำแนกตามความยากเยื้องหรือลำดับความแรงในการให้ผล

1) คุกรกรรม กรรมหนัก ให้ผลก่อน กรรมชนิดนี้จะให้ผลก่อนกรรมชนิดอื่นๆ เพราะเป็นกรรมชนิดที่มีกำลังมาก เมื่อชนิดสิ้นสุดลงแล้วกรรมชนิดอื่นๆ จึงจะมีโอกาสให้ผลต่อไป คุกรกรรมจัดได้ทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม คุกรกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศลได้แก่ อนันตริยกรรม 5 อย่าง คือ การฆ่า บิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห่อพระโลหิต และทำสังฆเภทคือการยุยงให้แตกกัน คุกรกรรมฝ่ายกุศล เช่น การทำสมาธิจนได้ฌานสมาบัติ 8 หรือการได้ฌานชั้นใดชั้นหนึ่งในสมาบัติ 8 ถือว่าเป็นคุกรกรรมฝ่ายกุศล คุกรกรรมฝ่ายที่เป็นสมาบัติ 8 สามารถเสื่อมได้ แต่คุกรกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศลไม่สามารถเสื่อมได้

2) พหุลกรรม หรือ อาจิณณกรรม กรรมทำมากหรือกรรมชิน ให้ผลรองจากคุกรกรรม กรรมชนิดนี้ให้ผลแก่ผู้กระทำรองจากคุกรกรรม เป็นกรรมที่กระทำครั้งเล็กรั้งละน้อย หรือบางที่ท่านเรียกว่ากรรมที่ทำเป็นอาจิณ แต่เมื่อทำมากๆ เข้าก็กลายเป็นกรรมที่มีกำลังมากเช่นกัน เปรียบได้กับน้ำที่หยดลงตุ่มทีละน้อยนานๆ เข้าก็ย่อมเต็มตุ่มได้

3) อาสันนกรรม กรรมจวนเจียน หรือกรรมกระทำเมื่อใกล้ตาย คือ กรรมกระทำเมื่อใกล้จะตายจับใจอยู่ กรรมกระทำเมื่อจวนจะตาย เป็นการกระทำที่บุคคลนึกถึงไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม กรรมชนิดนี้จะให้ผลก็ต่อเมื่อไม่ คุกรกรรมและพหุลกรรมหรืออาจิณณกรรมไม่ให้ผลแล้ว

4) กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม กรรมสักว่าทำ กรรมที่ทำได้ด้วยเจตอันอ่อนหรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นโดยตรง เช่น เมื่อเรตาคเมล็ดข้าวเปลือกไว้ นกพิราบตัวหนึ่งมาเกลี้ยกินจนข้าวกระจัดกระจาย เราเห็นจึงหยินทอนไม้แล้วขว้างไปกระจะจะให้มันตกใจ แต่บังเอิญถึงเคราะห์กรรมมาถึงไม้ที่ขว้างไปโดนนกตัวนั้น ได้รับบาดเจ็บจะตาย การกระทำนั้นจึงเกิดเป็นอกุศลละกรรม ฯลฯ หรือเป็นการกระทำความที่เจตนาในการกระทำน้อย เพราะฉะนั้นกรรมชนิดนี้จึงมีกำลังอ่อน มันจะเข้าไปผลึกต่อเมื่อไม่มีกรรมชนิดอื่นๆ มาให้ผลแล้ว (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556: 249-250; สุนทร ฌ รังสี, 2556: 215-222)

7. ความรู้จากการศึกษากฎแห่งกรรม

การกระทำที่เรียกว่ากรรมตามทฤษฎีของพุทธปรัชญานั้น จะต้องเป็นกระทำที่มีตัวเจตนา คือความจงใจคิดก่อนที่จะกระทำในสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จเป็นกรรม การกระทำที่เรียกว่ากรรมสามารถกระทำออกได้ 3 ทวารด้วยกัน คือ ทางกายเรียกว่ากายกรรม ทางวาจาเรียกว่าวจีกรรม และทางใจเรียกว่ามโนกรรม เมื่อบุคคลกระทำความกรรมทางกายทางวาจาและทางใจแล้ว จะจัดได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี คือ กุศลกรรม การกระทำนั้นต้องเกิดจากกุศลมูลเป็นเหตุของการกระทำ คือ อโลภะ อโทสะ โมหะ การกระทำที่ไม่ดีหรือการกระทำที่ชั่ว คือ อกุศลกรรม การกระทำนั้นต้องเกิดจากมูลเหตุของการกระทำ คือ โลภะ โทสะ โมหะ ฯลฯ ส่วนการกระทำที่เป็นกลาง คือ อัพยาทกรรม ได้แก่การกระทำที่ไม่จัดมีเจตนาที่ดีหรือชั่ว เป็นการกระทำเป็นหน้าที่การงานที่ต้องทำกระทำ จะเห็นได้ว่า เมื่อเราได้พิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วนถึงหลักการให้ผลของกรรม ตั้งแต่กุศลกรรม อกุศลกรรม และอัพยาทกรรม เป็นการกระทำที่จะส่งผลแก่ผู้ที่กระทำความกรรมลงไปทั้งสิ้น เช่น การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว, ประกอบกรรมดีจะได้รับวิบากของกรรมดี, ประกอบกรรมชั่วจะได้รับวิบากของกรรมชั่ว, ประกอบกรรมทั้งดีและชั่วก็ได้รับวิบากของกรรมทั้งดีและชั่ว, การฆ่าสัตว์เป็นเหตุให้เกิดมาเป็นคนอายุสั้น, การไม่ฆ่าสัตว์เป็นเหตุให้เกิดมาเป็นคนที่มีอายุยืน, การเบียดเบียนสัตว์ให้ได้รับความทุกข์ทรมาน, เป็นเหตุให้มีโรคมาก, การไม่เบียดเบียนสัตว์เป็นเหตุให้มีโรคน้อย, การมักโกรธเป็นเหตุให้เกิดมาจะมีผิวพรรณทราม, การไม่มักโกรธเป็นเหตุให้มีผิวพรรณงาม, การริษยาผู้อื่นเป็นเหตุให้เกิดมาเป็นคนมีศักดิ์ดำน้อย, การไม่ริษยาเป็นเหตุให้มีศักดิ์ดำนานามาก, การไม่บริจาทานเป็นเหตุให้มีโรคน้อย, การบริจาทานเป็นเหตุให้มีโรคมาก, การไม่อ่อนน้อมถ่อมตนเป็นเหตุให้เกิดในสกุลที่ต่ำ, การอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นเหตุให้เกิดในสกุลที่สูง, การไม่สนใจฝึกฝนหาความรู้ ไม่เข้าไปสอบถามผู้รู้เป็นเหตุให้เกิดมามีปัญญาน้อย, การฝึกฝนในความรู้เป็นเหตุให้เกิดมามีปัญญามาก ฯลฯ ดังตัวอย่างผลของการกระทำกรรม กฎแห่งกรรมนั้นย่อมให้ผลที่สอดคล้องตามเหตุแห่งการกระทำกรรมไว้ เมื่อการกระทำกรรม และผลของการกระทำ ได้สอดคล้องกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลแล้ว ลักษณะการให้ผลของกรรมจึงความซับซ้อนที่ควรทำความเข้าใจให้ยิ่งขึ้น คือ การกระทำไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรมก็ตาม อกุศลกรรมก็ตาม หรืออัพยา

ตกรรมก็ตาม เมื่อกระทำความกรรมลงไปแล้วยังมีกรรมที่อีกให้อีก ในลักษณะที่ต่างกันออกไป คือ กรรมประเภทที่ให้ผลแก่กระทำความกรรมในชาตินี้ กรรมที่ให้ผลแก่ผู้กระทำความกรรมในชาติหน้า กรรมที่ให้ผลแก่ผู้กระทำความกรรมในชาติต่อไป กรรมที่ไม่ให้ผลแก่ผู้กระทำความกรรมคือกรรมหมดโอกาสที่จะให้ผล กรรมที่มีหน้าที่บีบคั้นกรรมที่เป็นฝ่ายที่กำลังให้ผลในฝ่ายตรงกันข้าม กรรมที่มีหน้าที่ตัดรอนการให้ผลของกรรมในฝ่ายตรงกันข้าม กรรมที่สามารถให้ผลก่อน กรรมที่ให้ผลทีหลัง และกรรมที่ให้ผลเป็นลำดับถัดไป ฯลฯ ดังนั้นการที่เราจะเข้าใจเรื่องของกฎแห่งกรรม จึงสิ่งที่ยากยิ่งแก่การอาศัยประสบการณ์ที่เห็นประจักษ์ในชาติปัจจุบันเพียงเท่านั้น จึงต้องศึกษาทำความเข้าใจเรื่องของกฎแห่งกรรม หรือการกระทำที่ส่งผลตามแนวของพุทธปรัชญาอย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจและยอมรับในกฎแห่งความเป็นไปในวิบากของกรรมได้ และจะเห็นได้ว่าเมื่อเรากระทำความกรรมลงไปแล้วกรรมนั้นมีได้สูญหายไปไหน กรรมนั้นมีได้ให้ผลคลาดเคลื่อนไปจากเหตุที่ได้กระทำไว้เลย แต่กรรมนั้นย่อมติดตามคอยโอกาส ที่จะให้ผลแก่ผู้กระทำความกรรมอยู่ทุกเมื่อ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน (กมมสฺสโกมฺหิ) เป็นผู้รับผลของกรรม (กมฺมทายาโท) เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นกำเนิด (กมฺมโยนิ) เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ (กมฺมพนฺธุ) เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย (กมฺมปฏิสฺสรโณ) “ยัม กมฺมํ กริสฺสามิ กลยาณํ วา ปาปํ วา ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ” เราทำกรรมอันใดไว้ จะเป็นบุญหรือบาปก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538: อภ.ปญจก. (บาลี) 22/57/82-85)

8. สรุป

การกระทำที่พุทธปรัชญาจัดว่าเป็นกรรม ต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา มีความจงใจในการกระทำก่อน จึงเป็นเหตุให้มีการกระทำทางกายและการกระทำทางวาจา การกระทำนั้นมนุษย์สามารถกระทำได้ 3 ทวารด้วยกัน ทางกายเรียกว่ากายกรรม ทางวาจาเรียกว่าวจีกรรม และทางใจเรียกว่ามโนกรรม เมื่อกระทำความกรรมทั้ง 3 ทางแล้วสามารถจัดผลของการกระทำได้ 3 อย่าง ได้แก่ การกระทำที่ดี คือ กุศลกรรม การกระทำที่ไม่ดี คือ อกุศลกรรม การกระทำที่ไม่จัดว่าดีและชั่ว คือ อัปยาคตกรรม การให้ผลของกรรม แก่ผู้การกระทำกรรมดีที่เป็นกุศลกรรมย่อมได้รับผลเป็นความสุข ไปเกิดในสุคติภูมิ การกระทำกรรมที่ไม่ดีเป็นอกุศลกรรมย่อมได้รับผลเป็นความทุกข์ ไปเกิดในทุคติภูมิ เมื่อบุคคลกระทำความกรรม ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม วิบากของกรรมย่อมส่งผลต่อผู้กระทำความกรรมด้วยลักษณะ การให้ผลของกรรมหรือการรับวิบากของการกระทำ 12 ประเภท แบ่งเป็นหมวดหมู่ได้ 3 หมวดหมู่ คือ กรรมที่ให้ผลตามกาลเวลา, กรรมที่ตามหน้าที่ของกรรม, และกรรมที่ให้ผลตามความตามความยากเย็นหรือลำดับความแรงในการให้ผลของกรรม เมื่อบุคคลกระทำความกรรมแล้วได้รับผลของการกระทำของตนเอง จึงชื่อว่า มีกรรมเป็นของตนเอง เป็นผู้ได้รับผลจากการกระทำความกรรม มีกรรมเป็นที่เกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย ทำกรรมเช่นไรย่อมได้รับผลของกรรมหรือการกระทำเช่นนั้น

9. เอกสารอ้างอิง

- จำนง คันธิก. (2552). *พุทธปรัชญาในพระสูตรตันปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักพิมพ์ โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์: กรุงเทพมหานคร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 28. สำนักพิมพ์ เพ็ชร์แอนต์โฮม: กรุงเทพมหานคร.
- สุนทร ณ รัชชี. (2552). *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมัคร บุรวาศ. (2562). *พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักพิมพ์สยาม: กรุงเทพมหานคร.
- กรมการศาสนา. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง*. โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย. (2538). *พระไตรปิฎกบาลี สยามมกุฎราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร.
- พระมหาอนันต์ อนุตตโร (อณฺวิเศษ) และ พระสุชาติ อาภสฺสโร (ผึ่งผาย). (2564). กรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก*, 7(1), 41-55.
- Phoduang, S. (2020). การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมตามหลักคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสาร มจร. บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 6(1), 40-52.

วิเคราะห์พระสูตรในการสอนผู้ที่มีใช้พุทธศาสนิกชนในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท

An Analysis of Suttas for Teaching Non-Buddhists in Theravada Buddhist Scriptures

สามเณรภูวนาท คำหมู่*

Received: 04/01/2022

วัดอาสาสงคราม สมุทรปราการ

Revised: 11/02/2022

Samanera Phuvanat Khammoo*

Accepted: 15/03/2022

Asaongkram Monastery, Samut Prakan, Thailand

Corresponding Author Email: phuvanat.khammoo@gmail.com*

Cite: Khammoo, S. P. (2022). An Analysis of Suttas for Teaching Non-Buddhists in Theravada Buddhist Scriptures. *Journal of Dhamma for Life*, 28(1), 37-53.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์พระสูตรในการสอนผู้ที่มีใช้พุทธศาสนิกชนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จากในปริจเฉททั้ง 2 ที่ศึกษาพบว่า แบ่งเป็นปริจเฉทที่ 1 จำนวน 29 พระสูตร ปริจเฉทที่ 2 จำนวน 26 พระสูตร อันมาจากแนวทางของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสที่ได้มีจุดประสงค์ให้การศึกษาพระสูตรต่างๆ ของบุคคลผู้ยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา คุุให้สัผู้ับถือพระพุทธศาสนาให้ยและรวดเร็วขึ้น จุดมุ่งหมายในการศึกษานั้นใช้วิธีการสังเกต วิเคราะห์ และตีความ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ จากพระสูตรในทั้ง 2 ปริจเฉทนี้มีความสอดคล้องกันในเรื่องของความไม่ประมาทในการที่จะละความชั่ว ทางกาย วาจา และใจ กระทำ ความดีและพัฒนาจิตใจนั้นให้ผ่องใสเป็นจุดหมายสำคัญสำหรับบุคคลผู้ได้ศึกษาพระสูตรแล้วนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ซึ่งจะมีผลานิสงส์อันสูงส่งต่อบุคคลผู้ปฏิบัติ เมื่อได้มีโอกาสมาพบเจอพระพุทธศาสนา มีโอกาสได้ฟังพระสัทธรรมอันพระองค์ได้ทรงแสดงแล้วซึ่งประกอบตนอยู่บนความไม่ประมาท

คำสำคัญ: พระสูตร; การสอนผู้ที่มีใช้พุทธศาสนิกชน; พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

The purpose of this article is to investigate and examine sutras used to instruct non-Buddhists in Theravada Buddhist scriptures. From the two examinations

conducted, it was determined that the first theme has 29 sutras and the second theme contains 26 sutras. The study derived from the recommendations of Somdet Phramaha Samanachao Kromphraya Wachirayanawarorot, whose intent is to make the study of the numerous sutras by non-Buddhist laypeople easier and quicker. The purpose of education is to generate new knowledge through observation, analysis, and interpretation. According to the sutras in these two chapters, heedlessness in forsaking evil in body, speech, and mind constitutes a consensus. Doing good deeds and cultivating a clear mind are crucial milestones for a person who has thoroughly learned and implemented the sutra, which will result in great merit for the practitioner. Buddhism had the opportunity to hear the true lessons that he had already demonstrated, based on heedlessness, when it met Buddhism.

Keywords: Suttas; Teaching Non-Buddhists; Theravada Buddhist

1. บทนำ

พระสูตรที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงตรัสสั่งสอน ขรวาสนั้น มีมากมายยิ่งนัก ไม่ว่าจะเป็นพระสูตรที่เกี่ยวกับบุคคลที่ยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ก็ดี ที่นับถือพระพุทธศาสนา แล้วก็ดี และอีกอีกมาก แต่จะยกมาแค่ 15 พระสูตรที่มีมาในปริจเฉทที่ 1 และ ปริจเฉทที่ 2 เพียงบางพระสูตรเท่านั้น เพื่อยกตัวอย่างแก่ผู้ที่ได้อ่านเนื้อหาของพระสูตรที่ได้ยกขึ้นมาพอเป็นสังเขป และสรุปใจความสำคัญของพระสูตร ว่า พระสูตรนี้มีความว่าอย่างไร พระสูตรนี้แสดงแก่ใคร พร้อมทั้งยกที่มาของแต่ละพระสูตรว่ามาจากที่ไหน แสดงแก่ใคร เป็นต้น เนื้อหาในปริจเฉทที่ 1 นั้น เป็นพระสูตรต่าง ๆ ที่เหมาะแก่การเรียนรู้หรือถ่ายทอดแก่บุคคล มากมายที่ยังไม่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ถึงกระนั้นผู้ที่นับถือแล้วก็สามารถที่จะศึกษาหลักธรรมเหล่านี้ได้ เพราะว่าคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ไม่ได้กีดกันผู้ใดหรือบุคคลในระดับใด ชนชาติใด เป็นพระสัทธรรมที่มีลักษณะเปิดที่กว้าง แต่การที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงจัดไว้เป็นหมวดหมู่ไว้ เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา และเหมาะสมกับกาลเวลา เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งพระสูตรในปริจเฉทที่ 1 นี้มีทั้งหมด 29 พระสูตร แต่จะนำมาเพียง 7 พระสูตร พอสังเขป

เนื้อหาในปริจเฉทที่ 2 นั้น เป็นพระสูตรต่าง ๆ ที่เหมาะแก่การเรียนรู้หรือถ่ายทอดต่อบุคคล มากมายผู้นับถือพระพุทธศาสนา ที่ได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกหรืออุบาสิกาทั้งหลายก็ดีหรือชาวพุทธทั่วไปก็ดี โดยพระสูตรในปริจเฉทที่ 2 นั้น โดยส่วนมากจะเป็นข้อควรประพฤติ เพื่อการดำรงชีวิตในสังคมให้มีความเจริญ และประกอบไปด้วยความไม่ประมาท ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา เป็น

พระสูตรที่ตรัสถึงธรรมชาติของบุคคล หรือหลักธรรมเพื่อความสามัคคี หลักในการแสวงหาโดยชอบ หลักการใช้และบริหารทรัพย์ เป็นต้น ดังที่กล่าวไว้แล้ว ในปริจเฉทที่ 1 ว่าคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ไม่ได้กีดกันผู้ใดหรือระดับของผู้คน จึงเป็นพระสัทธรรมที่มีลักษณะเปิดกว้าง ดังนั้น บุคคลทั่วไปหรือภิกษุสามเณร ก็สามารถที่จะเข้ามาศึกษาได้ตามความต้องการ ซึ่งในทุก ๆ พระสูตรนั้น ล้วนแต่ให้สติปัญญาอันเป็นทางแห่งมรรค และให้หลักการดำเนินชีวิตที่ดีตามแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างมาก เนื้อหาพระสูตรในปริจเฉทที่ 2 นั้น มีอยู่ 26 พระสูตร แต่จะเลือกมาเพียง 8 พระสูตร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พอสังเขป ดังต่อไปนี้

2. พระสูตรสำหรับสอนบุคคลผู้ยังไม่นับถือในพระพุทธศาสนากาลามสูตร

2.1 กาลามสูตร

กาลามสูตรพบในพระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาต เป็นพระสูตรที่สำคัญสูตรหนึ่งในพระพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎก อกาลามสูตร ไม่ได้มีปรากฏอยู่ หากแต่ชื่อว่าเกสปุตตสูตร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทั้งนี้ ก็เพราะว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนี้ แก่ชาวกะลामะ ซึ่งอยู่ในเกสปุตตนิคม เพราะฉะนั้น จึงตั้งชื่อพระสูตร ตามชื่อ ของนิคม นี้ว่า เกสปุตตสูตร แต่คนที่อยู่ในนิคม หรือตำบลนี้เป็นเชื้อสาย หรือมีสกุลเดียวกัน คือ สกุลกะลामะ เพราะฉะนั้น เขาจึงเรียกพระสูตรนี้ว่า เกสปุตตสูตร แต่ชาวโลกทั่วไป มักจะเรียกพระสูตรนี้ว่า กาลามสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงธรรม แก่ชาวนิคมเกสปุตตะแห่ง แคว้นกะลामะ ผู้ทูลถามถึง สมณพราหมณ์ต่าง ๆ ที่ยกย่องวาตะของตนข่มผู้อื่น โดยตรัสสอนมิให้เชื่อ ในเหตุ 10 ประการ และทรงสอนให้สอบสวนให้รู้ด้วยตนเองแล้วได้ตรัสถามให้เห็นจริงในโทษของ ความโลภ ความคิดประทุษร้าย ความหลง และคุณของความไม่โลภ ไม่คิดประทุษร้าย ไม่หลง ทรงตรัสสอนเรื่องการเจริญพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และได้ตรัสต่อไปว่า ผู้ที่มีจิตไม่ผูกเวร ไม่พยาบาท ไม่เศร้าหมอง มีจิตบริสุทธิ์ ย่อมวางใจได้ 4 อย่าง คือ

- 1) ถ้าผลของความชั่ว มีตนก็จะเข้าถึงสุคติโลก สวรรค์
- 2) ถ้าผลของความดีความชั่วไม่มี ก็รักษาตัวให้มีความสุขได้ในโลกปัจจุบัน
- 3) ถ้าบาปเป็นอันทำตนไม่ทำบาปก็คงจะไม่ประสบทุกข์ ตรัสสอนแล้วนั้น และเหตุ 10
- 4) ถ้าบาปไม่เป็นอันทำก็เห็นตัวเองว่าบริสุทธิ์ทั้งสองทาง ซึ่งชาวกะลामะกราบทูลเห็น

ด้วยกัน

ความวางใจหรืออุ่งใจ 4 ประการ ที่พระพุทธเจ้าที่ทรง ตรัสสอนแล้วนั้น และเหตุ 10 ประการ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนมิให้เชื่อนั้น มีดังต่อไปนี้

- 1) มา อนุสสเวน คือ อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา

- 2) มา ปรมปราย คือ อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
- 3) มา อติกราย คือ อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
- 4) มา ปิฎกสมุททาเนน คือ อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์
- 5) มา ตกุกเหตุ คือ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ (คิดเอาตามเหตุผลของตนเอง)
- 6) มา นยเหตุ คือ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะอนุমান (คาดคะเน)
- 7) มา อาการปริวิตกเกน คือ อย่าปลงใจเชื่อ ตามอาการที่ปรากฏ
- 8) มา ทิฏฐินิฆมานกขนติยา คือ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่ตนพินิจไว้แล้ว
- 9) มา ภาพรูปตา คือ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
- 10) มา สมโน โน ครุติ คือ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

ต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว ควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น อธิบายความคือ เมื่อใดที่เห็นและเข้าใจในสิ่งที่ตนสงสัยนั้นว่า เป็นสิ่งที่ หรือสิ่งที่ชั่ว มีประโยชน์หรือโทษประการใด ใครควรอยู่อย่างแบบใดแล้ว จึงควรที่จะละทิ้ง หรือ ปฏิบัติตามสิ่งนั้น ๆ ตามความเหมาะสมที่เกิดจากการพิจารณา โดยปัญญาอย่างแบบคายนั่น

2.2 ภัททียสูตร

ภัททียสูตรนี้ มาในพระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย จตุกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีเนื้อหาในพระสูตรโดยสังเขป คือ สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ปามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี ครั้งนั้นแล ภัททียลิจฉวีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวาย อภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับมาดังนี้ว่า พระสมณโคดมทรงมีมายาย่อมทรงรู้มายาเครื่องกลับใจสาวกของ พวกอัญญเดียรธีย์ ให้มานับถือพวก เขาเหล่านั้น พวกนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมทรงมีมายา ย่อมทรงรู้มายาเครื่องกลับใจสาวกของ พวกอัญญเดียรธีย์ให้มานับถือ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คน เหล่านั้น เป็นอันกล่าวตามที่พระผู้มีพระภาค เจ้าตรัสแลหรือ ไม่ได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคำ ไม่เป็นจริงย่อมพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม และการคล้อยตามวาทะอันชอบแก่เหตุใด ๆ ย่อมไม่ มาถึงฐานะอันควรติเตียนแลหรือ แท้จริงข้าพระองค์ไม่ประสงค์จะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเลย พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถึงเหตุที่ไม่พึงเชื่อ 10 ประการ ดังในกาลามสูตรที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น และยัง ทรงตรัสต่อว่า ท่านจะพึงสำคัญความข้อ นั้นเป็นไฉน ความโลภเมื่อเกิดขึ้นภายในบุคคล ย่อมเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์ หรือเพื่อมิใช่ประโยชน์ ดูก่อนภัททียะ ก็บุคคลผู้โลภมาก ถูกความโลภครอบงำ ย่ำยีจิต ย่อมฆ่าสัตว์ก็ได้ ลักทรัพย์ก็ได้ คบชู้ก็ได้ พุดเท็จก็ได้ ย่อมชักชวนผู้อื่นเพื่อความเป็นอย่างนั้น ก็ได้ ข้อนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อทุกข์ตลอดกาลนานๆ หากกล่าวโดยสรุปความในพระสูตรนี้ พระ พุทธองค์ทรงตรัสสอนในเรื่องเหตุที่ไม่พึงเชื่อ 10 ประการ และพุดถึงลักษณะของบัณฑิตว่าเป็นเช่นไร

คือ บัณฑิตหรือคนดีนั้นย่อม พุดจาซิกขวนให้ผู้คนละความโลภ ความโกรธ ความหลง และสาร์มมะ และสอนให้ผู้คนละอุปกิเลสทั้ง 16 ประการ เพื่อประโยชน์ และแสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์แม้ในคำอันเปล่า อันเท็จทั้งหลายนั้นด้วย ดังเช่น ในตอนท้ายของพระสูตรนี้ที่ภททียกิจฉวี ได้กราบทูลแด่ พระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มายาเครื่องกลับใจนี้คืนังงามนัก ถ้าญาติสาโลหิตอันเป็นที่รักของข้าพระองค์ จึงกลับใจมาด้วยมายา เป็นเครื่องกลับใจชนิดนี้ ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข แก่บรรดาญาติสาโลหิตอันเป็นที่รักของข้าพระองค์ตลอดกาลนาน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549)

2.3 สีสสูตร

สีสูตรในที่นี้เป็นเนื้อหาที่มีมาใน พระวินัยปิฎก เล่มที่ 5 มหาวรรค ภาค 2 เป็นเรื่องของ สีเสนาบดีที่ได้ดำริเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระสูตรนี้มีลักษณะเป็นการตอบข้อกล่าวหา หรือคำนิทานที่ผู้คนทั้งหลายมีต่อพระพุทธเจ้า โดยการที่พระองค์ได้ยอมรับ และแปลงคำที่ว่าร้ายและคำนิทานทั้งหลายเหล่านั้น ให้เป็นธรรมดั่งเนื้อหาโดยสังเขป ในพระสูตรนี้ว่า

“โดยสมัยนั้น เจ้ากิจฉวีผู้มีชื่อเสียง มีคนรู้จัก นั่งประชุมพร้อมกัน ณ ท้องพระโรง ต่างพากันตรัสกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ โดยอเนกปริยาย และเวลานั้น สีเสนาบดีผู้เป็นสาวกของนิครนถ์ นั่งอยู่ในที่ประชุมนั้นด้วย จึงคิดว่าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น จักเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยไม่ต้องสงสัยเลย คงเป็นความจริง เหตุนี้เรจักไปเข้าเฝ้าสมณผู้โคดมเสร็จแล้วจึงได้ไปหานิครนถ์นาฏบุตร แล้วจึงบอกว่า ท่านเจ้าข้า เราขอเข้าไปเข้าเฝ้าสมณผู้โคดม นิครนถ์นาฏบุตรจึงค้ำว่า ท่านสีหะ โฉนจึงจักไปเฝ้าสมณผู้โคดมเล่า ขณะนั้น ความอยากที่จะไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าของสีเสนาบดีได้ลึบเลิกไป ถึง 3 ครั้ง ๆ สุดท้ายจึงตรัสสนใจเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และได้กราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า กระหม่อมทราบมาว่า พระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงธรรมเพื่อการไม่กระทำ ทรงแนะนำเหล่าพระสาวกตามแนวนั้นดังนี้ ได้กล่าวตามพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ไม่กล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคำอันเท็จ และถ้อยคำที่สมควรพูดบางอย่างที่มีเหตุมีผล จะไม่มาถึงฐานะที่ปุถุชนจะพึงติเตียนได้หรือ กระหม่อมไม่ประสงค์ที่จะกล่าวต่อพระองค์เลยพระเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “มีอยู่จริง” สีหะ กล่าวคือ พระพุทธองค์ยอมรับทุกข้อกล่าวหา และได้ตรัสอธิบายเพิ่มเติม ถึงเหตุที่เขากล่าวหาว่า ดูก่อนสีหะ ก็เหตุที่เขาว่ากล่าวหาเรานั้น ชื่อว่ากล่าวถูกเป็นเช่นไร ดูก่อนสีหะเพราะเรากล่าวการไม่ทำกายทุจริต วิจทุจริต มโนทุจริต เรากล่าวว่าเราไม่ทำสิ่งเป็นบาปเป็นอกุศลหลายอย่างนี้แล เป็นต้น

ให้เข้าใจง่ายขึ้นว่า พระพุทธเจ้าได้ยอมรับและได้อธิบายทุกประเด็น คือ เขากล่าวความขาดสูญ แสดงธรรมเพื่อความขาดสูญ และได้ทรงอธิบายเพิ่มว่า พระองค์กล่าวความขาดสูญแห่งราคะ โทสะ โมหะ พระองค์กล่าวความขาดสูญแห่งสถานะอันเป็นบาปอกุศลหลายอย่าง เขากล่าวว่าพระองค์แสดงธรรมเพื่อความรังเกียจ และแนะนำสาวกเช่นนั้น พระองค์อธิบายว่า พระองค์เกียจกายทุจริต วิจิทุจริต มโนทุจริต ทรงรังเกียจแห่งสถานะอันเป็นบาปอกุศลหลายอย่าง เขากล่าวว่าพระองค์ว่า แสดงธรรมเพื่อกำจัด พระองค์อธิบายว่า พระองค์ทรงแสดงธรรมกำจัดราคะ โทสะ โมหะ ทรงกำจัดแห่งสถานะอันเป็นบาปอกุศลหลายอย่าง ดังนั้นเป็นต้น พอเสนาบดีได้ฟังแล้วจึงได้สรรเสริญภาษิตพระพุทธเจ้าและแสดงตนเป็นอุบาสกในศาสนาอีกด้วย

2.4 จุนทสูตร

จุนทสูตรนี้ มาในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสสอนเรื่องของกุศลกรรมบถ 10 ประการ (กายกรรม 3 วชิกรรม 4 มโนกรรม 3) แก่นายจุนทมารบุตร ณ ส่วนมะม่วงของนายจุนทมารบุตร ใกล้เมืองปาวา ครั้งนั้น นายจุนทะ ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ๆ ได้ทรงตรัสกับนายจุนทะ ว่า ดูก่อนจุนทะ เธอชอบใจความสะอาดของใครหนอ นายจุนทะ กราบทูลว่า ข้าพเจ้าชอบใจความสะอาดของพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ข้าพระองค์ชอบใจชอบใจความสะอาดของพราหมณ์เหล่านั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสถามอีกว่า พราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิเหล่านั้น ได้บัญญัติความสะอาดไว้อย่างไรเล่า นายจุนทะได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหล่าพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมินั้น ย่อมชักชวนสาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด บุรุษผู้เจริญ ท่านลุกขึ้น จากที่นอนแต่เช้าตรู่จึงจับต้องแผ่นดิน ถ้าไม่จับต้องแผ่นดิน จึงจับต้องคัมภีร์ สด ถ้าไม่จับต้องคัมภีร์ สด จึงจับต้องหญ้าเขียวสด ถ้าไม่จับต้องหญ้าเขียวสด ฟังบ่าเรอไฟ ถ้าไม่บ่าเรอไฟ จึงประนมอัญชลีนอบ น้อมพระอาทิตย์ ถ้าไม่ประนมอัญชลีนอบน้อมพระอาทิตย์ จึงลงน้ำ 3 ครั้ง ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมีย่อมบัญญัติความสะอาดอย่างนี้แล ข้าพระองค์ชอบใจความสะอาดของพราหมณ์พวกนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ตรัสว่า พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ บัญญัติความสะอาดโดยประการอื่นส่วนความสะอาดในวินัยของ พระอริยะ ย่อมมีโดยประการอื่น ซึ่งพระดำรัสนี้ก็ยิ่งความสงสัยให้เกิดขึ้นแก่นายจุนทะ และได้กล่าวถามพระองค์ ถึง ความสะอาด ในวินัยของพระอริยะทั้งหลาย พระพุทธองค์จึงได้ตรัสสอนถึง ความไม่สะอาด ที่เรียกว่า “อกุศลกรรมบถ 10” คือการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดินในกาม นี่เรียกว่าความไม่สะอาดทางกาย การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เหล่านี้เรียกว่า ความไม่สะอาดทางวาจา ความโลภ คิดพยาบาท ไม่เห็นตามคลองธรรม นี่เรียกว่าความไม่สะอาดทางใจ ทรงได้ตรัสต่อถึง ความสะอาดที่พระองค์ ทรงเรียกว่า “กุศลกรรมบถ 10” คือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดินในกาม นี่เรียกว่าความสะอาดทางกาย การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่

พูดเพื่อเจ้า นี่เรียกว่าความสะอาดทางวาจา ความไม่โลภ การไม่คิดพยาบาท การเห็นตามคลองธรรม นี่เรียกว่าความสะอาดทางใจหลังจากที่นายจุนทกัมมารบุตรนั้น ได้ฟังพระผู้มีพระภาคตรัส อย่างนั้น แล้ว ได้กราบทูลสรรเสริญภาสิตพระองค์มากมาย และกลายเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532)

2.5 อุชชยสูตร

อุชชยสูตรนี้ มาในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งกล่าวถึงการยัญของพราหมณ์ โดยอุชชยพราหมณ์ได้ทูลถามพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสูตรนั้นไม่ได้มีขนาดที่ยาวนัก จึงจะยกมาทั้งพระสูตรเพื่อการศึกษาและเสริมความเข้าใจให้มากยิ่งขึ้น ดังนี้

ในกาลนั้น อุชชยพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค แล้วได้ทูลถามว่า “แม้พระโคตมผู้เจริญก็กล่าวสรรเสริญยัญของพวกข้าพเจ้าหรือ” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูกรพราหมณ์ เรามิได้สรรเสริญยัญไปทุกอย่าง และมิได้ติเตียนยัญไปทุกอย่าง ดูกรพราหมณ์ ในยัญชนิดใดมีการ ฆ่าโค ฆ่าแพะ ฆ่าแกะ ฆ่าไก่ ฆ่าสุกร สัตว์ต่างชนิดถูกฆ่า ดูกรพราหมณ์ เราไม่สรรเสริญยัญเหล่านี้เพราะเหตุไร เพราะพระอรหันต์หรือผู้บรรลอรหัตตมัย ย่อมไม่เกี่ยวข้องยัญเหล่านั้นเลย แต่ในยัญชนิดใด ไม่มีการฆ่าโค ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ ไม่มีการฆ่าไก่ สุกร สัตว์ต่างชนิดไม่ถูกฆ่า เราย่อมสรรเสริญยัญเหล่านี้ คือ นิจทาน (สลากภัต) อนุกุลยัญ (ทานที่พึงบูชา จึงให้ตามลำดับตระกูล โดยลำดับ) เพราะเหตุไร เพราะพระอรหันต์หรือผู้บรรลอรหัตตมรรค ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญเหล่านั้น

มหายัญที่มีการริเริ่มใหญ่ คือ อัสนเมธ ปุริสเมธ การบูชา ชื่อสัมมาปาสวาชเปยยะ และนิรักคละ เหล่านั้น (คำทั้ง 5 คำหมายถึงมหายัญ 5 ประการของพราหมณ์ ได้แก่ อัศวเมธ คือ การฆ่าม้า บูชายัญ, ปุริสเมธ คือ การฆ่าคนบูชายัญ สัมมาปาสะ คือ การทำบ่วงแล้วขว้างไม้ลอดบ่วง ไม้ตกที่ไหน ทำพิธีบูชายัญที่นั่น, วาชเปยยะ คือ การตีเพื่อพลังหรือเพื่อชัยชนะ, นิรักคละ คือ ยัญไม่มีลิ้มหรือกลอน คือ ทัวไปไม่มีขีดขั้นจำกัด การฆ่าครบทุกอย่างบูชายัญ อนึ่ง มหายัญ 5 ประการนี้เดิมที่เป็นหลักสงเคราะห์ที่ดีงาม แต่พราหมณ์สมัยหนึ่งดัดแปลงเป็นการบูชายัญเพื่อผลประโยชน์ในทางลาภสักการะแก่ตน) ไม่มีผลมาก ในยัญใดมีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ต่าง ๆ พระอริยะทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ผู้แสวงหาคุณใหญ่ ย่อมไม่เกี่ยวข้องยัญนั้น แต่ยัญใดไม่มีการริเริ่ม เป็นอนุกุลยัญ ที่ชนทั้งหลายบูชาเสมอ และแพะ แกะ โค สัตว์ต่างๆ ไม่ถูกฆ่าในไต พระอริยะทั้งหลายผู้ดำเนินชอบผู้แสวงหาคุณใหญ่อย่อมสรรเสริญยัญนั้น นักปราชญ์ย่อมบูชาอย่างนี้ ยัญนี้มีผลมาก เพราะเมื่อบุคคลบูชาอยู่อย่างนี้ ย่อมมีแต่ความดีไม่มีความชั่ว และยัญย่อมไพบุลย์ ทั้งเทวดาย่อมเลื่อมใสฯ นอกจากนี้อุชชยสูตรนี้ยังมีอีกพระสูตรที่เกี่ยวกับ “ยัญ” ทั้งหลายเช่นกัน ซึ่งได้อธิบายไว้อย่างลึกซึ้งและน่าสนใจมีเนื้อหาที่มีขนาดยาว ชื่อพระสูตรว่า กฎันตสูตร” มาในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคโดย

เนื้อหาเป็นเรื่องราวของพราหมณ์กฏทันตะ ทูลถามยัญสมบัติ 3 ประการ และยัญอย่างอื่นซึ่งใช้ทรัพย์น้อยกว่า มีการเตรียมน้อยกว่า และมีผลมากกว่า มีอาณิสต์มากกว่า กว้ายัญสมบัติทั้ง 3 ประการ ผู้ใคร่ศึกษาสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้ใน “กฏทันตสูตร”

2.6 มาตุโปสกสูตร

มาตุโปสกสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่กล่าวได้ว่าพระพุทธองค์ได้ทรงยืนยัน และสรรเสริญเรื่องการค้าและการค้าและบิดาว่าเป็นกิจที่ควรทำอันประเสริฐ พระสูตรนี้มาใน พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีเนื้อหาดังนี้

เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น มาตุโปสกพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ท่านพระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าแสวงหาภิกษาโดยชอบ แล้วเลี้ยงมารดาและบิดา ข้าพเจ้าทำเช่นนี้ ชื่อว่าทำกิจที่ควรทำหรือไม่ฯ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ชอบยิ่ง พราหมณ์ ท่านทำดังนี้ ชื่อว่าได้ทำกิจที่ควรทำแล้ว ด้วยว่า ผู้ใดแสวงหาภิกษาโดยชอบแล้ว เลี้ยงมารดาและบิดาผู้นั้นย่อมได้บุญเป็นอันมากฯ พระผู้มีพระภาคผู้พระสุตตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า “บุคคลใดเลี้ยงมารดาและบิดาโดยชอบ เพราะการบำรุงมารดาและบิดานั้น แล บัณฑิตย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ที่เดียว บุคคลนั้นแหละไปจากโลกนี้แล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ฯ” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเช่นนี้แล้วมาตุโปสกพราหมณ์ได้สรรเสริญภาษิตของพระองค์โดยประการต่าง ๆ และเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549)

2.7 ภิกขกสูตร

ภิกขกสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่ภิกขพราหมณ์กราบทูลพระพุทธองค์ว่า ตนเองก็เป็นผู้ขอพระพุทธรูป ก็เป็นผู้ขอเช่นนั้น ภิกขพราหมณ์กับพระพุทธรูปนั้น จะแตกต่างกันอย่างไร พระสูตรนี้ได้มาใน พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีเนื้อความว่า ครั้งนั้น ภิกขพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นคนขอ พระองค์ก็เป็นผู้ขอ ในความขอนี้ เราจะต่างอะไรกัน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “บุคคลหาชื่อว่าเป็นภิกษุเพียงด้วยการขอคนอื่นไม่ บุคคลสมทานธรรมเป็นพิษหาชื่อว่าเป็นภิกษุได้ไม่ ผู้ใดในโลกนี้จะบุญและบาปเสียแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยการพิจารณา ผู้นั้นแลชื่อว่าเป็นภิกษุ” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเช่นนี้แล้ว ภิกขพราหมณ์ได้สรรเสริญภาษิตของพระองค์โดยประการต่าง ๆ และเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต กล่าวโดยสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้านั้นทรงตรัสว่า การที่จะ ชื่อว่า ภิกษุไม่ใช่เป็นได้ด้วยการขอผู้ใดในโลก ละบุญและบาป

ได้ประพจน์พรหมจรรย์ด้วยการพิจารณา ถึงจะไม่ได้มีการขอ หรือไม่ได้นั่งผ้าห่มกาสาฬหพัศตร์ก็กล่าวได้ว่า บุคคลนั้นคือ “ภิกษุ” เป็นต้น

ทั้งหมดที่ยกมานี้ คือ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง และทรงตรัสสั่งสอนแก่บุคคลผู้ยังไม่แนบถือนในพระพุทธศาสนา จนเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บ้างก็ บรรลุอุริยมรรคผลตั้งแต่วินาทีที่ได้ฟังธรรมจากพระศาสดา บ้างก็ ยกตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา คอยทำนุบำรุงพระศาสนา เป็นต้น ฯ

3. พระสูตรสำหรับการสอนชาวพุทธที่เป็นคฤหัสถ์

3.1. สิงคาลโฆวาทสูตร

สิงคาลโฆวาทสูตรนี้ มาในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นพระสูตรหรือคำสอน ซึ่งประมวลหลักการดำเนินชีวิตของอารยชน และยังมีเนื้อหาสาระครอบคลุมเรื่องทางสังคม ซึ่งเป็นแบบแผนความประพฤติของคฤหัสถ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนี้แก่สิงคาลกคฤหบดีบุตรสิงคาลกสูตรนั้น มีเนื้อหาโดยสรุปเพื่อความเข้าใจได้โดยง่ายดังนี้

วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ เมื่อผ่านไปถึงใกล้ ๆ เมือง ก็ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นมาณพคนหนึ่งชื่อว่า สิงคาลก ยืนกลางแจ้ง หันหน้าไปทางทิศต่าง ไหว้ทิศโน้น ทิศนี้ รวม 6 ทิศ พระองค์ก็ได้ทรงไต่ถามว่า ท่านทำอะไร ชายหนุ่มตอบว่า ข้าพระองค์กำลังไว้ทิศ พระศาสดาตรัสถามอีกว่า ทำไมจึงไหว้แบบนั้น มาณพตอบว่า พ่อของกระผม ก่อนที่ท่านจะเสีย ท่านสั่งไว้ ให้กระผมปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อเพื่อจะได้เป็นลูกที่ดี พระศาสดาทรงตรัสว่า “ในวินัยของพระอริยเจ้า เขาไม่นอบน้อมทิศ 6 กันอย่างนี้”

มาณพได้แต่คิดสงสัยว่า ทิศในพระ “อริยวินัย” คือทิศอะไร พระได้ทรงอธิบายว่าให้มาณพเข้าใจได้โดยละเอียด พระองค์ได้ทรงแนะนำศีลละรักษาศีล และทรงแนะนำให้เขาทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เพื่อการสะสมทรัพย์และในการรักษาทรัพย์ที่ทำมาได้ แต่อย่าได้ละโมภหรือใช้สอยทรัพย์นั้น เพื่อประโยชน์ของตนเพียงผู้เดียว และไม่ใช้สอยทรัพย์อย่างโง่เขลา ทรงแนะนำให้ใช้ทรัพย์จำนวนหนึ่งในสี่เพื่อการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว หนึ่งในสี่ในการขยายอาชีพ หนึ่งในสี่ในการช่วยเหลือคนที่ต้องการความช่วยเหลือ และอีกหนึ่งในสี่เก็บไว้เป็นทุนสำรอง ซึ่งกล่าวได้ว่าพระสูตรนี้เป็นหนทางปฏิบัติของคฤหัสถ์ที่สมบูรณ์ โดยจะแยกคำสอนในพระสูตรนี้เป็นประเด็นที่ชัดเจนอย่างนี้

กรรมกิลเลส 4

กรรมกิเลส 4 ประการที่อริยสาวกทั้งหลายละได้แล้ว ได้แก่ 1) ปาณาติบาต 2) อทินนาทาน 3) กาเมสุมิฉฉาจาร 4) มุสาวาท กรรมกิเลส 4 ประการนี้ ที่อริยสาวกนั้นละได้แล้ว กล่าวคือ สอนให้ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่กล่าวเท็จหรือวาจาอันลวง

เหตุ 4 ประการ (อคติ 4)

อริยสาวกทั้งหลายย่อมไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ 4 ประการ ได้แก่ 1) ย่อมไม่ถึงฉันทาคติ 2) ย่อมไม่ถึงโทษาคติ 3) ย่อมไม่ถึงโมหาคติ 4) ย่อมไม่ถึงภยาคติ กล่าวคือ พระองค์สอนให้ละอคติ 4 คือ ละความลำเอียงเพราะความรัก ความโกรธ ความหลง และความกลัว

อบายมุข 5 ประการ

อริยสาวกทั้งหลายไม่ต้องแวงอบายมุข 5 ประการ ได้แก่ 1) การเสพของมีนเมาทั้งหลาย 2) การเที่ยวไปตามตรอกในเวลากลางคืน 3) การเที่ยวดูมหรสพ 4) การเล่นการพนัน 5) การคบคนชั่วเป็นมิตร 5) ความเกียจคร้าน ซึ่งทั้ง 5 ประการนี้เป็นอบายมุขแห่งโลกะทั้งหลาย (พระมหาสมณเจ้ากรมพระนพวชิรญาณวโรรส, 2472)

สรุปความในสัทธกถาสูตรนี้ คือ พระสูตรนี้พูดถึงวิธีการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมของคฤหัสถ์ โดยพระพุทธเจ้าองค์ได้ตรัสในเรื่องของ กรรมกิเลส 4 อคติ 4 อบายมุข 5 โทษของอบายมุข 5 มิตรเทียม มิตรแท้ ทิศ 5 การบำรุงทิศ 5 สังคหธรรม 4 และเรื่องการบริหารซึ่งทรัพย์ ซึ่งสามารถจะกล่าวได้ว่าพระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาในการสอนคฤหัสถ์ที่ครบถ้วนสมบูรณ์มากพระสูตรหนึ่ง

3.2 พยัคฆปัชชสูตร / ทิมขานสูตร

พยัคฆปัชชสูตร หรือ ทิมขานสูตร มาในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระสูตรนี้ได้ชื่อ ว่า “พยัคฆปัชชสูตร” เพราะทิมขานนั้นมี 2 ชื่อ โดยในพระสูตรพระพุทธองค์ทรงเรียกทิมขาน โกฬิยะบุตรว่า พยัคฆปัชชะ และที่ได้อีกชื่อว่า “ทิมขานสูตร” เพราะว่าผู้เป็นเหตุแห่งพระสูตรนี้มีชื่อว่า “ทิมขาน” พระสูตรนี้กล่าวถึง ธรรมเพื่อประโยชน์สุขของผู้ครองเรือน มีเนื้อหาดังต่อไปนี้สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกริยะชื่อ กักรปัตตะ ใกล้เมืองโกริยะ ครั้นนั้นทิมขาน หรืออีกชื่อคือพยัคฆปัชชะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลให้พระองค์แสดงธรรมที่เหมาะสมกับตนซึ่งยังเป็นคฤหัสถ์ บริโภคกาม ครองเรือน ทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ทั้งยินดีในเงินและทองอยู่ เพื่อประโยชน์และความสุขในโลกทั้งสอง คือในปัจจุบันและภายหน้าพระพุทธองค์ตรัสสอนในเรื่อง “ธรรม 4 ประการเพื่อประโยชน์” โดยแบ่งออกเป็น ประโยชน์สุขในปัจจุบัน และประโยชน์สุขในภายหน้า ดังนี้

ธรรม 4 ประการเพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบัน

1) อุฏฐานสัมปทา คือ การเลี้ยงชีพด้วยการประกอบกิจการงานที่สุจริต เช่น กสิกรรม รับราชการขยันไม่เกียจคร้าน ประกอบด้วยปัญญาในการงานนั้น

- 2) อารักขสัมปทา คือ การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร และได้มาโดยชอบ
 - 3) กัลยาณมิตตตา คือ การคบหรือสนทนากับบุคคลที่บริสุทธิ์ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และศึกษาตามบุคคลนั้นในสิ่งที่บุคคลนั้นถึงพร้อม
 - 4) สมชีวิตา คือ การรู้ทางเจริญและทางเสื่อมแห่งทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ
- ทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ 4 ประการนั้น ประกอบไปด้วย การเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา การพนันและมีมิตรสหายหรือเพื่อนชั่ว ส่วนทางเจริญแห่งโภคทรัพย์ 4 ประการนั้น คือ ไม่เป็นหญิง ไม่เป็นนักเลงสุรา ไม่เป็นนักเลงการพนัน และมีมิตรสหายหรือเพื่อนดี

ธรรม 4 ประการเพื่อประโยชน์สุขในภพหน้า

- 1) สัทธาสัมปทา คือ เป็นผู้มีความศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า เป็นผู้เบิกบาน เป็นผู้จำแนกธรรม
- 2) สีลสัมปทา คือ เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต และงดเว้นจากการประพฤติดิฉิลธรรม
- 3) จาคะสัมปทา คือ เป็นผู้มียจิตปราศจากมลทิน คือความตระหนี่ มีจาคะอันปล่อยแล้วยินดีในการสละ การจำแนกทาน
- 4) ปัญญาสัมปทา คือ เป็นผู้มียปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ ชำระทางสัมปรายกประโยชน์ เป็นนิตย ธรรม ๘ ประการดังกล่าวนี้ นำสุขมาให้ในโลกทั้งสองคือประโยชน์ในปัจจุบันนี้และความสุขในภพหน้า บุญคือจาคะนี้ ย่อมเจริญแก่คุณที่สุด

3.3 อาทิสสูตร

อาทิสสูตรนี้ มาในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวถึงหลักการใช้โภคทรัพย์ โดยพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่อนาถปิณฑิก เศรษฐี มีเนื้อหาดังต่อไปนี้

ประโยชน์ที่จะพึงถือเอาจากโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความหมั่น ความขยัน ได้มาโดยธรรม มี 5 ประการ คือ 1) เลี้ยงตน มารดาบิดา บุตร ภรรยา ทาสกรรมกร และคนใช้ ให้เป็นสุข ให้มีหน้การบริหารตนให้เป็นสุขสำราญ 2) เลี้ยงมิตรสหายให้เป็นสุข ให้มีหน้การบริหารตนให้เป็นสุขสำราญ 3) ป้องกันอันตรายที่เกิดแต่ไฟ น้ำ พระราชา โจร หรือทายาทุไม่เป็นที่รัก ทำตนให้สวัสดิ 4) ทำพลี 5 อย่าง กล่าวคือ ญาติพลี (บำรุงญาติ) อดิพลี (ต้อนรับแขก) ปุพพเปตพลี (บำรุงญาติผู้ตายไปแล้ว คือ การทำบุญอุทิศกุศลให้) ราชพลี (บำรุงราชการ คือ การบริจาคทรัพย์ช่วยชาติ) และเทวดาพลี (บำรุงเทวดา คือ การทำบุญอุทิศให้เทวดา) 5) บำเพ็ญทักษิณา มีผลสูงเลิศ เกื้อกูลแก่สวรรค์ มีวิบาก เป็นสุข

ยังอารมณ์เลิศให้เป็นไปด้วยดีในสมณพราหมณ์ ผู้เว้นจากความมัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในขันติ และโสรจจะ ผู้มั่นคง ผักฝนตนให้สงบระงับดับกิเลส เมื่ออริยสาวกถือเอาประโยชน์จากโกศทรัพย์ 5 ประการนี้ แล้วโกศทรัพย์หมดสิ้นไป อริยสาวกนั้นย่อมไม่มีความเดือดร้อน เพราะอริยสาวกนั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราได้ถือเอา ประโยชน์แต่โกศทรัพย์นั้นแล้ว ถ้าเมื่ออริยสาวกถือเอาประโยชน์จากโกศทรัพย์ 5 ประการนี้ โกศทรัพย์เจริญขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมไม่มีความเดือดร้อน เพราะอริยสาวกนั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราถือเอาประโยชน์แต่โกศทรัพย์นี้แล้ว และโกศทรัพย์ของเราก็เจริญขึ้น

3.4 ปัตตกัมมสูตร

ปัตตกัมมสูตรนี้ มาในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวถึงกรรมที่สมควรกระทำ โดยเนื้อหาในพระสูตรนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมแก่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ถึงธรรมที่น่าปรารถนาหาได้ยากในโลก ธรรมที่เป็นทางทำให้ได้ธรรมที่น่าปรารถนาดังกล่าว และได้ทรงแสดงถึงกรรมที่สมควร ที่ควรกระทำด้วยทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบธรรม ดังต่อไปนี้

ธรรมที่น่าปรารถนาหาได้ยากในโลก 4 ประการ

- 1) ขอให้มิมีโกศทรัพย์เกิดขึ้น
- 2) ขอให้มียศ (บริวารสมบัติ) เกิดขึ้น
- 3) ขอให้มียายุยืน
- 4) ขอให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ธรรม 4 ประการ ที่เป็นทางทำให้ได้ธรรมที่น่าปรารถนาดังกล่าว

- 1) ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา (สัทธาสัมปทา)
- 2) ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)
- 3) ความถึงพร้อมด้วยจาคะ (จาคสัมปทา)
- 4) ความถึงพร้อมด้วยปัญญา ปัญญาสัมปทา

กรรมที่สมควร 4 ประการ ที่ควรกระทำด้วยทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบธรรม

- 1) เลี้ยงตนเอง เลี้ยงมารดาบิดา ข้าทาสบริวาร มิตรสหาย เป็นต้น ให้เป็นสุข
- 2) ใช้ทรัพย์ในการป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ
- 3) ใช้ทรัพย์ในการทำพิธีกรรม 5 อย่าง คือ สงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก เป็นต้น
- 4) เจริญกุศลในสมณพราหมณ์ผู้ห่างไกลจากความประมาทมัวเมา

พระสูตรนี้ มีความคล้ายคลึงกับ “อาทียสูตร” คือกล่าวถึงเรื่องการใช้ทรัพย์ แต่ในสูตรนี้ก็แบ่งการใช้ทรัพย์ไว้ 4 ประเภท อีกทั้งยัง กล่าวถึงธรรมชาติของความปรารถนาของมนุษย์ และวิธีปฏิบัติ

ในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้ความปรารถนานั้นสำเร็จลุล่วงได้ พระสูตรนี้ จึงเป็นพระสูตรที่น่าศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลาย เพราะในโลกนี้มีบุคคลอยู่หลายประเภท ซึ่งความคิดของแต่ละบุคคลนั้น มีความแตกต่างกันตามเหตุผล และประสบการณ์ จึงมีบุคคลมากมายที่พยายามจะทำความปรารถนาอันหาได้ยากทั้ง 4 ประการ ที่ได้กล่าวไว้ในพระสูตรนี้ให้สำเร็จ โดยใช้หนทางที่ผิดอันประกอบด้วยอกุศล

3.5 สุขสูตร

สุขสูตรนี้ มาในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นพระสูตรที่มีขนาดสั้น ว่าด้วยการปรารถนาความสุขพึงรักษาศีล เนื้อความในพระสูตรมีดังต่อไปนี้

จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตปรารถนาสุขประการนี้ พึงรักษาศีล 3 ประการเป็นไฉน คือ บัณฑิตปรารถนาอยู่ว่า ขอความสรรเสริญจงมาถึงแก่เรา 1 ขอโภคสมบัติจงเกิดขึ้นแก่เรา 1 เมื่อตายไป เราจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ 1 พึงรักษาศีลดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตปรารถนาสุข 3 ประการนี้แล พึงรักษาศีล ฯ

3.6 อุกขหสูตร

อุกขหสูตรนี้ มาในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ว่าด้วยเรื่องของคุณสบัติที่ดีสำหรับหญิงผู้ครองเรือน 5 ประการ กล่าวคือ สมัยหนึ่ง พระผู้พระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ชาติยวัน เขตเมืองภัททิยะ ครั้งนั้น อุกขหเศรษฐี ได้เข้าไปเฝ้าพระตถาคต เพื่อทูลนิมนต์ถวายภัตตาหารเช้าในวันรุ่งขึ้น อุกขหเศรษฐีได้ถวายภัตตาหารภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ให้อิ่มหนำแล้วนั้น ก็ได้กราบทูลพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลูกสาวของข้าพระองค์ จักไปสู่ตระกูลของสามี ขอพระองค์ทรงกล่าวพร่ำสอน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อพวกเขาตลอดกาลนานเถิด” พระศาสดาได้ทรงตรัสถึงคุณสบัติสำหรับหญิงผู้ครองเรือน 5 ประการ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532) ได้แก่

- 1) เธอทั้งหลายพึงสำเนียงว่า “จักเฝ้าปฏิบัติสามี ตื่นก่อนนอนที่หลัง เอาใจใส่สามีของตน”
- 2) เธอทั้งหลายพึงสำเนียงว่า “จักเคารพ สักการะ ต้อนรับ และดูแล ซึ่งมารดาบิดา ญาติสนิท มิตรสหาย สมณพราหมณ์ และผู้ที่สามีของเราเคารพ”
- 3) เธอทั้งหลายพึงสำเนียงว่า “จักไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งหลายที่มีในเรือนของสามี”
- 4) เธอทั้งหลายพึงสำเนียงว่า “จักเอาใจใส่ดูแลบริวารของสามี”
- 5) เธอทั้งหลายพึงสำเนียงว่า “จักดูแลรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้”

ครั้นสอนเสร็จแล้ว จึงได้ทรงประพันธ์ต่ออีกว่า “สตรีผู้เป็นบัณฑิต ย่อมไม่ดูหมิ่นสามีผู้มีความเพียร ขวนขวายเป็นนิตย์ เลี้ยงตนเองทุกเมื่อ ผู้ให้สิ่งที่ต้องการได้ทุกอย่าง ไม่ทำให้สามีขุ่นเคืองใจด้วยการแสดงหึงหวง ยกย่องทุกคนที่สามีเคารพเป็นคนขยันไม่เกียจคร้าน สงเคราะห์ข้างเคียงของสามี ปฏิบัติอุใจ รักษาทรัพย์ที่มีมาหมาได้ สตรีผู้ที่ประพฤติดต่อกับสามีอย่างนี้จะเข้าถึงความเป็นเทวดาเหล่านั้นปาภายิกา”

3.7 ตโยปุตตสูตร

ตโยปุตตสูตรนี้ มาในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2539) ว่าด้วยเรื่องบุตร 3 ประเภท โดยพระศาสดาได้ทรงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุตร 3 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ใน 3 จำพวกเป็นไฉน คือ อติชาตบุตร อนุชาตบุตร อวชาตบุตร กล่าวคือ

- 1) อติชาตบุตร คือ มารดาและบิดาของบุตร เป็นผู้ทำศีล มีธรรมอันเลวทราม ส่วนบุตรมารดาและบิดาเหล่านั้น เป็นผู้ทำศีล มีกัลยาณธรรม
- 2) อนุชาตบุตร คือ มารดาและบิดาของบุตร เป็นผู้ทำศีล มีกัลยาณธรรม แม้นบุตรของมารดาและบิดาเหล่านั้น ก็เป็นผู้ทำศีล มีกัลยาณธรรม
- 3) อวชาตบุตร คือ มารดาและบิดาของบุตร เป็นผู้ทำศีล มีธรรมอันเลวทราม ส่วนบุตรมารดาและบิดาเหล่านั้น เป็นผู้ทำศีล มีธรรมอันเลวทราม

หากพิจารณาเนื้อหาในพระสูตร กล่าวได้ว่า เป็นพระสูตรที่มุ่งสอนให้บิดามารดาที่มีบุตรพึงบอกสอนศีลธรรมและกัลยาณธรรมแก่บุตร เพื่อให้บุตรนั้นได้ชื่อว่าเป็นอนุชาตบุตร คือ เจริญศีลธรรมตามมารดาบิดา ส่วนบุตรนั้นก็พึงมุ่งปฏิบัติให้ดีที่สุดเพื่อเป็นอติชาตบุตร กล่าวคือ หากบิดามารดามีคุณธรรมก็พึงปฏิบัติตามท่าน และปฏิบัติ ให้ยิ่งขึ้นไป หากว่ามารดาบิดานั้นไม่มีศีลธรรม ก็พึงชักชวนให้ท่านมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เพื่อทดแทนคุณของท่าน

3.8 มหานามลิจจวิสูตร / กุมารลิจจวิสูตร

มหานามลิจจวิสูตรนี้ มาในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวถึงหลักธรรม 5 ประการของผู้ผู้นำที่จะนำไปสู่ความเจริญ หลักธรรม 5 ประการในพระสูตรนี้ คือ

- 1) กุลบุตรในโลกนี้สักการะ เคารพ นับถือ บูชามารดาบิดา
- 2) กุลบุตรในโลกนี้สักการะ เคารพ นับถือ บูชาบุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และคนใช้
- 3) กุลบุตรในโลกนี้สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเพื่อนชาวนา และเพื่อนร่วมงาน
- 4) กุลบุตรในโลกนี้สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเทวดาผู้รับพลีกรรม
- 5) กุลบุตรในโลกนี้สักการะ เคารพ นับถือ บูชาสมณพราหมณ์

สักการะ เคารพ นับถือ ด้วยโศกทรพีที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วย น้ำพักน้ำแรง ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม หรือจะเรียกอีกอย่างว่า ประพฤติปฏิบัติอย่าง เหมาะสมต่อบุคคลนั้น ๆ คือ รู้จักโอบอ้อมอารีต่อบุคคลทั้งหลาย ดังตอนท้ายของพระสูตรที่ได้กล่าว ไว้ว่า กุลบุตรผู้โอบอ้อมอารี มีศีล ย่อมทำการงานแทนมารดาบิดา บำเพ็ญประโยชน์แก่บุตร ภริยา แก่ ขนภายในครอบครัว แก่ผู้อาศัยเลี้ยงชีพ แก่ชนทั้งสองประเภท กุลบุตรผู้เป็นบัณฑิตเมื่ออยู่ครองเรือน โดยธรรม ย่อมยังความยินดีให้เกิดขึ้น แก่ญาติทั้งที่ล่วงลับไปทั้งที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน แก่สมณ พราหมณ์ เทวดา กุลบุตรนั้นครั้งบำเพ็ญกัลยาณธรรมแล้ว เป็นผู้ควรบูชาควรสรรเสริญบัณฑิต ทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ เขาละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงใจในสวรรค์ (พระมหาสากล สุภร เมธี และคณะ, 2564)

4. สรุป

พระสูตรทั้ง 7 พระสูตร ในปริจเฉทที่ 1 เนื้อหาในพระสูตรนี้มีเนื้อหาที่เหมาะสมแก่ผู้ที่ยังไม่ นับถือในพระพุทธศาสนา ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ได้ทรงจัดไว้เป็นหมวดหมู่ในปริจเฉทแรก ทั้งนี้ ผู้ที่ยังไม่นับถือในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็สามารถที่จะศึกษาได้เช่นกัน โดยปริจเฉทนี้ ได้มีจำนวน พระ สูตรทั้งหมด 29 พระสูตร แต่เรานำมาเสนอให้ดูเพียงแค่ 7 พระสูตร เท่านั้น และได้สรุปคำสอน หรือ ใจความ พร้อมทั้งแหล่งที่มา ได้ดังต่อไปนี้

พระสูตรที่ 1 กาลามสูตร (อง.ติก.) : ว่าด้วยหลักความเชื่อ 10 ประการ เช่นพระสูตรแรก และลักษณะของบัณฑิต กล่าวคือ บัณฑิตย่อมชักชวนผู้คนให้ละ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และ อุปกิเลส

พระสูตรที่ 2 ภัททียสูตร (อง.จตุก.) : ว่าด้วยหลักความเชื่อ 10 ประการ กล่าวคือ พระพุทธ องค์ไม่ได้สอนให้เชื่อในสิ่งใดโดยง่าย แต่ให้พิจารณาโดยละเอียดและแยบคายเสียก่อนจึงเชื่อ

พระสูตรที่ 3 สีหสูตร (วิ.ม.) : ว่าด้วยหลักความเชื่อ 10 ประการ กล่าวคือ พระพุทธองค์ไม่ได้ สอนให้เชื่อในสิ่งใดโดยง่าย แต่ให้พิจารณาโดยละเอียดและแยบคายเสียก่อนจึงเชื่อ

พระสูตรที่ 4 จุนทสูตร (อง.ทสก.) : ว่าด้วยเรื่องกรรมบถ เทียบเคียงกับความสะอาด กล่าวคือ กุศลกรรมบถ คือ ความสะอาด และ อกุศลกรรมบถ คือ ความไม่สะอาด

พระสูตรที่ 5 อุชชยสูตร (อง.จตุก.) : ว่าด้วย ยัญของพราหมณ์ โดยกล่าวว่ายัญใดมีการฆ่าซึ่ง สัตว์ ยัญนั้นพระอริยเจ้าไม่เกี่ยวข้อง ไม่สรรเสริญ ส่วนยัญใดไม่มีการฆ่าสัตว์เป็นไปเพื่อเกื้อกูลพระอริย เจ้าทั้งหลายย่อมสรรเสริญยัญนั้น

พระสูตรที่ 6 มาตุโปสกสูตร (ส.ส.) : ว่าด้วยเรื่องการสรรเสริญการบำรุงดูแลมารดาและบิดา

พระสูตรที่ 7 ภิกขุสูตร (ส.ส.) : ว่าด้วยลักษณะความแตกต่างระหว่าง ผู้ขอของพราหมณ์ กับ ผู้ขอในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ลุคคลในโลกนี้จะบุญและบาปเสียแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ ด้วยการพิจารณา บุคคลเหล่านั้นแล ชื่อว่า ภิกขุ

เนื้อหาในปริจเฉทที่ 2 นั้น เป็นพระสูตรต่าง ๆ โดยส่วนมากจะเป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อดำรงชีวิตของคฤหัสถ์ผู้นับถือพระพุทธศาสนา หรือที่เราทั้งหลายเรียกว่าอุบาสกอุบาสิกาใน สังคมให้มีความเจริญงอกงามตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา เป็นพระสูตรที่ตรัสถึงธรรมชาติของ บุคคลบนโลก หลักธรรมเพื่อความสามัคคี หลักในการแสวงหาโดยชอบ หลักการใช้และบริหารทรัพย์ ที่นำมาให้ศึกษา ทั้ง 8 พระสูตร ดังต่อไปนี้

พระสูตรที่ 1 สีคาโลวาทสูตร (ที.ปา.) : พระสูตรนี้พูดถึงวิธีการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมของ คฤหัสถ์ โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสในเรื่องของ กรรมกิเลส 4 อคติ 4 อบายมุข 5 โทษของอบายมุข 5 มิตรเทียม มิตรแท้ทิศ 5 การบำรุงทิศ 5 สังคหธรรม 4 และเรื่องการบริหารซึ่งทรัพย์

พระสูตรที่ 2 พยัคฆปัชชสูตร / ทิมชาณสูตร (อง อนุฏก.) : พระสูตรนี้ว่าด้วย หลักธรรม เพื่อ ประโยชน์สุขในปัจจุบันและในภายหน้า ได้แก่ อนุฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตาสมวิตา สัทธาสัมปทา ศีลสัมปทา จากสัมปทา และปัญญาสัมปทา หากบุคคลใดปฏิบัติทำให้ถึงพร้อมบุคคล นั้น จะได้รับประโยชน์สุขในปัจจุบันและในภายหน้า

พระสูตรที่ 3 อาทียสูตร (องปญจ.) : พระสูตรนี้กล่าวถึงวิธีใช้โภคทรัพย์ไว้ 5 ประการ คือ ใช้ เลี้ยงตนครอบครัว และข้าทาสบริวาร 1 ใช้เลี้ยงมิตรสหายให้เป็นสุข 1 ใช้ป้องกันอันตรายทำให้ตน ปลอดภัย 1 ใช้ทำพลีทั้ง 5 มีการบำรุงญาติ ต้อนรับแขก และทำบุญถึงผู้ตาย เป็นต้น 1 และใช้บำรุง สมณพราหมณ์ผู้เว้นจากความไม่ประมาท ผู้ฝึกตนสู่หนทางดับทุกข์

พระสูตรที่ 4 ปัตตกัมมสูตร (อง จตุก.) : พระสูตรนี้มีความคล้ายคลึงกับ “อาทียสูตร” คือ กล่าวถึงเรื่องการใช้ทรัพย์ แต่ในสูตรนี้แบ่งการใช้ทรัพย์ไว้ 4 ประเภท อีกทั้งยังกล่าวถึงธรรมชาติความ ปราปรณาของมนุษย์ และวิธีปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้ความปราปรณานั้นสำเร็จลุล่วงได้

พระสูตรที่ 5 สุขสูตร (ขุ.อิติ) : พระสูตรนี้ว่าด้วยการปราปรณาความสุขพึงรักษาศีล กล่าวคือ บัณฑิตปราปรณาความสรรเสริญ โภคสมบัติ และเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ พึงรักษาศีล

พระสูตรที่ 8 มหานามลิจฉวีสูตร / กุมารลิจฉวีสูตร (อง ปญจ.) : พระสูตรนี้กล่าวถึง หลักธรรมของผู้นำที่จะนำไปสู่ความเจริญ ได้แก่ กุลบุตรในโลกนี้สักการะ เคารพ นับถือ บูชามารดา บิดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้ มิตรสหาย เทวดา และสมณพราหมณ์ โดยคำว่า สักการะ เคารพ นับถือ บูชาในที่นี้ หมายรวมถึงการดูแลให้คนทั้งหลายเหล่านั้นมีความสุขกายสบายใจ

พระสูตรที่ 12 อุกขสูตร (องปญจ.) กล่าวถึงคุณสมบัติที่ดีสำหรับหญิงผู้ครองเรือน 5 ประการ คือ 1) ให้ระลึกเสมอว่าจักตื่นก่อนนอนหลังและเอาใจใส่สามี 2) จักเคารพซึ่งมารดาบิดาญาติ

มิตร สมณพราหมณ์ และผู้ที่สามีมของเราเคารพ 3) จักไม่เกียจคร้าน 4) จักเอาใจใส่ดูแลบริวารของสามี
5) จักดูแลรักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้ สตรีผู้ที่ประพฤติต่อสามีอย่างนี้ย่อมมีความเจริญ

พระสูตรที่ 19 ตโยปุตตสูตร (ขุ.อิติ) : ว่าด้วยลักษณะบุตร 3 ประเภท ได้แก่ อติชาตบุตร
อนุชาตบุตร และอวชาตบุตร มารดาบิดาที่มีบุตรจึงบอกสอนซึ่งศีลธรรม เพื่อให้บุตรนั้นได้ชื่อว่าเป็น
อนุชาตบุตร ส่วนบุตรนั้นก็พึงมุ่งปฏิบัติให้ดีที่สุดเพื่อเป็นอติชาตบุตรหรืออนุชาตบุตร

5. เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์วิญญาน.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2549). ธรรมนูญกฎธรรมาภิบาล ปฐม-ทศโย ภาโค ฉบับมหาจุฬาฯ.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมณเจ้ากรมพระนยวชิรญาณวโรรส. (2472). สิงคาลวาทสูตร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิ
พรรตมณาร.

พระมหาสกล สุภณเมธี, พระมหาใจสิงห์ เกื้อนศรี, สงวนหล้า โพนทัน, สุภาพร คำสุกร, & ทองเปลื้อง
อภัยวงศ์. (2564). สังคมอุดมคติตามหลักพุทธปรัชญา. วารสารวันมูอองแหงกพุทธศาสตร์
ปริทรรศน์, 8(2), 87-102.

ศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู

Brahmanism and Hinduism

พระมหาสุริยา ฐิริปัญโญ (สวนสำราญ)*

วัดศรีท้าวธรรม, กรุงเทพมหานคร

Phramaha Suriya Puripanyo Suansamran*

Satthatham Monastery, Bangkok, Thailand

Corresponding Author Email: suriya.suansamran@gmail.com*

Cite: Suansamran, P. S. P. (2022). Brahmanism and Hinduism. *Journal of Dhamma for Life*, 28(1), 54-61.

Received: 12/01/2022

Revised: 05/02/2022

Accepted: 15/03/2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู บทพื้นฐานการวิเคราะห์เชิงปรัชญาพบว่าศาสนาพราหมณ์มีพัฒนาการจนปรากฏเป็นศาสนาฮินดูในภายหลังในสมัยต้นพุทธกาลยังเป็นยุคพราหมณ์แท้จนกระทั่งต้นพุทธกาลราว พ.ศ. 600-480 ฮินดูได้ปรากฏขึ้นในสังคมอินเดีย ปรัชญาธรรมของฮินดูที่เกิดขึ้น 6 ทรรศนะ ได้แก่ (1) นยาย เป็นกลุ่มค้นหาความจริงโดยอาศัยการอนุมานตามเหตุผลที่สมควร (2) ไวเศสิก เป็นทรรศนะทำนองอรรถกถาของนยายยังเชื่อความคงอยู่ของโลกที่เปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติ (3) สางขยะ มีทรรศนะว่าสิ่งที่มีอยู่ต้องเกิดขึ้นจากสิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่จะเกิดจากสิ่งที่ไม่เป็นมูลฐานไม่ได้ มนุษย์ควรแสวงหาความสุข จากมูลฐานที่ทำให้เกิดทุกข์ (4) โยคะ มีทรรศนะในเทพเจ้าทรงศักดิ์ ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ (5) ปูรวมิมางสา มีทรรศนะถึงการไตร่ตรองในเหตุผลและให้ทำพิธีมีการพลีบูชา เสียสละเครื่องพลีบูชาอันเป็นหลักใหญ่ และ (6) อุตรมิมางสา มีทรรศนะว่าหลักเวทาคือเชื่อในพระเจ้าว่าเป็นมหาเทพ เป็นผู้ยิ่งใหญ่ และเป็นผู้สร้าง

คำสำคัญ: ศาสนาพราหมณ์; ศาสนาฮินดู

Abstract

This article has the objective to study Brahmanism and Hinduism, fundamental chapters of philosophical analysis. The study found that Brahmanism evolved until later emerged as Hinduism. In the early Buddha era, it was still the Brahmin era until the early Buddha era around 600-480 AD Hinduism appeared in Indian society. There are six viewpoints in Hindu philosophies: (1) Naya is a group that seeks truth based on

reasonable inferences. (2) Waisekika is a commentary-like viewpoint of Yang's belief in the existence of a naturally changing world. (3) Garbage cleaners have the view that existing things must arise from existing things. What cannot arise from something that is not fundamental, human should seek happiness from the foundation that causes suffering. (4) Yoga has its view on divinities and superhuman powers. (5) Pooravamimangsa has a view on reasoning and making sacrifices and sacrificial offerings as the basis. And (6) Utramimangsa view that Vedanta believes in God as the Great God, the Great, and the Creator.

Keywords: Brahmanism; Hinduism

1. บทนำ

ศาสนาพราหมณ์ (Brahmanism) ในคำบรรยายนี้ ให้นำหมายถึงศาสนาฮินดู (Hinduism) ที่นักปราชญ์ศาสนาเรียกว่า พราหมณ์ใหม่ (Neo-Brahmanism) เพราะฉะนั้น จึงให้เข้าใจเป็นเบื้องต้นว่า คำว่า ศาสนาพราหมณ์ และ ศาสนาฮินดู จะว่าเป็นอันเดียวกันก็ได้ หรือว่าจะเป็นคนละอันก็ได้ ถ้าจะว่าเป็นอันเดียวกัน ก็ต้องว่าศาสนาพราหมณ์เป็นมูลฐาน หรือคัมภีร์เก่าของ ศาสนาฮินดู ก็ต้องว่ามีการนับถือแยกไปคนละตอนแต่ละสมัย สมัยแรกคือพราหมณ์แท้จนถึงตอนต้นพุทธกาล และตอนหลังเป็นฮินดูซึ่งจักแสดงความเป็นมาแห่งการนับถือให้เห็นโดยสังเขป

ศาสนาพราหมณ์สมัยดั้งเดิม เป็นศาสนาของชนเผ่าอารยัน หรืออินโดยูโรเปียน (Āchārshubho Thepa, 2021) มีประเพณีและภาษาต่างหากจากกันไป ชั้นแรกอารยันแยกออกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 3 กลุ่ม ชาวอารยันทุกกลุ่ม เป็นเผ่าชนมีปัญญามาก ชาวอารยันกลุ่มที่รุกเข้าไปอาศัยแถบแม่น้ำสินธุ ไปพบกับชนพื้นเมืองเผ่าหนึ่งเรียกว่า ดรಾವิด (Dravidian) หรือ มลลิกษะ ซึ่งหมายถึงคนป่าบางทีก็เรียกว่า ทัสยู หรือ ทาส ได้แก่วาทสของพวกอารยันนั่นเอง ชนเหล่านี้มีวัฒนธรรม มีความเชื่อทางศาสนาประจำเผ่าของตนอยู่ก่อนแล้ว เช่น นับถือธรรมชาติ นับถือเทพเจ้าประจำครอบครัวและหมู่บ้านของตน นับเป็นการเริ่มต้นศาสนา ของพวกอารยัน ที่เรียกว่า ศาสนาพราหมณ์ (Parboteeah, et al., 2009)

กาลล่วงมา จึงยกย่องธรรมชาติประเภทต่างๆ ขึ้นเป็นเทพเจ้า (เทวะ) ชาวอารยันผู้มีปัญญาแบ่งเทวะทั้งหลายออกเป็นหมวดๆ เพื่อสะดวกแก่การนับถือ มี 3 คือ

เทวะบนสวรรค์ มี ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นต้น

เทวะบนพื้นอากาศ มี พายุ วรุณ (ฝน) เป็นต้น

เทวะบนพื้นโลก มี ไฟ (อัคนี) ธรณี (แผ่นดิน) เป็นต้น

เทวะเหล่านี้ได้รับการบูชา เพราะเชื่อว่าให้ผลเป็นความสวัสดิแก่ผู้บูชา โดยมีพราหมณ์เป็นผู้กระทำการในพิธี ชาวอารยันในสมัยโบราณ นับถือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับว่ามีความสำคัญเท่ากับเทวะ จึงมีพิธีบูชาบรรพบุรุษด้วย ความนับถือในข้อนี้ เป็นปฐมเหตุแห่งการนับถือว่ามนุษย์ตายแล้ว มีสิ่งหนึ่งคือ วิญญาณ ซึ่งหาได้ตายไปด้วยไม่ คงสภาพอยู่ วิญญาณมีความต้องการเหมือนมนุษย์ธรรมดา ลูกหลานจึงมีพิธีเช่นสรวง หน้าที่เช่นสรวงดวงวิญญาณดังกล่าว ตกอยู่แก่หัวหน้าครอบครัว

บทความนี้จะได้นำเรื่องพื้นฐานของความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์ศาสนาเพื่อทำความเข้าใจในเชิงวิชาการด้วยการวิเคราะห์เชิงปรัชญาต่อไป

2. สมัยพระเวท

ราว 1,500 – 10,000 ปี ก่อน ค.ศ. ชาวอารยัน ได้รวบรวมรวมบทสวดอันยาวนานเทวะที่ใช้กันมาในวงศ์ตระกูลขึ้นมาเป็นหมวดหมู่ เป็นคัมภีร์ คัมภีร์เหล่านี้เรียกว่า เวท คือ วิทยา อันได้แก่ความรู้ถือเป็น ศรuti ได้แก่ วิทยาที่ได้รับฟังจากเทวะ ผู้ทรงศักดิ์สูง (พรหม) อีกนัยหนึ่งนับว่าเป็นเสียงทิพย์หรือเสียงสวรรค์ ซึ่งเทวะผู้ทรงศักดิ์ประทานมาให้ฤาษีหรือพราหมณ์ผู้ใหญ่ สั่งสอนสืบต่อกันมา (Samrid & Mangmeesuksiri, 2021)

คัมภีร์พระเวทในชั้นแรก มี 3 เล่ม

ฤคเวท เป็นบทสรรเสริญคุณและฤทธิ์ของเทวะหรือธรรมชาติ กล่าวถึงประวัติการสร้างโลกทั้งปวง และหน้าที่ของพระพรหมผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่ง แต่งขึ้นเมื่อราว 3,000 ปีก่อนคริสตกาล เป็นตำราทางศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก

ยชุรเวท แสดงพิธีบวงสรวงต่างๆ และบทสวดในเวลาทำพิธีกรรมที่เรียกว่า ยชญกรรม หรือ ยัญกรรม ต่อมาแยกเป็นยชุรเวทขาว ยชุรเวทดำ เล่มต้นเป็นบทร้อยกรองเล่มหลังเป็นบทร้อยแก้ว ถือกันตามนิกายที่แยกกันไป

สามเวท แสดงนาฏศาสตร์ หรือศิลปะศาสตร์ รวมทั้งสังคีต เป็นบทสวดสรรเสริญคุณและฤทธิ์ของเทวะ ซึ่งเกิดขึ้นใหม่ นับถือกันใหม่ในสมัยต่อมาทั้ง 3 นี้เรียกว่า ไตรเพท หรือ ไตรเวท เนื้อหาที่เก่าแก่ที่สุด มีอายุราว 1,000 ปีก่อนคริสตกาล

ต่อมา ถึงปลายสมัยพราหมณะ มีพระเวทเพิ่มขึ้นอีกคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า อาถรรพเวท เป็นบทสวดคาถาที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์

ต่อมาคัมภีร์ทั้งสี่ได้กลายมาเป็นคัมภีร์สำคัญของศาสนาฮินดู เป็นศาสนาที่รวมพระเจ้าในทุกสิ่งอย่างจึงปรากฏว่า มีพระเจ้ามากมาย เช่น พระอัคนี (ไฟ) พระโซม (จันทร์) พระอินทร์ พระอาทิตย์ พระพรหม พระอิศวร (พระศิวะ) พระนารายณ์ (พระวิष्ณู) พระกฤษณะ พระราม พระแม่อุมา พระแม่อาลี พระแม่ทุรคา พระแม่สุรัสวดี พระแม่ลักษมี พระขันทุกุมาร และพระพิฆเนศ เป็นต้น

ปรมาตมัน มหาพรหม เทพเจ้า 3 องค์ (ตรีมูรติ)

ในคัมภีร์ฤคเวท พวกพราหมณ์สำแดงปัญหา รจนาลักษณะหรือภาวะแห่งโลกและชีวิต อันเป็นสังสารวัฏคือความเวียนว่ายตายเกิด ตามทางแห่งปรัชญาธรรม กำหนดธรรมชาตินิยมเดิม อันมีอยู่คู่กับโลก เรียกว่า พรหม มหาพรหม พรพรม อาทิพรหม กาลาหังสะ หรือ ปรมัตถ์มนั แต่นามที่แพร่หลายคือปรมัตถ์มนั เป็นมหาวิญญาณ (Supreme Soul) เป็นที่รวมแห่งวิญญาณทั้งปวง

ปรมัตถ์มนั (ปรหม+อาตมัน) แปลตามศัพท์ว่า ดวงวิญญาณหรืออาตมะอันใหญ่ยิ่ง มหาพรหม หรือ ปรมัตถ์มนั เกิดเองเป็นเอง ไม่มีเพศ เป็นกลาง มีแต่อำนาจ หากมีผู้ถามว่าเกิดจากอะไร ตอบว่ามาจากอะไรไม่มีใครรู้ เป็นต้นเหตุแห่งสิ่งทั้งหลาย ทุกสิ่งทุกอย่างออกมาจากปรมัตถ์มนัทั้งสิ้น มหาพรหม หรือปรมัตถ์มนันั้น เป็นทางแห่งสันติสุขเป็นอยู่ด้วยตัวเอง เป็นอมตะ มองเห็นด้วยสายตาไม่ได้ เป็น อนาถิ ไม่มีเบื้องต้น และไม่มีที่สุด เป็นปฐมวิญญาณแห่งวิญญาณทั้งปวงหรือเป็นปฐมอาตมัน แห่งอาตมันทั้งปวง (Worarith & Purisuttamo, 2022).

ดวงวิญญาณทั้งหลาย ออกจากดวงวิญญาณอันเป็นปฐม เปรียบเหมือนประกายไฟกระเด็นออกจากไฟดวงใหญ่ ฉันทิ วิญญาณน้อยใหญ่ของสัตว์ทั้งหลายย่อมมาจากวิญญาณอันเป็นปฐม ฉันทิ นั้น เมื่อวิญญาณออกจากปฐมวิญญาณแล้ว เข้าสิงอยู่ในร่างนานาชนิด หลายครั้งหลายชาติต่าง ๆ กัน สุดแต่ผลแห่งการกระทำวนเวียนเปลี่ยนแปลงไปไม่มีหยุด จนกว่าจะสำเร็จสุดยอด (Summum bonum) ด้วยการบำเพ็ญเพียร เรียกว่า โมกษะ คือความหลุดพ้น หรือที่เรียกว่า นิรวาณ วิญญาณนั้นๆ เข้าไปอยู่กับปรมัตถ์มนัตามเดิม

มหาพรหม หรือปรมัตถ์มนั สร้างมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ไว้หมวดหนึ่ง ให้มีหน้าที่เกี่ยวกับสังสารวัฏหรือสภาวะแห่งโลก 3 ประการ เทวะเหล่านั้น คือ

- 1) พรหม คือพระผู้สร้าง (Creator) ผู้ลิขิตความเป็นไปของทุกสรรพสิ่ง เป็นผู้กำหนดขตาชีวิตของมนุษย์ทุกคน พระองค์หนึ่ง
- 2) วิษณุ หรือ นารายณ์ คือ พระผู้รักษา (Presever) ทรงมีเทวานุภาพขจัดเหล่ามารและสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง พระองค์หนึ่ง
- 3) ศิวะ หรือ อิศวร คือพระผู้ทำลาย (Destroyer) พระองค์เป็นเทพที่จะคอยขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ห่างไกล พระองค์หนึ่ง

เทวะทั้งสามนี้ เรียกว่า ตรีมูรติ แปลว่า “รูปสาม” ตามลักษณะแสดงให้เห็น เป็นธรรมาธิษฐาน ว่า โลกมีการตั้งขึ้น (อุปาติ) มีการรักษา คือการดำรงอยู่ (ฐิติ) ในท่ามกลาง และมีการสลายไป (ภังคะ) ในที่สุด การบูชาเทวะทั้งสามนี้ เป็นรูปของบุคคลาธิษฐาน ถือว่าเป็นการบูชา ให้ถึงสภาวะธรรม 3 ประการ อันเป็นเครื่องประกอบอยู่คู่กับโลก ทำวมหาพรหม พระวิษณุ หรือ พระนารายณ์ พระศิวะ หรือ พระอิศวร โดยมีสัญลักษณ์ที่เรียกว่า “โอม” อันประกอบด้วย อ+อุ+มะ

สัญลักษณ์สำคัญที่สุดคือ ตัวอักษรที่อ่านว่า “โอม” มาจาก อ + อุ + มะ เป็นตัวแทนพระตรีมูรติเทพ คือ อ แทนพระนารายณ์หรือพระวิษณุ อุ แทนพระพรหม ม แทนพระศิวะหรือพระอิศวร เมื่อรวมกันเข้าเป็น อักษรเดียวกลายเป็นอักษร “โอม” แทนพระปรมาตมน์ พระเจ้าสูงสุด ไม่มีตัวตน สัญลักษณ์นี้ทุกนิกาย ทุกลัทธิ ในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ต้องใช้เป็นประจำ (ธีระนันท์ วิชัยดิษฐ์, 2558)

บรรดาคำสอนทั้งหลายในคัมภีร์พระเวทมีคำสอนอันหนึ่งที่เป็นสำคัญที่สุดของลัทธิ คือ คำสอนเรื่องหน้าที่ของผู้สร้าง ที่มีพระนามว่า พระพรหม ทรงสร้างมนุษย์ไว้เพื่อสันติ ดังนี้

ทรงสร้างคนชั้นพราหมณ์ (นักบวช) จากพระโอฐ (ริมฝีปาก)

ทรงสร้างคนชั้นกษัตริย์ (นักรบ) จากพระพาหา (แขน)

ทรงสร้างคนชั้นแพศย์ (พ่อค้า) จากพระโสณี (ตะโพก)

ทรงสร้างคนชั้นศูทร (กรรมกร) จากพระบาท (เท้า)

คุณสมบัติของพราหมณ์ (ในที่นี้จะกล่าวเพียงของพราหมณ์เท่านั้น)

- 1) สมะ มีความสุภาพภายในจิตใจ ไม่ปั่นป่วนด้วยความ โลก โกรธ หลง
- 2) ทมะ ระวังจิตไว้ได้ รำลึกในเมตตาอยู่เสมอ
- 3) ตปะ ผจญต่อความลำบาก บำเพ็ญเพื่อหาความรู้ ความจริง
- 4) เสาจะ (สุจิ) ทำตัวเองให้บริสุทธิ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
- 5) สันโดษ พอใจในความสุขที่มีอยู่
- 6) กษมา มีความอดทน มีเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง
- 7) สรลตา มีความซื่อตรง พูดตรง ทำตรง
- 8) ญาณะ แสวงหาความรู้ที่ถูกต้องชอบ
- 9) ทยา เมตตาต่อชีวะทั้งปวง
- 10) อาสติกา จงรักภักดีต่อพระพรหม
- 11) สตย มีความเห็นอันสุจริต ไม่คิดคดทรยศใคร

3. บทวิเคราะห์ปรัชญาธรรมของฮินดู

ราวประมาณ 600 - 480 ปี ก่อน ค.ศ. ชาวอารยันก้าวหน้ามาก ทั้งทางลัทธิ และสติปัญญา การปกครองเป็นแบบแผนดีขึ้นกว่าตอนก่อน พราหมณาจารย์ผู้เป็นเทวดาในหมู่คน (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2513: 4) ยังคงเผยแผ่ ลัทธิ ของตนแพร่หลายไปทั่วชมพูทวีปส่วนเหนือ ความเชื่อในลัทธิของชาวอารยัน เกินขึ้นมาในรูปแบบใหม่อีกรูปแบบหนึ่งเกี่ยวกับดวงวิญญาณมีภาวะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในโลก เป็นปรัชญาธรรมของพราหมณ์ใหม่ มีส่วนคล้ายคลึงกับปรัชญาของศาสนาใหม่ที่เกิดขึ้นในชมพูทวีปในสมัยเดียวกัน คือ ศาสนาเซน และพุทธศาสนา

ปรัชญาธรรมของฮินดูที่เกิดขึ้นใหม่ มีดังนี้

1) มีความเชื่อยิ่งขึ้นว่า ดวงวิญญาณเป็นอนันตะ ดวงวิญญาณนั้นผ่านมาจากการเกิดอันนับไม่ถ้วนชาติหนึ่งอาจเกิดอย่างหนึ่ง อาจเกิดเป็นคุณฐานะดี เป็นคนจน เวียนกันอยู่อย่างนี้ไม่มีเวลาหยุดนิ่งจนกว่าจะเข้าถึงความหลุดพ้น (โมกษะ) จากการเกิดเข้าไปอยู่กับ ปฐมวิญญาณ คือ มหาพรหม หรือ ปรมัตมมัน

2) ความแตกต่างกันของชีวิตนั้น เป็นไปด้วยอำนาจของกรรม คือการกระทำไว้แต่ชาติปางก่อนๆ และเพราะกรรมนั่นเอง ที่ทำให้เวียนว่ายตายเกิดเป็นวัฏฏะอยู่

3) เพราะเชื่อว่ามีการเป็นเครื่องบังตาให้เกิด และความไม่เสมอภาคที่มีเพราะการกระทำกรรมนั้นๆ จึงมีลัทธิใหม่สอนว่า เพื่อไม่ให้มีความไม่เสมอภาค และเพื่อให้มีการเวียนว่ายตายเกิดอย่างนั้น ก็ควรจะมี อกรรม คือการไม่กระทำ คือทำให้ตัวเองไม่เข้าถึงกรรม ในที่นี้อธิบายว่า คือ พรหม แต่การที่มนุษย์จะหลีกเลี่ยงการเข้าสู่กรรม มีอยู่ทางเดียว คือสละบ้านเข้าสู่ป่าแสวงหาธรรมเป็นเบื้องต้น

4) ด้วยเหตุแห่งการนับถือว่า วิญญาณต้องเวียนว่ายตายเกิด เพราะกรรมดังกล่าวข้างต้น จึงเกิดมีลัทธิการสิ้นสุดแห่งโลกเก่า และการเริ่มต้นแห่งโลกใหม่ เป็นไปตามกาลสมัย การเกิดแห่งโลก หรือการสิ้นสุดแห่งโลก เป็นหน้าที่ของเทวะผู้สร้าง และเทวะผู้ทำลาย

สมัยอุปนิษัท (ต้นพุทธกาล) เป็นสมัยสำคัญแห่งประวัติศาสตร์ของศาสนาทั้งสามรวมกันคือ ศาสนาฮินดู ศาสนาเชน และพุทธศาสนา ด้วยว่า ลัทธิความเชื่อถือ เกิดขึ้นละม้ายคล้ายคลึงกัน โดยอาศัยศาสตราจารย์สามารถค้นคิดเหตุผลแห่งลัทธิความเชื่อถือขึ้นได้ในสมัยเดียวกัน การประมาณ 600 ถึงประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาล อุปนิษัท แด่งขึ้นโดยยึดคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก ทำนองเดียวกับ คัมภีร์พราหมณะที่เป็นอรรถกถาคัมภีร์พระเวท

คำสอนในคัมภีร์อุปนิษัท ที่สอนกันเป็นสำคัญในสมัยดังกล่าวนี้ คือดวงวิญญาณของสากลโลก หรือสากลจักรวาล รวมลงอยู่ในวิญญาณของโลกคือมหาพรหม และมหาพรหมนั้น คือ วิญญาณของโลก(พระพรหมองค์นี้ เป็นผู้สร้างตรีมูรติ แล้วแบ่งให้ตรีมูรติมีหน้าที่ไปคนละอย่าง ดังกล่าวข้างต้น) ตรงนี้ คัมภีร์อุปนิษัทมีคำอธิบายเน้นหนักว่า วิญญาณคือมหาพรหมนั้นไม่มีเพศ สิ่งอยู่ในสรรพสิ่งทั่วไป มหาพรหม คือตัววิญญาณแห่งสากลโลกเรียกว่า ปรมัตมมัน เมื่อวิญญาณแห่งโลกเป็นปรมัตมมันสิ่งที่ออกมาจากวิญญาณนั้น ก็เป็นอาตมมันด้วย (อาตมมันอันเป็นตัวกำเนิด เป็นอาตมมันใหญ่จึงเรียกว่า ปรมัตมมัน) (สุเขาว์ พลอยชุม, 2563)

ทรรศนะ 6 (ปรัชญา) สมัยเดียวกัน มีเจ้าลัทธิสำคัญเกิดขึ้น 6 ราย แสดงทิวี่ คือความเห็นเรียกกันในที่นี้ว่าทรรศนะหรือปรัชญา ออกไปต่างๆ กัน 6 ชนิด กลายเป็นศาสตร์ฮินดูแท้ 6 ศาสตร์ทรรศนะทั้งหกมีชื่อประวัติ และคำอธิบายโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

พรรณานะที่หนึ่ง ชื่อ นยาย มีความหมายว่า การค้นหาความจริงในธรรมโดยวิธีอันเหมาะสม โดยอาศัยการอนุมานตามเหตุผลที่สมควร จึงเรียกลัทธินี้ว่า ตรรกลัทธิ ด้วยว่าเป็นวิทยาการเกี่ยวกับตรรก เจ้าลัทธิชื่อ โคตรมะ คัมภีร์ในลัทธิ คือ นยายสูตร

พรรณานะที่สอง ชื่อ ไวเศสิก เจ้าลัทธิชื่อ กณาท เป็นคนสมัยเดียวกันกับโคตมผู้เป็นเจ้าลัทธิ นยาย คำอธิบายความในพรรณานะนี้เป็นทำนองอรรถกถาของนยาย แปลกออกไปคือ เชื่อความคงอยู่ของโลกที่เปลี่ยนแปลง คัมภีร์ในลัทธินี้ คือ ไวเศสิกสูตร

พรรณานะที่สาม ชื่อ สางขยะ เจ้าลัทธิคือ กปิล ลัทธินี้ไม่บอกว่าไม่มีพระเจ้าและไม่บอกว่ามีสรรพสิ่งที่มียู่ในโลกต้องเกิดขึ้นจากเหตุและผลของมันเอง สิ่งที่มีอยู่ต้องเกิดขึ้นจากสิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่จะเกิดจากสิ่งที่ไม่เป็นมูลฐานไม่ได้ มนุษย์ควรแสวงหาความสุข จากมูลฐานที่ทำให้เกิดทุกข์ ที่ตนเองเป็นเหตุ และมีสิ่งภายนอกเป็นเหตุด้วย คัมภีร์ในลัทธิ คือ สางขยสูตร

พรรณานะที่สี่ ชื่อ โยคะ เจ้าลัทธิคือ ปตัญชลี ลัทธินี้เป็นคู่คล้ายกับสางขยะมีพรรณานะไปข้างมีเทพเจ้าทรงศักดิ์ ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ ความในลัทธิคือพระอิศวรเป็นผู้ยิ่งใหญ่เท่ากับปรมาตมัน อันเป็นปฐมวิญาณตรงสร้างโลกปกครองและทำลายด้วย พรรณานะนี้กำหนดให้ตั้งสมาธิ คือการเพ่ง ให้เป็นเอกัคคตา มีปณิธานจิตตรงไปยังพระอิศวร ทางเข้าถึงโยคะมี 8 สาย ผู้ประพฤติในโยคะ เรียกว่าโยคี คัมภีร์ในลัทธิ คือ โยคะสูตร

พรรณานะที่ห้า ชื่อ ปูรวมิมางสา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กรรมมิมางสา เจ้าลัทธิชื่อ ไชมินิ หลักในลัทธินี้ ให้ใช้ความไตร่ตรองในเหตุผลและให้ทำพิธีมีการพลีบูชา เสียสละเครื่องพลีบูชาอันเป็นหลักใหญ่ คัมภีร์ในลัทธิเรียกว่า กรรมมิมางสาสูตร

พรรณานะที่หก ชื่อ อุตรมิมางสา เจ้าลัทธิชื่อ วยาส หรือ พาทรายน์ พรรณานะนี้ คือ เวทานตะคือหลักศึกษาอันเป็นที่สุดแห่งเวท หลักเวทานตะมีว่า พระเจ้า เป็นมหาเทพ เป็นคู่ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างการสร้าง คือพระปรารธนาของเทพองค์นั้น คือ พรหม พุดง่ายๆ คือโลกเท่ากับพรหม สิ่งต่างๆออกจากพรหม ทุกคนต้องบูชาพรหม คัมภีร์ในลัทธิชื่อ เวทานตะสูตร หรือพรหมสูตร หรือสรีกสูตร

พรรณานะทั้งหกนี้ พวกฮินดูถือว่า เป็นปรัชญาของตนโดยเที่ยงแท้และฮินดูทุกคนผู้ไม่อาจจะละเลยได้

4. สรุป

เนื่องด้วยศาสนาและความเชื่อความนับถือว่า สິนนันมี สิ่งนี้ไม่มี คัมภีร์ต่างๆแห่งสมัยที่กล่าวมาทั้งหมด ก็คือสมัยของศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาของชนเผ่าอารยัน เป็นหมู่ชนที่มีความรู้มีความสามารถตั้งประเพณีขึ้นมาตามสติปัญญาของคนแต่ละยุคแต่ละสมัยพัฒนามาโดยลำดับ จึงจะกล่าวได้ว่าก็เป็นเพียงความเชื่อในยุคๆหนึ่ง ก่อนสมัยที่ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะทรงอุบัติขึ้น จึงจะเห็นในรูปแบบเทวนิยม วัตถุนิยม ต่างจากศาสนาพุทธที่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติ

เพื่อเข้าสู่พระนิพพาน หลักธรรม 6 เป็นหลักธรรม และการปฏิบัติ ที่เป็นการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ที่ทำให้ความเป็นพราหมณ์กลายมาเป็นความเป็น ฮินดูในปัจจุบัน หลักธรรม ๖ ได้แก่ ลัทธิินยายะ ลัทธิไวเศษิก ลัทธิสาขยยะ ลัทธิโยคะ ลัทธิปุรวมิมางสา และลัทธิอุตรมิมางสา ดังที่กล่าวมาข้างต้น

5. เอกสารอ้างอิง

- ธีระ นันท์ วิชัยดิษฐ์. (2015). คติความเชื่อเรื่องพระศิวะในกรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 23(41), 157-176.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2563). การใช้เหตุผลในพุทธปรัชญาเถรวาท. *Mahamakut Graduate School Journal*, 13 (1) , 23 – 35 . Retrieved from <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/mgsj/article/view/201765>
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2513). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กทม. บรรณาการ.
- Acharashubho Thepa, P. C. . (2021). The Transmission of Indian Buddhist Cultures and Arts towards Funan Periods on 1st - 6th Century the Evidence in Vietnam. *International Journal of Development Administration Research*, 4(1), 7-16. Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/ijdar/article/view/249421>
- Parboteeah, K. P., Paik, Y., & Cullen, J. B. (2009). Religious groups and work values: A focus on Buddhism, Christianity, Hinduism, and Islam. *International Journal of Cross Cultural Management*, 9(1), 51-67.
- Samrid, A., & Mangmeesuksiri, S. (2021). *An Analytical Studies of Ethics in the Mahabharata*. Doctoral dissertation, Silpakorn University, Thailand.
- Worarith, P., & Purisuttamo, P. M. (2022). A Comparative Study of the Brahma Based on the Belief of Theravada Buddhism and Brahmanism-Hinduism in Thai Society. *Journal of MCU Buddhist Review*, 6(1), 72-89.

พัฒนาการของพระพุทธศาสนา

Evolution of Buddhism

พระธนกฤต จิตตปณฺโญ กุลดา*

Received: 26/01/2022

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Revised: 10/03/2022

Phra Thanakrit Cittapanno Koolada *

Accepted: 15/03/2022

Mahamakut Buddhist University, Thailand

Corresponding Author Email: thanakrit.kulada@gmail.com*

Cite: Kulada, P. T. J. (2022). Evolution of Buddhism. *Journal of Dhamma for Life*, 28(1), 62-71.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพัฒนาการของพระพุทธศาสนา พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสวงหาโมกขธรรม และทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา พระองค์ทรงตรัสรู้ขณะที่มีพระชนมายุได้ 35 พรรษา เมื่อตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้เสด็จสั่งสอนแนะนำประชาชนในแคว้นต่างๆในประเทศอินเดียเป็นเวลาถึง 45 ปี หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระพุทธสาวกทั้งหลายได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อมา การค้นหาความแตกต่างในการศึกษาครั้งนี้เพื่อความรู้ และไม่ใช่เพื่อสร้างความไม่พอใจต่อกันและกันทั้งนี้ภิกษุมหายานและเถรวาทต่างก็มีศัสตราและแนวทางปฏิบัติเดียวกันสืบมาถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: พัฒนาการ; พระพุทธศาสนา

Abstract

This article has the objective to study the evolution of Buddhism. The Lord Buddha, seeks the virtue and practice. He attained enlightenment at the age of 35. After enlightenment, he taught and instructed the people of various provinces in India for 45 years. After the Lord Buddha passed away, the disciples of the Buddha continued to propagate Buddhism. Seeking differences in this study for the sake of knowledge and not to offend each other, the Mahayana and Theravada sects share the same teachings and practices down to the present day.

Keywords: evolution; Buddhism

1. บทนำ

ในยุคพุทธกาล หมายถึง ยุคหลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช และตรัสรู้เป็นพระอรหันต์ และยังคำดำรงชีพเพื่อประกอบพุทธกิจอีก 45 พรรษา หลังจากทีพระพุทเจ้าตรัสรู้แล้ว 2 เดือน ทรงเริ่มประกาศพระศาสนา และแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ในระหว่างพรรษาแรกนั้นได้เกิดพระอรหันต์ขึ้นในโลก 60 รูป คือปัญจวัคคีย์ 5 พระยสะพร้อมสหาย 55 พอหลังจากออกพรรษาแรกพระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกทั้ง 60 รูป ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ และเสด็จไปโปรดชฎิล 3 พี่น้อง พร้อมศิษย์รวม 1,000 รูป หลังจากตรัสรู้ได้ 8 เดือนครึ่งประมาณต้นเดือน 3 ท่านเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารทำให้หันมานับถือศาสนาพุทธพร้อมด้วยประชาชนอีกจำนวนมาก และพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายสวนไผ่ให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนาเป็นแห่งแรก คือ วัดเวฬุวัน ในขณะเดียวกันพระโมคคัลลานะ และพระสารีบุตรพร้อมด้วยสหายรวม 250 รูป ได้ขอบวชในพระพุทธศาสนา ช่วงกลางเดือน 3 พระสารีบุตรได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ อีกทั้งยังเป็นช่วงที่พระพุทธเจ้าได้แสดงโอวาทปาติโมกข์ และตั้งพระโมคคัลลานะกับพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย และเบื้องขวาตามลำดับ การศึกษาประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในมุมต่างๆ จะช่วยส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ปรากฏอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

2. พระพุทธศาสนายุคพุทธกาล

ในยุคพุทธกาล หมายถึง ยุคหลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช และตรัสรู้เป็นพระอรหันต์ และยังคำดำรงชีพเพื่อประกอบพุทธกิจอีก 45 พรรษา ในช่วงพรรษาแรกของการตรัสรู้ของพระองค์นั้น ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ อย่างแรกคือ เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 จึงทำให้พระรัตนไตรครบ 3 ประการ รวมถึงการเกิดขึ้นของอุบาสกและอุบาสิกาผู้เข้าถึงพระรัตนไตรคู่แรกของโลก กล่าวคือ บิดากับมารดาของพระยสะ และมีการเกิดสาวกขึ้นมากมายจากการโปรดและแสดงธรรมของพระพุทธองค์ หลังจากโปรดชฎิล 3 พี่น้องแล้ว ก็เดินทางไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ทำให้ประชาชนในเมืองราชคฤห์เริ่มหันมานับถือศาสนาพุทธมากขึ้น จึงมีวัดในพระพุทธศาสนาเป็นแห่งแรกคือ วัดเวฬุวัน ที่ได้มาจากการถวายพื้นที่สวนไผ่ของพระเจ้าพิมพิสาร ในขณะเดียวกันพระโมคคัลลานะ และพระสารีบุตรพร้อมด้วยสหายรวม 250 รูป ได้ขอบวชในพระพุทธศาสนา ช่วงกลางเดือน 3 พระสารีบุตรได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ อีกทั้งยังเป็นช่วงที่พระพุทธเจ้าได้แสดงโอวาทปาติโมกข์ และตั้งพระโมคคัลลานะกับพระสารีบุตรเป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย และเบื้องขวาตามลำดับ เรียงลำดับเหตุการณ์ สถานที่สำคัญในแต่ละพรรษา ดังนี้

พรรษาที่ 2 – 4 ระยะประดิษฐานพระศาสนา เริ่มแต่โปรดพระเจ้าพิมพิสารได้อัครสาวกเสด็จนครกบิลพัสดุ์ครั้งแรก อีกทั้งยังมีเหตุการณ์สำคัญคือ มีผู้โดนธรรณีสืบเป็นคนแรก นั่นคือ “นางจิณฺจมาณวิกา” ที่พวกเดียรถีย์จ้างให้กล่าวหาพระพุทธองค์ว่าทำให้ตั้งครม

พรรษาที่ 5 โปรดพุทธบิดาซึ่งประชนหนัก ได้สำเร็จพระอรหันต์และปรินิพพานในวันที่ 7 ณ กรุงกบิลพัสดุ์ แล้วยังทรงโปรดพระญาติที่วิวาทเรื่องแม่น้ำโรหิณี นอกจากนี้จึงทำให้ นางมหาปชาบดีพนวช จึงเกิดภิกษุณีสงฆ์รูปแรกของศาสนา

พรรษาที่ 6 มกุฏบรรพต (ภายหลังทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่นครสาวัตถี)

พรรษาที่ 7 ดาวดึงส์เทวโลก แสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา หลังจากที่ได้เสด็จลงมาจากดาวดึงส์ ณ เมืองสังกัสสนคร ซึ่งเป็นความเป็นมาซึ่งประเพณีตักบาตรเทโว ซึ่งมาจากคำว่า “เทโวโรหณะ แปลว่า การลงจากเทวโลก”

พรรษาที่ 8 เภสกลาวน ไกล่เมืองสูงสุมาศิริ แคว้นภคคะ เพื่อแสดงธรรมโปรดโพธิราชกุมารราชบุตรพระเจ้าอุเทน

พรรษาที่ 9 โขสิตาราม เมืองโกสัมพี เป็นช่วงที่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเริ่มมีการทะเลาะกัน

พรรษาที่ 10 ป่าตำบลปาริเลยยกะ ไกล่เมืองโกสัมพี ในช่วงนี้คือช่วงที่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีมีการทะเลาะกัน เป็นเหตุให้พระพุทธองค์เสด็จหลีกออกมาจำพรรษาเพียงลำพังพระองค์เดียว

พรรษาที่ 11 หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อเอกนาลา พระพุทธองค์ทรงโปรดให้พระอานนท์ตัดเย็บจีวรตามแบบคันทนาของชาวมคธ จึงมีรูปแบบดังที่ภิกษุทั้งหลายใช้กันสืบมาในปัจจุบันนี้ และอนุญาตให้ภิกษุครองผ้าเพียง 3 ผืน คือ สบง จีวร และสังฆาติ

พรรษาที่ 12 เมืองเวรัญชา ได้สาวกเพิ่มอีกรูปหนึ่ง คือ พระมหากัจจายนะ

พรรษาที่ 13 จาลิยบรรพต

พรรษาที่ 14 พระเชตวัน มีพระพุทธานุญาตให้คณะสงฆ์ 5 รูป อุปสมบทบุตรได้ในชนบทที่ห่างไกล ซึ่งหาพระยาก และพระราหุลอุปสมบทเป็นภิกษุในช่วงนี้

พรรษาที่ 15 นิโครธาราม นครกบิลพัสดุ์ เสด็จไปโปรดพระเจ้าสุปปพุทธะ พระบิดาของนางยโสธรา แต่พระเจ้าสุปปพุทธะกลับแสดงตนเป็นศัตรูต่อพระพุทธองค์ จึงทำให้เกิดการถูกแผ่นดินสูบเป็นคนที่ 2

พรรษาที่ 16 เมืองอาฬวี ทรงบัญญัติวินัยเกี่ยวกับการก่อสร้างที่อยู่อาศัยของภิกษุ และทรมานอาฬวกยักษ์

พรรษาที่ 17 พระเวฬุวัน นครราชคฤห์

พรรษาที่ 18 – 19 จาลิยบรรพต

พรรษาที่ 20 พระเวฬุวัน นครราชคฤห์ โปรตมหาโจรองคฺคิมาล, พระอานนท์ได้รับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากประจำ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติวินัยให้ภิกษุอยู่จำพรรษาในฤดูฝน 3 เดือน และประชุมแสดงธรรมแก่กันและกันในวัน 8 ค่ำ 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เรียกว่า “ธรรมสวนะ แปลว่า วันพระ”

พรรษาที่ 21 – 44 ประทับสลับไปมา ณ พระเชตวันกับบุพพาราม พระนครสาวัตถี (รวมทั้งคราวก่อนนี้ด้วย อรรถกถาว่าพระพุทธเจ้าประทับที่เชตวันาราม 19 พรรษา ณ บุพพาราม 6 พรรษา)

พรรษาที่ 45 เวฬุคาม ไกลนครเวสาลี พระโมคคัลลานะ และพระสารีบุตร ทูลลาภิพพาน และให้พระอานนท์อุปสมบทพระสุภิกะเป็นปัจฉิมสาวกที่เห็นพระพุทธรูป อีกทั้งยังให้โอวาทแก่ภิกษุว่า “เมื่อพระองค์ล่วงไปแล้ว ธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย” และเสด็จปรินิพพานเมื่อวันอังคารขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปี มะเส็ง อัญชันศักราช 147 เวลา 05.50 น. ณ ป่าไม้สาละ ใกล้กรุงกุสินารา (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2548) ศักราชที่เริ่มตั้งก่อนพุทธศักราช

3. ยุคสังคายนา

หลังจากที่พระพุทธองค์ปรินิพพาน 3 เดือน มีการเกิดสังคายนาครั้งแรก เรียกว่า “ปฐมสังคายนา” พระมหากัสสปะนำพระอรหันต์ 500 รูป ทำการสังคายนา ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา กรุงราชคฤห์ โดยพระมหากัสสปะเป็นผู้ชักถาม พระอุบาลี เป็นผู้วิสัชนาพระวินัย พระอานนท์เป็นผู้วิสัชนาพระธรรม ใช้ระยะเวลาทำ 7 เดือนจึงเสร็จ มีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ในการสังคายนาครั้งนี้ และในการสังคายนาครั้งนี้มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก จุลลวัคค์ ทุตติยภาค เล่ม 7 ในพระวินัยปิฎกกล่าวว่า ในการสังคายนาครั้งแรกนี้มีการจัดหมวดหมู่พระธรรมคำสอน หรือพุทธพจน์เป็น 5 หมวดใหญ่ เรียกว่านิกาย คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย ยังไม่มีการจัดรวมเป็นไตรปิฎก จึงเรียกรวมว่า ธรรมวินัย

ในการสังคายนาครั้งที่ 1 นอกเหนือจากการจัดระเบียบพุทธพจน์ หรือพระธรรมคำสอนทั้งหมดเป็น 5 นิกายแล้ว ได้มีมติไม่บัญญัติสิกขาบทที่ไม่ได้ทรงบัญญัติ ไม่ตัดทอนสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว มีมติให้ใช้ภาษามคธในการสังคายนา ทำให้ภาษามคธเป็นภาษาจารึกพระไตรปิฎก (วัณณะ กัลป์ยาณพัฒนากุล และ พระศรีสุทธิพงศ์, 2562)

การทำสังคายนาครั้งที่ 2 มีการนำของพระเรวตะ และพระเรวตะเป็นผู้รณมพระสัพพกามีเป็นผู้วิสัชนาทั้งพระธรรม และพระวินัย มีพระอรหันต์ 700 รูปร่วมประชุมกระทำ ณ วาลุการาม เมืองไพสาลี พระเจ้ากาฬาสกทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ทำอยู่ 8 เดือน จึงเสร็จการทำสังคายนาครั้งนี้มีบันทึกไว้ในพระวินัยปิฎกเล่ม 7 เช่นกัน การทำสังคายนาครั้งที่ 2 เกิดจากสาเหตุคือปัญหาทางวินัย 10 ข้อของภิกษุวัชชีบุตรชาวเมืองไพสาลี ได้แก่

- 1) เรื่องเกลือที่เก็บไว้ปนอาหาร ฉนได้
- 2) ตะวันบ่าย 2 องค์ลี ฉนได้

- 3) ฉันทอิมแล้ว มีผู้เอาอาหารมาถวายอีก ฉันทได้
- 4) ในสีมาใหญ่จะทำอุโบสถต่าง ๆ กันก็ได้
- 5) ทำอุโบสถก่อนแล้วนำฉันทะมาที่หลังก็ได้
- 6) สิ่งที่คุณครูอาจารย์ท่านทำสืบกันมา ควรทำตาม
- 7) นมสตกัลยาณรส ภิกษุก็ฉันได้
- 8) สุราที่ยังไม่ได้กลั่น ภิกษุฉันได้
- 9) สันถัดไม่มีขาย ภิกษุฉันได้
- 10) เงินทอง ภิกษุรับได้

ในการทำสังคยานาครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกโปรดส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ อีกทั้งท่านยังให้รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในที่ต่าง ๆ แล้วแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์ต่าง ๆ ที่ให้สร้างขึ้น 84,000 องค์ทั่วราชอาณาจักร ซึ่งยังมีพระเจดีย์เป็นรูปโอคว่ำ หรือบาตรคว่ำตั้งอยู่บนฐาน 4 เหลี่ยม โดยรอบองค์เจดีย์มีบานประตักษิณ บนยอดสถูปหรือเจดีย์ที่ทำเป็นแท่นและมีฉัตรกันเป็นส่วนยอดสุด ที่นับเป็นพุทธศิลป์ยุคแรกของพระพุทธศาสนา หลังจากนั้น ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 6 ลัทธิมหายานเริ่มประกาศตนอย่างชัดเจน โดยมีการแต่งคัมภีร์อันเป็นประกาศหลักธรรมของมหายานอย่างเป็นหลักฐานขึ้นเป็นครั้งแรก ในระยะนี้ฝ่ายมหายานได้แต่งพระสูตรต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่ค่อยแพร่หลายนัก และยังไม่ค่อยเป็นที่นิยมของคนทั่วไป (Meesong & Purisuttamo, 2021)

4. ความแตกต่างระหว่างเถรวาท และมหายาน

อย่างที่เห็นได้ชัดเจนว่าพุทธศาสนานิกายเถรวาทนั้นเป็นนิกายที่เป็นอเทวนิยม ส่วนมหายานนั้นจะเป็นนิกายที่เป็นพหุเทวนิยม แตกต่างกันค่อนข้างชัดเจนในการเคารพรูปเคารพ พิธีกรรม พิธีทางศาสนา นิกายเถรวาทนั้นเน้นการปฏิบัติสืบต่อกันมาจากพระเถระ การค้นหาความแตกต่างนี้เพื่อความรู้ และไม่ใช่เพื่อสร้างความไม่พอใจต่อกันและกันทั้งนี้ในนิกายมหายาน และเถรวาทต่างก็มีศัสตราและแนวทางปฏิบัติเดียวกัน สามารถพิสูจน์ได้จากหลักธรรมคำสอนที่เป็นแกนหลักสำคัญ เช่น อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท ความหลุดพ้น พระโคตมพุทธเจ้า จะมีความแตกต่างกันก็แต่เพียงปลีกย่อย เช่น พระพุทธองค์ในพระคัมภีร์ของฝ่ายเถรวาท คือมนุษย์ผู้ซึ่งได้เพียรบำเพ็ญความดีจนได้ตรัสรู้หลุดพ้นจากมวลทุกข์มวลกิเลส แต่พระสรีระของพระองค์ยังคงเหมือนชนธรรมดา คือยังเป็นวิบากขันธ์ มีความรู้สึกเย็นร้อนและทรุดโทรมแตกสลายไปได้ ส่วนเมื่อพระสรีระแตกไปแล้ว อะไรที่เหลืออยู่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ภาวะของพระองค์เป็นฉันทใด ฝ่ายเถรวาทไม่กล่าวถึง เพราะถือว่าพ้นบัญญัติเสียแล้ว เหมือนกองไฟที่สิ้นเชื้อแล้วดับไป ไม่อาจพยากรณ์ว่าไฟที่ดับไปแล้วไปอยู่ ณ ที่ใด แต่ฝ่ายมหายานมีพระคัมภีร์ว่าลักษณะความเป็นธรรมดาของมนุษย์ไม่ควรเป็น

สภาวะของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบุคคลที่ยิ่งใหญ่เพราะ มนุษย์มีข้อจำกัด มนุษย์ไม่มีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลง ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงควรเป็นผู้มีลักษณะพิเศษ และยิ่งใหญ่มากว่ามนุษย์ทั้งหลาย พระพุทธองค์นั้น โดยแท้จริงมีสภาวะเป็น อกาละ อนันตะ แต่โดยพระมหากรุณาจึงทรงสำแดงพระองค์ในภาวะต่างๆ ปรากฏให้เห็นในโลกทั้งปวงเพื่อโปรดสัตว์ (เสถียร โพธิ์นันทะ, ชุมนุมพระสุตมหายาน, 2516: 1-5)

ในเรื่องของการทำกิจการงานต่างๆ ย่อมมีวิธีการ และรสนิยมในการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดที่ไม่เหมือนกันความแตกต่างระหว่าง 2 นิกาย มีดังนี้

- 1) นิกายมหายานเป็นนิกายที่มีหลักปฏิบัติเพื่อช่วยมหาชนให้มากที่สุด โดยไม่คำนึงถึงตนเอง ในบางครั้งชาวมหายานอาจจะต้องยอมตกรก ถ้าหากว่าการกระทำนั้น ๆ จะเป็นการช่วยชีวิตของสรรพสัตว์ไว้ได้เถรวาทไม่มีคำสอนในลักษณะนี้
- 2) มหายานจะไม่ริบดวงไปสู่ความดับทุกข์จนกว่าจะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ดังนั้น ชาวมหายานจึงมีปณิธานที่ว่า “หากยังมีสัตว์ที่ต้องตกทุกข์ได้ยากอยู่ก็จักไม่ขอปรารถนาบรรลุปุทธภูมิ” ส่วนนิกายเถรวาทต้องการการหลุดพ้นจากวิภวาททุกข้ออย่างริบดวง
- 3) นิกายมหายานเชื่อว่าหลังจากที่พระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว พระองค์ยังคงมีอยู่และรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในโลกนี้ และจะเสด็จกลับมาสู่โลกนี้อีกเพื่อโปรดสรรพสัตว์ นิกายเถรวาทปฏิเสธเรื่องราวของพระพุทธองค์หลังปรินิพพานว่ามีอยู่หรือไม่อยู่
- 4) นิกายมหายานเชื่อว่า สัตว์ทั้งหลายมีจิตเป็นสากล หรือพุทธภาวะที่แจ่มจรัสปราศจากกิเลสส่วนนิกายเถรวาทไม่ยอมรับในเรื่องนี้
- 5) มหายาน มองพระพุทธพจน์ในแง่ปรัชญา วิพากษ์วิจารณ์ความหมายพระพุทธพจน์ไปในแง่ต่าง ๆ ตามความคิดของบุคคลแต่ละบุคคล ปรับปรุงธรรมวินัยไปตามกาลเทศะ เพื่อความเหมาะสมแก่ประชาชนและสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์แก่ พระพุทธศาสนา มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาจีนแล้วใช้ต้นฉบับนั้นเป็นหลักเถรวาท ยึดมั่นอยู่ในธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าตามแบบเดิมตั้งแต่ครั้งปฐมสังคายนา ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง ยกพระธรรมวินัยไว้ในฐานะอันสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ แม้พระไตรปิฎกก็ไม่เปลี่ยนแปลง คงรักษาของเดิมซึ่งเป็นภาษามคธเอาไว้เป็นหลักเป็นธรรมนูญของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ใครจะแปลเป็นภาษาอะไรก็แปลไปแต่ไม่ทิ้งของเดิมคงรักษาของเดิมภาษามคธเป็นหลัก
- 6) มหายาน ตั้งบุคคลเป็นแกนกลางคำนึงถึงสติปัญญาความรู้และความสามารถของบุคคลเป็นเกณฑ์ แทนที่จะปรับบุคคลให้เข้าหาพระพุทธพจน์ แต่ปรับพระพุทธพจน์เข้าหาบุคคล เพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผ่อนปรนจนบางนิกายอนุมัติให้พระสงฆ์มีครอบครัวได้ เพื่อ

ประโยชน์ทางการเผยแผ่ เกรวาทตั้งพระพุทธรูปเป็นแกนกลางแล้วดึงบุคคลให้เข้าหาพระพุทธรูปโดยอ้อมเหตุผลเป็นเครื่องจูงใจ

7) มหายาน ตั้งเป้าหมายไว้ง่าย ๆ โดยใช้หลักจิตวิทยาชั้นสูงจูงใจคนคือ ปรับพระพุทธรูปให้เข้ากับบุคคล ให้คนทั่วไปมีความรู้สึกว่าการบูชาพระพุทธรูปนั้นอยู่แค่เอื้อม เพราะมีอยู่ในทุกคนแล้ว ดังนั้นบุคคลทุกเพศทุกวัยก็อาจบรรลุพุทธธรรมได้โดยไม่ต้องอาศัยวิธีที่ยากมากหรือการปฏิบัติมากนัก เกรวาทตั้งเป้าหมายและวิธีเพื่อบรรลุเป้าหมายไว้สูงและยาก ต้องอาศัยความตั้งใจจริง ๆ จึงจะกล้าดำเนินการตามเป้าหมาย และบรรลุตรงเป้าหมายนั้น ทำให้สามัญชนโดยทั่วไปมองพระพุทธศาสนาในสิ่งสูงสุดยากที่จะเข้าถึง

8) มหายาน ถือ ปริมาณเป็นสำคัญ โดยถือว่า คุณภาพย่อมเกิดจากปริมาณโดยตั้งสมมติฐานไว้ว่า ในจำนวนผู้ศึกษา หรือใส่ใจในการปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมากนั้น ย่อมจะมีอยู่จำนวนหนึ่งที่เข้าถึงพุทธธรรม และย่อมรู้แจ้งเห็นจริงในพุทธธรรมเองได้ เกรวาทมุ่งที่ปัจเจกภาพหรือคุณภาพเฉพาะบุคคล คือ เริ่มที่ตนแล้วจึงไปหาผู้อื่น หมายถึงว่าเกรวาทถือคุณภาพเป็นสำคัญ

9) เกี่ยวกับอุดมคติในการดำเนินงาน การเผยแผ่เกรวาทมุ่งที่ตนเองก่อน คือตนเองต้องรู้ก่อนแล้วจึงสอนจึงช่วยผู้อื่นมิฉะนั้นจะนำอะไรไปช่วยเขาเมื่อตนเองยังไม่มีอะไรจะรู้จะอะไรมหายานวางอุดมคติใจไว้ก่อนว่าต้องบำเพ็ญตนเพื่อผู้อื่นก่อนเพื่อตนเองทีหลังมีปณิธานว่าจะช่วยชนสัตว์ให้พ้นโอฆสงสารบรรลุธรรมจนหมดสิ้นก่อนตนจึงขอบรรลุธรรมเป็นคนสุดท้าย

10) ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเกรวาทมีพระสงฆ์เป็นแกนกลางในการยึดมั่นของประชาชน พระสงฆ์จรรโลงพระพุทธศาสนาเป็นผู้นำพุทธบริษัทอื่นเป็นผู้ตาม ในฝ่ายมหายาน ศูนย์กลางของการนับถือมีได้มีจำกัดในคณะสงฆ์เท่านั้น คนทุกคนมีส่วนจรรโลงพระพุทธศาสนา เหตุผลคือ พระโพธิสัตว์ของฝ่ายมหายานจะมีทั้งบรรพชิต ทั้งคฤหัสถ์ ช่วยกันประกาศพระพุทธศาสนา

11) เกรวาท ถือเรื่องอริยสัจเป็นสำคัญ มหายานถือเรื่องบารมีเป็นสำคัญ เพื่อความเป็นพระโพธิสัตว์

12) เกรวาท มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว คือ พระสมณโคตม หรือ พระศากยมุณี มหายานถือว่าพระพุทธเจ้ามีมาก ประดุจเม็ดกรวดทรายในมหาสมุทร (เพื่อจูงใจให้คนพอใจปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์ ให้เห็นว่า ไม่ยากจนเกินไปจนน่าท้อ) บางนิกายแสดงว่ามีพระพุทธเจ้าองค์ดั้งเดิมคือ อาทิพุทธ (ดุจปรารถนามันของพราหมณ์) เมื่อ อาทิพุทธพุทธเจริญญาณ เกิดเป็น ฌานิพุทธ คือพระพุทธเจ้าเกิดจากฌานของอาทิพุทธอีกเป็นอันมาก เช่น พระไวโรจนพุทธะ อักโขภยพุทธะ อโฆสิทธิพุทธะ รัตนสัมภวพุทธะ ไกลสขคุรุพุทธะ อมิตตาภาพุทธะ เป็นต้น เฉพาะ อมิตตาภาพุทธะนี้ เมื่อเป็นมานุสสีพุทธ คือเป็นพระพุทธเจ้าในร่างมนุษย์ (อวตาร) ก็คือ พระศรีศากยมุณีพุทธนั่นเอง (พระในฎีกานุรักษ์ อินทวณฺโณ, 2565)

13) เกรวาท มีความมุ่งหมายเพื่อบำเพ็ญอุทตถจริยา คือ ประโยชน์ส่วนตน ญาติถจริยาประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ โลกัตถจริยา คือ ประโยชน์ต่อสัตว์โลก โดยเห็นว่าการที่เราจะช่วยผู้อื่นได้ เราต้องช่วยตัวเองให้มีหลักก่อน การที่เราจะช่วยคนตกน้ำ เราต้องว่ายน้ำเป็นก่อนการที่เราจะช่วยนำสัตว์ให้ข้ามโอฆสงสารได้ เราต้องมีเรือคือ ต้องรู้โพธิปักขิยธรรมก่อน ก็โพธิปักขิยธรรม คนจะรู้ได้ก็ต้องตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าหรือเป็นพระอรหันต์ เมื่อยังไม่สำเร็จก็ยังไม่รู้ เมื่อไม่รู้ก็เท่ากับว่ายังไม่รู้ เมื่อไม่รู้ก็เท่ากับว่ายังไม่รู้ เมื่อไม่มีเรือจะใช้อะไรส่งสัตว์ข้ามโอฆะได้ คติ ของเกรวาทเป็นอย่างนี้มหายาน มุ่งความเป็นพระโพธิสัตว์ หรือ พุทธภูมิ เพื่อบำเพ็ญ โลกัตถจริยาได้เต็มที่ คือมุ่งช่วยผู้อื่นเป็นจุดสำคัญ และแสดงว่ามีพระโพธิสัตว์หลายองค์ เช่น พระอวโลกิเตศวร , พระมัญชุศรี , พระวัชรปราณี , พระกษิติครรภ, พระสุมนตรภัทร และ พระอริยเมตไตรย เป็นต้น เป็นตัวอย่าง เพื่อจูงใจให้คนปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์

14) เกรวาทมี บาร์มี ที่จะให้สำเร็จบรรลุมรรคสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้า ๑๐ ประการ มี ทาน, เนกขัมมะ, ปัญญา ,วิริยะ, สัจจะ, อธิษฐาน, เมตตา, อุเบกขา, ขันติมหายาน มีบาร์มีอันให้ถึงความสำเร็จเป็นพระโพธิสัตว์ และเป็น ปฏิปทาของพระโพธิสัตว์ ๖ ประการ คือ ทาน ศีล วิริยะ ขันติ ฌาน ปัญญา (บ้างก็ว่ามี ๑๐ เหมือนกับ ของ เกรวาท)

15) เกรวาท พระอรหันต์อยู่จบกิจในพรหมจรรย์แล้วสิ้นกิเลสแล้ว สิ้นความสงสัยรู้ว่าตนบรรลุมรรคผลด้วยตนเอง โดยไม่ต้องมีคนบอก มีความรู้ในอริยมรรค อริยผล ไม่ฝันปรนิพพานแล้ว ก็ดับหมดทั้ง กายสังขาร วจีสังขาร จิตสังขาร (อนุปาทิเสสนิพพาน) ไม่เกิดอีก ถือว่าเหนือกว่าพระโพธิสัตว์ เพราะสิ้นกิเลสแล้ว ไม่ต้องศึกษาอีกแล้ว แต่พระโพธิสัตว์ยังมีกิเลสยังต้องศึกษาและ พระเกรวาทจะไม่ไหวรูปพระโพธิสัตว์เพราะถือว่ายังไม่เป็นพระภิกษุมหายาน พระอรหันต์ยังฝันอย่างคนมีราคะ เพราะถูกมารยั่ว ยังความไม่รู้ในอริยมรรค อริยผลยังต้องสงสัยใน อริยมรรค อริยผล เป็นต้น จะรู้ว่าตนบรรลุมรรคต้องมีผู้บอก ปรนิพพานแล้วยังเกิดอีก แต่เกิดเพื่อสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือว่ารู้พระโพธิสัตว์ไม่ได้ เพราะเห็นว่าพระโพธิสัตว์มีโอกาสช่วยสัตว์โลกได้มากกว่า

16) เกรวาท ในกายสาม เกรวาทยอมรับแต่ ธรรมกาย กับ นิรมาณกายบางส่วน นอกนั้นไม่รับมหายาน รับทั้งสามคือ ทั้งธรรมกาย ได้แก่ พระธรรม สัมโณคกายคือ กายจำลอง หรือ กายอวตารของพระพุทธเจ้า คือ พระพุทธเจ้าเป็นพระกฤษณะบ้าง โกนาคุมะบ้าง กัสสปะบ้าง ศากยมุณีบ้าง เป็นต้น ล้วนเป็นสัณเฑาะฏ์ของพระพุทธเจ้าองค์เดิมทั้งนั้น นิรมาณกายคือ กายที่ต้องแก่ เจ็บปรินิพพานเป็นกายที่พระพุทธเจ้าองค์เดิมสร้างขึ้น เพื่อเป็นเครื่องสอนคนให้เห็นความจริงของชีวิต แต่พระพุทธองค์ที่แท้ ที่องค์เดิมนั้นไม่ตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ เช่น พระอมิตตาทุทธะมีกายจำลองเป็นพระศากยมุณีแต่พระอมิตตาทุทธะนั้นเป็นอมตะอยู่ที่แดนสุขาวดี (พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม และคณะ, 2563)

17) เถรวาท อาศัยพระไตรปิฎก คือธรรมวินัย ยุติตามะ ปฐมสังคายนาเป็นหลักและไม่มีพระสูตรอะไรเพิ่มเติม มหายาน ธรรมวินัยของเดิมก็มี และมีการเพิ่มพระสูตรใหม่ในภายหลังจากการทำปฐมสังคายนาเช่น ปรัชญาปารมิตาสูต สุขาวดียหสูตร สัทธรรมปุณฑริกสูตร ลังกาวตารสูตร เป็นต้นแม้ปฐมเทศนาก็ได้มีครั้งเดียว

ทางนิกายมหายานมีการลดหย่อนข้อปฏิบัติบางอย่างเพราะมองถึง คุณภาพเชิงปริมาณ ทางมหายานเชื่อว่า เมื่อมีจำนวนปริมาณผู้นับถือมากขึ้นแล้ว คุณภาพก็จะค่อย ๆ ตามมา ซึ่งต่างกับเถรวาทที่ยึดถือคุณภาพของศาสนิกชนเป็นสำคัญ ทางมหายานจึงสามารถมีการปรับเปลี่ยน บัญญัติ พิธีกรรม จาริต รวมถึงแบบแผนต่าง ๆ ที่เถรวาทไม่มี เพื่อชักจูงให้ประชาชนมาเลื่อมใส และลดหย่อนพระวินัยได้ตามกาลเทศะ

5. สรุป

พัฒนาการพระพุทธศาสนาปรากฏให้เห็นชัดเป็นระยะๆ สอดคล้องกับการมีอยู่ของศาสนาผ่านยุคสมัย และมีปรากฏการณ์ทางสังคมที่ถือว่ารุนแรงจนเป็นสาเหตุแห่งการแบ่งแยกนิกายในการสังคายนาครั้งที่ 3 ซึ่งสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือพุทธศาสนานิกายเถรวาทนั้นเป็นนิกายที่เป็นอเทวนิยม ส่วนมหายานนั้นจะเป็นนิกายที่เป็นพหุเทวนิยม แตกต่างกันอย่างชัดเจนในการเคารพบูชาเคารพพิธีกรรมพิธีทางศาสนา นิกายเถรวาทนั้นเน้นการปฏิบัติสืบต่อกันมาจากพระเถระ การค้นหาความแตกต่างนี้เพื่อความรู้ และไม่ใช่ว่าเพื่อสร้างความไม่พอใจต่อกันและกัน ทั้งนี้ นิกายมหายาน และเถรวาทต่างก็มีศาสดา และแนวทางปฏิบัติเดียวกัน สามารถพิสูจน์ได้จากหลักธรรมคำสอนที่เป็นแกนหลักสำคัญ เช่น อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท ความหลุดพ้น พระโคตมพุทธเจ้า จะมีความแตกต่างกันก็แต่เพียงปลีกย่อย เช่น เถรวาทจะมองว่าพระพุทธองค์เป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาที่สามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ ส่วนทางมหายานจะมองพระพุทธองค์ว่าเป็นเทพ ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย เป็นอมตะ เป็นอาทิพุทธะ หรือชยานิพุทธะ คือ พระพุทธเจ้าที่เกิดขึ้นจาก ฌาน ทำกิจการงานต่างๆ ย่อมมีวิธีการและระสนิยมในการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดที่ไม่เหมือนกัน แต่ก็ยังเป็นพี่เป็นน้องเป็นสายเลือดเดียวกัน ย่อมจะตัดขาดจากกันไม่ได้ ต่อไปนี้ขอเสนอข้อคิดเห็นของบูรพาจารย์ที่ท่านแสดงให้เห็นความแตกต่าง ๆ ระหว่างนิกาย

6. เอกสารอ้างอิง

พระใบฎีกาอนุรักษ์ อินทวัฒน์. (2565). ความแตกต่างระหว่างเถรวาทกับมหายาน. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/501542?fbclid=IwAR0QrT69N5JpDULyXrLE1TMkm6Lz7H0L30IBMGu8rNnTNT67nJfE58U>

- พระมหาหมขวินทร์ ปุริสุตโตโม, พระธรรมาจารย์ อธิปัตตมโน, เขมิกา ต่างจิต, สิรินาท เจริญศิริ, สุวรรณิ จัน
แบบ, & มนัสวี ศรีนนท์. (2563). ศึกษาผลงานและปรัชญาของนักคิดสำคัญใน
พระพุทธศาสนานิกายมหายาน. วารสารวันมกุฏแห่งพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 7(2), 81-
92.
- วัฒน์ กัลยาณพัฒน์กุล และ พระศรีสุทธีพงศ์ (สมส่วน ปฎิภาณ). (2562). ภาวะผู้นำของพระมหากัสสป
เถระในการทำสังคายนาครั้งที่ 1. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์,
7(2.2), 195-204.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2516). *ชุมนุมพระสูตรมหายาน*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ.
- เสถียร โพธิ์นันทะ (2548). คู่มือ พุทธศาสนาศึกษาสำหรับประชาชน พระพุทธศาสนาในอินเดีย. (1).
กรุงเทพมหานคร: สถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษาราชบัณฑิตย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Meesong, K., & Purisuttamo, P. M. (2021). A Study of History and Origin of Mahayana
Buddhism. *Journal of MCU Philosophy Review*, 3(2), 69-76.

ISSN: 2822-048X (Online)

มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบวรณศิริมัตยาราม

ที่ตั้ง เลขที่ 5 ถนนอัษฎางค์ แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Copyright © Journal of Dhamma for Life

Platform &
workflow by
OJS / PKP